

Lokalna Strategia Rozwoju

*Stowarzyszenia N.A.R.E.W.
Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi*

Łapy, 2009

Choroszcz, Kobylin Borzymy, Łapy, Poświętne, Sokółki, Suraz, Turośń Kościelna, Tykocin, Wyszków

1. Charakterystyka LGD N.A.R.E.W. jako jednostki odpowiedzialnej za realizację LSR	3
2. Opis obszaru objętego LSR wraz z uzasadnieniem jego wewnętrznej spójności...	19
3. Analiza SWOT dla obszaru objętego LSR; wnioski wynikające z przeprowadzonej analizy.....	39
4. Określenie celów ogólnych i szczegółowych oraz planowane przedsięwzięcia	41
5. Misja LGD	58
6. Spójność specyfiki obszaru z celami LSR.....	59
7. Uzasadnienie podejścia zintegrowanego dla planowanych w ramach LSR przedsięwzięć.....	60
8. Uzasadnienie podejścia innowacyjnego dla planowanych w ramach LSR przedsięwzięć.....	61
9. Procedura wyboru operacji w ramach działania.....	63
10. Budżet LSR dla każdego roku realizacji.....	66
11. Opis procesu przygotowania LSR.....	67
12. Opis procesu wdrażania i aktualizacji LSR	70
13. Zasady i sposób ewaluacji własnej	71
14. Powiązania LSR z innymi dokumentami planistycznymi związanymi z obszarem LSR	72
15. Planowane działania/ przedsięwzięcia/ operacje realizowane przez LGD w ramach innych programów wdrażanych na obszarze LSR.....	74
16. Przewidywany wpływ realizacji LSR na rozwój regionu i obszarów wiejskich	75
17. Informacja o załącznikach.....	77

1. Charakterystyka LGD N.A.R.E.W. jako jednostki odpowiedzialnej za realizację LSR

1.1. Nazwa i status prawny LGD N.A.R.E.W. oraz data jej rejestracji i nr w Krajowym Rejestrze Sądowym

Nazwa: Stowarzyszenie N.A.R.E.W. Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi

Status prawny: stowarzyszenie

Data rejestracji w Krajowym Rejestrze Sądowym: 13.03.2006

Nr w Krajowym Rejestrze Sądowym: 0000252668

1.2 Opis procesu budowania partnerstwa

Lokalna Grupa Działania N.A.R.E.W. Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi powstała w oparciu o dotychczasowe doświadczenia współpracy pomiędzy gminami wchodzącymi w skład Narwiańskiego Parku Narodowego. Jest wynikiem doświadczeń wspólnych prac w ramach projektu „Lokale Agenda 21 – Narew” realizowanego przez Fundację Europejskiego Dziedzictwa Przyrodniczego EURONATUR. To właśnie współpraca na płaszczyźnie drobnej przedsiębiorczości w otoczeniu rolnictwa, wykorzystania potencjału przyrodniczego i kulturowego regionu w celu zrównoważonego rozwoju stały się podstawą do realizacji projektu Partnerstwa N.A.R.E.W. – Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi w ramach PPL+ oraz w jego efekcie do powołania i zarejestrowania Lokalnej Grupy Działania, jako Stowarzyszenia N.A.R.E.W. Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi w dniu 13 marca 2006 r.

Pierwszym zadaniem LGD N.A.R.E.W. (początkowo niesformalizowanej) było opracowanie Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich. Dokument powstawał od listopada 2005 do kwietnia 2006 roku, w ramach cyklu spotkań warsztatowych (gminnych i tematycznych), seminariów i konferencji. Dzięki staraniu wielu osób, lokalnych liderów, przedstawicieli samorządu siedmiu gmin, przedstawicieli organizacji i stowarzyszeń, lokalnych przedsiębiorców, ekspertów, animatorów, a przede wszystkim samych mieszkańców podsumowano wspólnie podjęte decyzje dotyczące dalszego kierunku działań. ZSROW była wyrazem nadziei, iż realizacja I schematu jest bardzo dobrym początkiem kolejnych wspólnych działań w ramach schematu II oraz w perspektywie lat 2007-2013. Partnerstwo N.A.R.E.W., które ukonstytuowało się w postaci Stowarzyszenia N.A.R.E.W., jako temat przewodni dla swojej ZSROW wybrało **Wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych, w tym potencjału obszarów należących do sieci Natura 2000**, co zgodne było ze specyfiką regionu Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W.

W wyniku realizacji ZSROW przez Stowarzyszenie N.A.R.E.W. od dnia 16 lutego 2007r. (data podpisania umowy z Fundacją Programów Pomocy dla Rolnictwa) do dnia 14 marca 2008r. (data złożenia końcowego wniosku o płatność w ramach II Schematu PPL+), kiedy to promowano Partnerstwo, organizowano cykle szkoleń, wyjazdów studyjnych oraz opracowano szereg analiz, powstawała **Lokalna Strategia Rozwoju** LGD N.A.R.E.W., która następnie dostosowana została do wymogów zawartych w Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 maja 2008 r. w sprawie szczegółowych kryteriów i sposobu wyboru lokalnej grupy działania do realizacji lokalnej strategii rozwoju w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 oraz instrukcji i wytycznych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego.

Ponadto, 8 grudnia 2008 r. Stowarzyszenie N.A.R.E.W. rozszerzyło obszar swego działania. Stowarzyszenia obejmujące dotychczas gminy: Choroszcz, Kobylin Borzymy, Łapy, Turośń Kościelna, Tykocin, Suraż, Sokoły wzbogaciło się o teren gminy Poświętne i Wyszki. Są to gminy bezpośrednio sąsiadujące z granicami ówczesnego LGD N.A.R.E.W., a także niemal identyczne pod względem demograficznym, gospodarczym, przyrodniczym i infrastrukturalnym. W związku z powyższym rozszerzenie obszaru działania LGD N.A.R.E.W. o obszar gminy Poświętne i Wyszki przyjęty został przez Walne Zgromadzenie Członków Stowarzyszenia Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi w dniu 8 grudnia 2008 r. jednogłośnie.

Od tego dnia obszar Stowarzyszenia N.A.R.E.W. rozciąga się na terenie gmin: Choroszcz, Kobylin Borzymy, Łapy, Poświętne, Sokoły, Suraż, Turośń Kościelna, Tykocin i Wyszki.

1.3 Charakterystyka partnerów i sposób rozszerzania/ zmiany składu LGD

1.3.1 Partnerzy/ członkowie Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W.

Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie N.A.R.E.W. Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi liczy 81 członków i 10 partnerów. Strukturę przynależności członków i partnerów do sektorów: społecznego, publicznego i gospodarczego przedstawia poniższa tabela:

Tabela 1. Reprezentatywność sektorów Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W.

Sektor	Społeczny	Gospodarczy	Publiczny
Liczba przedstawicieli	61	6	14
Udział procentowy	75,3	7,4	17,3

Źródło: Opracowanie własne

1.3.2 Zasady i sposób rozszerzania składu LGD

Na podstawie § 9 Statutu Stowarzyszenia N.A.R.E.W. Członkami zwyczajnymi Stowarzyszenia mogą być :

1. pełnoletnie osoby fizyczne, które:
 - a) spełniają warunki określone w ustawie - Prawo o stowarzyszeniach,
 - b) działają na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i przedstawiają rekomendację, zawierającą w szczególności pozytywną opinię w tym zakresie, udzieloną przez działających na obszarze, dla którego ma być opracowany LSR lub którego dotyczy LSR:
 - partnera społecznego lub gospodarczego w rozumieniu przepisów o Narodowym Planie Rozwoju lub
 - gminę wiejską lub
 - gminę miejsko-wiejską lub
 - związek międzygminny lub
 - inną osobę prawną, której działalność obejmuje realizację celów Stowarzyszenia.
2. osoby prawne, w tym jednostki samorządu terytorialnego.

Za rozszerzenie składu LGD odpowiada Zarząd. Zgodnie z wymienionym powyżej punktem Statutu, aby rozszerzyć skład LGD o osobę fizyczną, zainteresowana osoba musi znaleźć wśród członków Zarządu dwie osoby wprowadzające, które przedstawia pozostałym członkom Zarządu rekomendację zainteresowanej osoby i wystąpią z wnioskiem do tegoż Zarządu o przyjęcie kandydata na członka zwyczajnego Stowarzyszenia. Jeżeli w wyniku głosowania Zarządu, kandydat zostanie przyjęty do Stowarzyszenia, zobowiązany jest złożyć pisemną deklarację członkowską.

1.4 Struktura ciała decyzyjnego

1.4.1 Skład ciała decyzyjnego i jego reprezentatywność w stosunku do składu partnerstwa

W skład Rady wchodzi xxx osób, co stanowi xxx% wszystkich członków LGD N.A.R.E.W. Skład Rady LGD N.A.R.E.W. przedstawia poniższa tabela.

Tabela 2. Skład Rady LGD N.A.R.E.W.

Imię i nazwisko	Sektor	Gmina
Marzena Granaszewska	Gospodarczy	Sokoły
Bogdan Mularczyk	Gospodarczy	Turośń Kościelna
Urszula Gogol	Gospodarczy	Choroszcz
Urszula Jabłońska	Publiczny	Łapy
Marzanna Chodorowska	Publiczny	Suraz
Paweł Kondracki	Publiczny	Turośń Kościelna
Janusz Sidorowicz	Publiczny	Choroszcz/ Narwiański Park Narodowy
Marzena Jacejko	Społeczny	Choroszcz
Izabela Janucik	Społeczny	Kobylin Borzymy
Wiesława Kruszewska	Społeczny	Poświętne
Bożena Perkowska	Społeczny	Sokoły
Piotr Korziński	Społeczny	Tykocin
Kamil Kalinowski	Społeczny	Wyszki

Źródło: Opracowanie własne

Analiza danych zawartych w powyższej tabeli wskazuje, iż w skład Rady Stowarzyszenia N.A.R.E.W. wchodzi przedstawiciele trzech wymaganych sektorów w następującej ilości przedstawicieli:

1. sektor gospodarczy- **3 osoby**
2. sektor publiczny- **4 osoby**
3. sektor społeczny- **6 osób.**

Reprezentatywność sektorową składu Rady przedstawia poniższa tabela.

Tabela 3. Reprezentatywność sektorowa składu Rady

Sektor	Liczba przedstawicieli w Radzie	Udział % sektora w Radzie
Gospodarczy	3	23,08
Publiczny	4	30,77
Społeczny	6	46,15

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 4. Reprezentatywność Gmin w Radzie

Nazwa gminy	Ilość członków w Radzie
Choroszcz	3
Kobylin Borzymy	1
Łapy	1
Poświętne	1
Sokoły	2
Surąż	1
Turośń Kościelna	2
Tykocin	1
Wyszki	1
Razem	13

Źródło: Opracowanie własne

Analiza zawartości powyższych tabel wskazuje, iż Rada Stowarzyszenia N.A.R.E.W. reprezentowana jest przez mieszkańców każdej z gmin wchodzących w skład Partnerstwa- najliczniej przez Gminę Choroszcz. Ponadto, w Radzie zachowana jest reprezentatywność wszystkich sektorów w ilości co najmniej 3 osób, tj. sektora społecznego, gospodarczego i publicznego. Najliczniej reprezentowany jest sektor społeczny, którego przedstawiciele w ilości 6 osób stanowią 46,15% składu Rady.

1.4.2 Sposób powołania i zmiany składu ciała decyzyjnego

Zgodnie z §17 Statutu Stowarzyszenia N.A.R.E.W., to Walne Zebranie ustala ilość członków Rady, powołuje ich i odwołuje z pełnienia funkcji. Natomiast postępowanie w przypadku konieczności zmiany, bądź uzupełnienia składu Rady określa §21 ust. 6, który wskazuje, iż w razie zmniejszenia się wymaganej liczby członków Organów w czasie trwania ich kadencji, Zarząd zwołuje Zebranie w celu uzupełnienia składu tych Organów. Nie mniej jednak, zachowana musi być zasada, iż każda z gmin wchodzących w skład LGD w Radzie powinna mieć co najmniej jednego reprezentanta.

1.4.3 Rola i zadania ciała decyzyjnego

Zgodnie z art. 15 ust. 3 Ustawy z dn. 07 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich do wyłącznej kompetencji Rady należy wybór operacji, które mają być realizowane w ramach LSR opracowanych przez Zarząd.

W związku z powyższym Rada pełni rolę decyzyjną w zakresie wyboru projektów kierowanych do wsparcia finansowego w ramach inicjatywy Leader na terenie Stowarzyszenia N.A.R.E.W.

Zgodnie z Regulaminem Rady jej zadaniem jest zapoznanie się z projektami składanym w odpowiedzi na konkursy ogłaszane przez LGD N.A.R.E.W., ich ocena oraz głosowanie nad wyborem operacji rekomendowanych do dofinansowania w ramach środków posiadanych przez LGD N.A.R.E.W. na ogłoszony konkurs.

Szczegóły związane z funkcjonowaniem Rady określa Regulamin Rady stanowiący załącznik do przedmiotowej dokumentacji.

1.5 Zasady i procedury funkcjonowania LGD N.A.R.E.W.

1.5.1 Rozdział funkcji pomiędzy poszczególne organy LGD (w tym wskazanie rozdzielenia funkcji decyzyjnej od zarządczej)

Zgodnie ze Statutem LGD N.A.R.E.W. posiada ona następujące organy:

1. Walne Zebranie
2. Zarząd- funkcja zarządcza
3. Komisję Rewizyjną- funkcja kontrolna
4. Radę- funkcja decyzyjna

Tabela 5. Rozdział funkcji decyzyjnej i zarządczej

Funkcja zarządcza	Funkcja decyzyjna
Zarząd	Rada
- przyjmowanie i wykluczanie członków Stowarzyszenia,- reprezentowanie Stowarzyszenia na zewnątrz i działanie w jego imieniu.- kierowanie bieżącą pracą Stowarzyszenia,- przygotowywanie i zwoływanie posiedzeń Zebrania,- ustalanie wysokości co rocznej składki członkowskiej,- opracowywanie lub zlecanie opracowywania LSR,- ustalenie regulaminu organizacyjnego Zarządu,- kierowanie do Zebrania wniosków o odwołanie z Zarządu osób nie uczestniczących - co najmniej cztery razy z rzędu - w posiedzeniach Zarządu,- utworzenie Biura Stowarzyszenia, jak również ustalenie: jego regulaminu organizacyjnego, wielkości zatrudniania i zasad wynagradzania zatrudnionych w nim pracowników.	- wybór operacji, które mają być realizowane w ramach LSR opracowanych przez Zarząd

Źródło: Opracowanie własne

Analiza kompetencji przypisanych do każdej z funkcji (decyzyjnej i zarządczej) wskazuje na to, iż funkcje te są rozdzielone, co ponadto umacnia zapis w §14 Statutu Stowarzyszenia N.A.R.E.W. ust. 2, który mówi, iż nie można być jednocześnie członkiem: Zarządu, Komisji lub Rady oraz pracownikiem Biura LGD.

1.5.2 Regulamin funkcjonowania LGD zapewniający przejrzystość i jawność podejmowanych decyzji

Lokalna Grupa Działania N.A.R.E.W. posiada Regulamin Biura LGD N.A.R.E.W. przyjęty uchwałą Zarządu w dn. 26.02.2009 r. (Regulamin stanowi załącznik do wniosku aplikacyjnego). Regulamin określa w sposób sprecyzowany zasady funkcjonowania Biura Stowarzyszenia N.A.R.E.W. Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi, ramowy zakres działania i kompetencji Biura i służb księgowo-finansowych Stowarzyszenia oraz inne postanowienia związane z działalnością Biura Stowarzyszenia. W sposób szczegółowy wskazuje również zakresy odpowiedzialności i upoważnienia osób zajmujących poszczególne stanowiska w strukturach Biura LGD.

LGD N.A.R.E.W. posiada również Regulamin Rady, który określa organizację wewnętrzną i tryb pracy Rady Stowarzyszenia. W sposób szczegółowy i czytelny wskazane są w nim procedury przeprowadzenia oceny wniosków składanych w ramach LGD N.A.R.E.W. oraz schemat i zasady przebiegu posiedzeń. Załącznikami do niniejszego Regulaminu są karty oceny wniosków wraz z instrukcjami oraz wzory pism kierowanych do Beneficjentów. Regulamin Rady wraz z załącznikami stanowi załącznik do wniosku aplikacyjnego LGD N.A.R.E.W.

1.5.3 Procedura rekrutacji pracowników, w tym wymagania konieczne oraz pożądane

1.5.3.1 Procedura rekrutacji pracowników

Rekrutacja pracowników Stowarzyszenia N.A.R.E.W. Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi do realizacji projektu finansowanego w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013

prowadzona będzie w oparciu o zasady jawności, równości i demokracji. Zasady rekrutacji mają zastosowanie do zatrudniania pracowników na podstawie umowy o pracę.

Pierwszym etapem prowadzącym do rekrutacji będzie zgoda Zarządu na zatrudnienie pracownika. Uzyskanie takiej zgody upoważnia Prezesa Stowarzyszenia N.A.R.E.W. do ogłoszenia, w imieniu Zarządu, konkursu na określone stanowisko.

W ogłoszeniu o naborze zawarte zostać powinny takie informacje, jak:

- Nazwę i adres Stowarzyszenia,
- Rodzaj stanowiska, na które poszukiwany jest pracownik,
- Wymiar czasu pracy,
- Zakres głównych obowiązków,
- Wymagania konieczne,
- Wymagania pożądane,
- Termin (nie krótszy niż 14 dni od dnia ogłoszenia naboru) i miejsce składania ofert,
- Dokumenty, jakie należy złożyć wraz z ofertą.

Ogłoszenie takie zamieszczone zostanie na stronie internetowej Stowarzyszenia N.A.R.E.W. oraz na stronach internetowych gmin wchodzących w struktury Stowarzyszenia. Ponadto, ogłoszenie w formie papierowej powinno zostać umieszczone w widocznych miejscach na terenie objętym działaniem LGD.

Nabór na wolne stanowiska pracy przeprowadza komisja rekrutacyjna zwana dalej komisją, powołana przez Zarząd Stowarzyszenia. W skład komisji wchodzi:

1. Prezes Zarządu – przewodniczący komisji,
2. Skarbnik Stowarzyszenia,
3. Członek Zarządu wskazany przez Prezesa Zarządu,
4. Członek Zarządu wskazany przez Prezesa Zarządu (w przypadku wyboru koordynatora)/Koordynator (w pozostałych przypadkach)- sekretarz.

W uzasadnionych przypadkach Prezes Zarządu może uzupełnić skład komisji o dodatkowe osoby posiadające wiedzę i doświadczenie przydatne w procesie przeprowadzania naboru. Prace Komisji są ważne przy udziale co najmniej 3 jej członków. Komisja działa w okresie prowadzenia procedury naboru.

Po upływie terminu naboru ofert komisja rekrutacyjna dokona oceny formalnej złożonych dokumentów. Na tej podstawie kandydaci zostaną zakwalifikowani do kolejnego etapu naboru - rozmowy kwalifikacyjnej. Listę kandydatów zakwalifikowanych do dalszej procedury upowszechnia się poprzez publikację na stronie internetowej LGD.

Na rozmowę kwalifikacyjną przeprowadzoną przez Komisję Rekrutacyjną skierowani mogą zostać jedynie ci kandydaci, których oferty przeszły pozytywnie ocenę formalną, a więc- spełnione zostały wymagania niezbędne, oferta wpłynęła w terminie we wskazane w ogłoszeniu miejsce oraz załączone zostały do niej wszystkie wymagane dokumenty.

Rozmowa kwalifikacyjna odbywać się będzie w miejscu i terminie wskazanym przez Komisję Rekrutacyjną. Jej celem jest bliższe zapoznanie się z kandydatem na stanowisko pracy, przybliżenie przez niego jego mocnych stron oraz powodów, dla których chciałby on podjąć pracę na rzecz Lokalnej Grupy Działania. Istotnym celem rozmowy kwalifikacyjnej jest także wstępne określenie cech charakterologicznych kandydata. Do cech szczególnie pożądanych należy tu poczucie odpowiedzialności za powierzony zakres obowiązków, a także umiejętność pracy w zespole, niekonfliktowy charakter kandydata oraz komunikatywność.

Rozmowa kwalifikacyjna powinna prowadzić do wyłonienia jednej, najbardziej odpowiedniej osoby na stanowisko pracy, którego dotyczy nabór. Komisja Rekrutacyjna wskazuje takiego kandydata i przedstawia Zarządowi. Zarząd ma prawo dokonać weryfikacji wyboru Komisji Rekrutacyjnej - przysługuje mu prawo zadawania pytań rekomendowanemu kandydatowi.

W przypadku zastrzeżeń co do rekomendacji Komisji Rekrutacyjnej Zarząd ma prawo wsząć nową procedurę konkursową. W przypadku zaś akceptacji kandydata przedstawianego przez Komisję

Rekrutacyjną Zarząd podejmuje uchwałę o jego zatrudnieniu. Po zakończeniu procedury naboru sekretarz Komisji sporządza protokół.

Informację o wynikach naboru Komisja upowszechnia w terminie 14 dni od dnia zatrudnienia wybranego kandydata lub od zakończenia procedury, w przypadku gdy w jej wyniku nie doszło do zatrudnienia żadnego kandydata.

Informacja, o której wyżej mowa zawiera:

1. nazwę i adres jednostki
2. określenie stanowiska
3. imię i nazwisko wybranego kandydata oraz miejsce zamieszkania w rozumieniu przepisów Kodeksu Cywilnego,
4. uzasadnienie wyboru kandydata lub uzasadnienie nierozstrzygnięcia naboru.

Z wybranym kandydatem Prezes Zarządu nawiązuje stosunek pracy na podstawie umowy o pracę. Umowa o pracę może być zawarta na czas nieokreślony, okres próbny lub czas określony.

Jeżeli stosunek pracy osoby wyłonionej w drodze naboru ustał w ciągu 3 miesięcy od dnia nawiązania stosunku pracy, możliwe jest zatrudnienie na tym samym stanowisku kolejnej osoby spośród kandydatów wymienionych w protokole z tego naboru oraz ponowne upowszechnienie informacji o wynikach naboru.

Przyjmuje się następujące zasady postępowania z dokumentacją naboru:

1. dokumenty kandydata, z którym nawiązano stosunek pracy, załącza się do jego akt osobowych,
2. dokumenty innych kandydatów, zakwalifikowanych do oceny merytorycznej przechowuje się przez okres 3 miesięcy od daty zakończenia procedury naboru, a następnie komisyjnie niszczy.
3. dokumenty kandydatów zostają komisyjnie zniszczone.

Procedura może być aktualizowana w każdym czasie w celu jej usprawnienia lub dostosowania do obowiązujących przepisów.

1.5.3.2 Wymagania konieczne i pożądane wobec pracowników Biura LGD N.A.R.E.W.

a. Koordynator

Wymagane kwalifikacje i doświadczenia zawodowe:

1. Wykształcenie wyższe;
2. Staż pracy minimum 3 lata
3. Doświadczenie w co najmniej 2-letnim kierowaniu zespołem;
4. Znajomość problematyki i doświadczenie zawodowe w zakresie realizacji projektów ze środków UE,
5. Znajomość jednego języka UE w stopniu komunikatywnym,
6. Biegła znajomość obsługi komputera i Internetu,
7. Interpersonalne: umiejętność analitycznego myślenia, systematyczność i dokładność
8. Pełna zdolność do czynności prawnych oraz korzystania z praw publicznych,
9. Niekaralność za przestępstwo popełnione umyślnie.

Pożądane kwalifikacje i doświadczenie zawodowe:

1. Wykształcenie wyższe ekonomiczne specjalność zarządzanie lub finanse, prawo;
2. Doświadczenie zawodowe w zakresie realizacji projektów na terenach wiejskich;
3. Doświadczenie w aplikowaniu o dofinansowanie projektów.

b. Pracownik ds. kadrowo-księgowych

Wymagane kwalifikacje i doświadczenia zawodowe:

1. Wykształcenie wyższe ekonomiczne,
2. Udokumentowane doświadczenie na stanowisku księgowego ze szczególnym uwzględnieniem prowadzenia księgowości i finansowego rozliczania projektów współfinansowanych z budżetu Unii Europejskiej,
3. Bardzo dobra znajomość Ustawy o finansach publicznych, Ustawy o rachunkowości, Ustawy Prawo Zamówień Publicznych, przepisów z zakresu prawa pracy

4. Znajomość problematyki i doświadczenie zawodowe w zakresie rozliczania projektów ze środków UE,
5. Biegła znajomość obsługi komputera i Internetu,
6. Interpersonalne: umiejętność analitycznego myślenia, systematyczność i dokładność
7. Pełna zdolność do czynności prawnych oraz korzystania z praw publicznych,
8. Niekaralność za przestępstwo popełnione umyślnie.

Pożądane kwalifikacje i doświadczenie zawodowe:

1. Wykształcenie wyższe ekonomiczne specjalność zarządzanie lub finanse, prawo;
2. Doświadczenie zawodowe w zakresie realizacji projektów na terenach wiejskich.

c. Asystent koordynatora ds. wdrażania lokalnej strategii działania

Wymagane kwalifikacje i doświadczenia zawodowe:

1. Wykształcenie wyższe,
2. Doświadczenie na stanowisku związanym z przygotowaniem, realizacją wniosków finansowanych z funduszy UE
3. Wiedza z zakresu funkcjonowania instytucji europejskich oraz procesu decyzyjnego UE
4. Znajomość jednego języka UE w stopniu komunikatywnym,
5. Biegła znajomość obsługi komputera i Internetu,
6. Interpersonalne: umiejętność analitycznego myślenia, systematyczność i dokładność
7. Pełna zdolność do czynności prawnych oraz korzystania z praw publicznych,
8. Niekaralność za przestępstwo popełnione umyślnie.

d. Pracownicy merytoryczni zatrudniani na podstawie umowy zlecenie

Wymagane kwalifikacje i doświadczenia zawodowe:

1. Wykształcenie wyższe,
2. Doświadczenie na stanowisku związanym z przygotowaniem, realizacją wniosków finansowanych z funduszy UE
3. Wiedza z zakresu funkcjonowania instytucji europejskich oraz procesu decyzyjnego UE
4. Znajomość jednego języka UE w stopniu komunikatywnym,
5. Biegła znajomość obsługi komputera i Internetu,
6. Interpersonalne: umiejętność analitycznego myślenia, systematyczność i dokładność
7. Pełna zdolność do czynności prawnych oraz korzystania z praw publicznych,
8. Niekaralność za przestępstwo popełnione umyślnie.

Pożądane kwalifikacje i doświadczenie zawodowe:

1. Doświadczenie przy współpracy z NGO
2. Aktywne uczestnictwo w I schemacie Leader (lub Equal) lub II schemacie Leader lub innych programach realizowanych przy wsparciu środków zewnętrznych o wartości nie mniejszej niż 500 000, 00 PLN

Pożądane kwalifikacje i doświadczenie zawodowe:

1. Doświadczenie przy współpracy z NGO
2. Aktywne uczestnictwo w I schemacie Leader (lub Equal) lub II schemacie Leader lub innych programach realizowanych przy wsparciu środków zewnętrznych o wartości nie mniejszej niż 500 000, 00 PLN.

1.5.4 Procedura postępowania w przypadku trudności w zatrudnieniu pracowników spełniających określone wymagania

Jeżeli w wyniku 2 kolejnych konkursów na dane stanowisko pracy nie zostanie zatrudniony żaden pracownik, wówczas komisja:

1. w przypadku stanowisk merytorycznych: Koordynator oraz asystenci koordynatora - obniża o jeden stopień wymagania konieczne dotyczące doświadczenia,
2. w przypadku pracownika ds. kadrowo-księgowych - obniża o jeden stopień wymagania konieczne dotyczące stażu pracy.

Zarząd Stowarzyszenia ponownie rozpoczyna procedurę rekrutacyjną.

1.5.5 Opisy stanowisk

Dla każdego stanowiska przewidzianego w strukturach Biura LGD sporządzona została Karta Stanowiska. Karty te przedstawione są poniżej, ale stanowią też załącznik do wniosku aplikacyjnego.

Karta nr 1: Koordynator

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU N.A.R.E.W. NARWIAŃSKA AKCJA ROZWOJU EKONOMICZNEGO WSI	
Nazwa jednostki:	STOWARZYSZENIE N.A.R.E.W. NARWIAŃSKA AKCJA ROZWOJU EKONOMICZNEGO WSI
Komórka organizacyjna:	Biuro Stowarzyszenia N.A.R.E.W. Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi
Stanowisko Pracy:	Koordynator
Bezpośredni przełożony	Prezes Zarządu Stowarzyszenia
Wymagane i pożądane kwalifikacje i doświadczenie oraz zakres obowiązków i odpowiedzialności:	
Koordynator nadzoruje bezpośrednio pracowników Biura Stowarzyszenia N.A.R.E.W. Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi. Wymagane kwalifikacje i doświadczenia zawodowe: 1. Wykształcenie wyższe; 2. Staż pracy minimum 3 lata 3. Doświadczenie w co najmniej 2-letnim kierowaniu zespołem; 4. Znajomość problematyki i doświadczenie zawodowe w zakresie realizacji projektów ze środków UE, 5. Znajomość jednego języka UE w stopniu komunikatywnym, 6. Biegła znajomość obsługi komputera i Internetu, 7. Interpersonalne: umiejętność analitycznego myślenia, systematyczność i dokładność 8. Pełna zdolność do czynności prawnych oraz korzystania z praw publicznych, 9. Niekaralność za przestępstwo popełnione umyślnie. Pożądane kwalifikacje i doświadczenia zawodowe: 1. Wykształcenie wyższe ekonomiczne specjalność zarządzanie lub finanse, prawo; 2. Doświadczenie zawodowe w zakresie realizacji projektów na terenach wiejskich; 3. Doświadczenie w aplikowaniu o dofinansowanie projektów; Do bezpośrednich zadań Koordynatora należy: 1. Realizowanie zadań, określonych programem, uchwałami i decyzjami organów Stowarzyszenia, w tym zwłaszcza inspirowanie i koordynowanie działań zmierzających do rozwoju obszaru, na terenie którego działa Stowarzyszenie oraz poprawiających jakość życia mieszkańców. 2. Prowadzenie bieżących spraw Stowarzyszenia, w tym niezbędnych spraw biurowych. 3. Realizowanie, koordynowanie i inspirowanie działań promocyjnych Stowarzyszenia. 4. Aktywizowanie społeczności lokalnych na obszarze działania LGD. 5. Gromadzenie danych i ich aktualizacja na stronie internetowej LGD w zakresie dotyczącym funkcjonowania Stowarzyszenia, a w szczególności jego promocji i realizacji projektów. 6. Współpraca z instytucjami i organami państwowymi i samorządowymi oraz innymi podmiotami, w tym tymi, które w kraju lub za granicą podejmują podobną działalność do Stowarzyszenia. 7. Gromadzenie i udostępnianie informacji i dokumentacji z zakresu działalności Stowarzyszenia. 8. Prowadzenie działalności wydawniczej. 9. Uczestnictwo w naborze kandydatów do zatrudnienia na wolne stanowiska pracy. 10. Wydawanie wewnętrznych materiałów informacyjnych i problemowych. 11. Ogólne poradnictwo prawne, finansowe, organizacyjne i inne w oparciu o własny bank danych oraz zamawiane ekspertyzy i opinie specjalistyczne. 12. Przygotowywanie materiałów na Walne Zebranie Członków i zebranie Zarządu Stowarzyszenia i Rady. 13. Opracowywanie projektów zmian w statucie i regulaminach organizacyjnych. 14. Obsługa posiedzeń Walnego Zebrania Członków, Zarządu i Rady, w tym m.in. sporządzanie protokołów z Walnego Zebrania Członków oraz posiedzeń Zarządu, prowadzenie dokumentacji ww. organów. 15. Prowadzenie dokumentacji członkowskiej. 16. Nadzór nad przygotowaniem i wdrażaniem projektów w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju N.A.R.E.W. Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi.	

17. Nadzór nad prowadzeniem działań związanych z podnoszeniem kwalifikacji zawodowych pracowników Biura, współuczestniczenie w systemie szkoleń.
18. Nadzór nad udzielaniem potencjalnym beneficjentom wszelkich informacji dotyczących sposobu przygotowywania i składania wniosków o dofinansowanie.
19. Nadzór nad obsługą wniosków.
20. Nadzór nad prowadzeniem monitoringu realizowanych operacji.
21. Zatwierdzanie wniosków o płatność pod względem merytorycznym.
22. Nadzór nad przygotowywaniem odpowiednich sprawozdań.
23. Pomoc przy organizacji pracy Rady Stowarzyszenia oceniającej operacje.
24. Nadzór nad prawidłowością sprawdzania końcowych rozliczeń rzeczowych pod względem zgodności z warunkami Umów o pomoc.
25. Przygotowywanie propozycji procedur i instrukcji dotyczących kontroli.
26. Opracowywanie planów pracy, budżetu przy wsparciu obsługi kadrowo-księgowej oraz sprawozdań merytorycznych.
27. Udział w różnego rodzaju naradach, sympozjach, szkoleniach, uroczystościach związanych z działalnością Stowarzyszenia.
28. Utrzymywanie stałego kontaktu z członkami wspierającymi.
29. Sprawowanie pieczy nad sprzętem biurowym oraz zlecenie przeprowadzenia jego konserwacji lub naprawy.

Zakres uprawnień:

1. reprezentowania Stowarzyszenia w granicach umocowania,
2. prowadzenia zwykłego zarządu sprawami Stowarzyszenia,
3. podpisywania bieżącej korespondencji,
4. dokonywania samodzielnych zakupów bieżących,
5. kierowania pracą i nadzoru nad pracownikami Biura i zleceniobiorcami,
6. współdziałania z przedstawicielami środków masowego przekazu oraz informowania ich o działalności i zamierzeniach Stowarzyszenia,
7. organizowania konferencji prasowych,
8. koordynowania sprawami funkcjonowania zespołów problemowych,
9. podejmowania decyzji dotyczących działalności Stowarzyszenia w zakresie nie zastrzeżonym dla innych organów.

Zakres odpowiedzialności:

1. zgodna z powierzonym zakresem obowiązków realizacja zadań;
2. merytoryczne, profesjonalne, wysokiej jakości prowadzenie spraw.

Karta nr 2: Pracownik ds. kadrowo- księgowych

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU N.A.R.E.W. NARWIAŃSKA AKCJA ROZWOJU EKONOMICZNEGO WSI	
Nazwa jednostki:	STOWARZYSZENIE N.A.R.E.W. NARWIAŃSKA AKCJA ROZWOJU EKONOMICZNEGO WSI
Komórka organizacyjna:	Biuro Stowarzyszenia N.A.R.E.W. Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi
Stanowisko Pracy:	Pracownik ds. kadrowo-księgowych
Bezpośredni przełożony	Koordinator
Wymagane i pożądane kwalifikacje i doświadczenie oraz zakres obowiązków i odpowiedzialności:	
Wymagane kwalifikacje i doświadczenia zawodowe: 1. Wykształcenie wyższe ekonomiczne, 2. Udokumentowane doświadczenie na stanowisku księgowego ze szczególnym uwzględnieniem prowadzenia księgowości i finansowego rozliczania projektów współfinansowanych z budżetu Unii Europejskiej, 3. Bardzo dobra znajomość Ustawy o finansach publicznych, Ustawy o rachunkowości, Ustawy Prawo Zamówień Publicznych, przepisów z zakresu prawa pracy 4. Znajomość problematyki i doświadczenie zawodowe w zakresie rozliczania projektów ze środków UE, 5. Biegła znajomość obsługi komputera i Internetu, 6. Interpersonalne: umiejętność analitycznego myślenia, systematyczność i dokładność 7. Pełna zdolność do czynności prawnych oraz korzystania z praw publicznych,	

8. Niekaralność za przestępstwo popełnione umyślnie.
Pożądane kwalifikacje i doświadczenie zawodowe:
3. Wykształcenie wyższe ekonomiczne specjalność zarządzanie lub finanse, prawo;
4. Doświadczenie zawodowe w zakresie realizacji projektów na terenach wiejskich;
Do bezpośrednich zadań pracownika ds. kadrowo-księgowych należy:
1. prowadzenie rachunkowości zgodnie z aktualnymi przepisami prawa,
2. wykonywanie obowiązków sprawozdawczych ustalonych przez Główny Urząd Statystyczny,
3. tworzenie warunków dla przestrzegania ścisłej dyscypliny finansowej i budżetowej Stowarzyszenia,
4. należyte przechowywanie i zabezpieczanie dokumentów księgowych, ksiąg rachunkowych, sprawozdań finansowych oraz środków pieniężnych,
5. bieżące, prawidłowe prowadzenie księgowości z zastosowaniem racjonalnej organizacji pracy i techniki przetwarzania danych,
6. rejestracja operacji gospodarczych - finansowych,
7. analiza dokumentów finansowych,
8. udostępnianie ksiąg oraz dokumentów finansowych do kontroli sprawowanej przez uprawnione organa kontrolne,
9. prowadzenie ewidencji środków trwałych i wyposażenia,
10. prowadzenie kartotek wynagrodzeń,
11. sporządzanie list płac,
12. sporządzanie obowiązujących dowodów księgowych, kasowych i magazynowych,
13. dokonywanie zamknięcia rocznego ksiąg oraz sporządzanie wymaganych zasadami rachunkowości sprawozdań finansowych w tym GUS,
14. sporządzanie w obowiązującym terminie deklaracji i wykazów dla celów organów podatkowych i ZUS,
15. regulowanie zaliczek na podatek dochodowy od osób prawnych i fizycznych,
16. prowadzenie tabel amortyzacyjnych i wyceny środków trwałych,
17. wypłata udzielonych zaliczek i ich rozliczanie,
18. prowadzenie systematycznej kontroli wewnętrznej dokumentów zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa,
19. regulowanie płatności wynikających ze zobowiązań,
20. opracowywanie projektu preliminarza budżetowego,
21. czuwanie nad prawidłowym przebiegiem wykonania budżetu Stowarzyszenia,
22. odprowadzanie składek ZUS, rozliczenia z ZUS i wypłat zasiłków chorobowych,
23. wypłata wynagrodzeń osobowych i honorariów, sporządzanie sprawozdań dotyczących zatrudnienia i funduszu płac,
24. wystawianie rachunków,
25. prowadzenie dokumentacji składek członków zwyczajnych i wspierających,
26. prowadzenie rachunku bankowego,
27. prowadzenie spraw kadrowych,
28. wnioskowanie wraz z uzasadnieniem o wprowadzenie zmian w preliminarzu budżetowym,
29. realizowanie wydatków w zakresie ubezpieczeń społecznych i kosztów podróży,
30. prawidłowe zabezpieczenie środków finansowych i pozostałych składników majątkowych,
31. sporządzanie pism, wniosków i podań związanych z działalnością finansowo-księgową Stowarzyszenia.
Zakres uprawnień:
1. Wydawanie opinii w zakresie objętym zakresem obowiązków i przedkładanie ich Koordynatorowi;
2. Nadzorowanie realizacji projektu zgodnie z budżetem i harmonogramem oraz zasadność dokonywania wydatków i prawo żądania ustnych oraz pisemnych uzasadnień wydatków wzbudzających wątpliwość co do ich zasadności lub zgodności z dokumentacją projektową
3. Zwracanie uwagi na zauważone zagrożenia lub wątpliwości co do stanu rozliczeń projektu.
4. Akceptacja zgodności formalno-rachunkowej faktur wystawianych za realizację projektów LGD.
Zakres odpowiedzialności:
1. zgodna z powierzonym zakresem obowiązków realizacja zadań;
2. merytoryczne, profesjonalne, wysokiej jakości prowadzenie spraw.

Karta nr 3: Asystent koordynatora ds. wdrażania lokalnej strategii działania

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU N.A.R.E.W. NARWIAŃSKA AKCJA ROZWOJU EKONOMICZNEGO WSI	
Nazwa jednostki:	STOWARZYSZENIE N.A.R.E.W. NARWIAŃSKA AKCJA ROZWOJU EKONOMICZNEGO WSI
Komórka organizacyjna:	Biuro Stowarzyszenia N.A.R.E.W. Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi

Stanowisko Pracy:	Asystent koordynatora ds. wdrażania lokalnej strategii działania
Bezpośredni przełożony	Koordinator
Wymagane i pożądane kwalifikacje i doświadczenie oraz zakres obowiązków i odpowiedzialności:	
Wymagane kwalifikacje i doświadczenia zawodowe: 1. Wykształcenie wyższe, 2. Doświadczenie na stanowisku związanym z przygotowaniem, realizacją wniosków finansowanych z funduszy UE 3. Wiedza z zakresu funkcjonowania instytucji europejskich oraz procesu decyzyjnego UE 4. Znajomość jednego języka UE w stopniu komunikatywnym, 5. Biegła znajomość obsługi komputera i Internetu, 6. Interpersonalne: umiejętność analitycznego myślenia, systematyczność i dokładność 7. Pełna zdolność do czynności prawnych oraz korzystania z praw publicznych, 8. Niekaralność za przestępstwo popełnione umyślnie. Pożądane kwalifikacje i doświadczenia zawodowe: 1. Doświadczenie przy współpracy z NGO 2. Aktywne uczestnictwo w I schemacie Leader (lub Equal) lub II schemacie Leader lub innych programach realizowanych przy wsparciu środków zewnętrznych o wartości nie mniejszej niż 500 000, 00 PLN Do bezpośrednich zadań asystenta koordynatora ds. wdrażania lokalnej strategii działania należy: 1. prowadzenie ewidencji merytorycznej realizacji projektu 2. prowadzenie i kompletowanie dokumentacji merytorycznej projektu 3. przygotowywanie i organizacja spotkań, szkoleń, udzielanie pełnych informacji dotyczących realizacji działań związanych wdrażaniem LSR 4. prowadzenie monitoringu w zakresie nowych wytycznych (rozporządzenia ustawy) związane z realizacją projektu 5. składanie sprawozdań koordynatorowi z przebiegu realizacji poszczególnych zadań 6. pozostałe działania bieżące. Zakres uprawnień: 1. W przypadku jakichkolwiek wątpliwości asystent koordynatora ds. wdrażania LSR ma prawo żądać od partnerów projektowych ustnych lub pisemnych uzasadnień prowadzonych działań merytorycznych. Zakres odpowiedzialności: 1. Pełna odpowiedzialność za kompletność dokumentacji pod względem merytorycznym związanej z realizacją projektu 2. Zobowiązanie do natychmiastowej reakcji i powiadamiania bezpośrednich przełożonych o zauważonych nieprawidłowościach w realizacji projektu lub jego zagrożeniach 3. zgodna z powierzonym zakresem obowiązków realizacja zadań; 4. merytoryczne, profesjonalne, wysokiej jakości prowadzenie spraw.	

Karta nr 4: Pracownicy merytoryczni zatrudniani na podstawie umowy zlecenie

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU N.A.R.E.W. NARWIAŃSKA AKCJA ROZWOJU EKONOMICZNEGO WSI	
Nazwa jednostki:	STOWARZYSZENIE N.A.R.E.W. NARWIAŃSKA AKCJA ROZWOJU EKONOMICZNEGO WSI
Komórka organizacyjna:	Biuro Stowarzyszenia N.A.R.E.W. Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi
Stanowisko Pracy:	Pracownicy merytoryczni zatrudniani na podstawie umowy zlecenie
Bezpośredni przełożony	Koordinator
Wymagane i pożądane kwalifikacje i doświadczenie oraz zakres obowiązków i odpowiedzialności:	
Wymagane kwalifikacje i doświadczenia zawodowe: 1. Wykształcenie wyższe, 2. Doświadczenie na stanowisku związanym z przygotowaniem, realizacją wniosków finansowanych z funduszy UE	

3. Wiedza z zakresu funkcjonowania instytucji europejskich oraz procesu decyzyjnego UE
4. Znajomość jednego języka UE w stopniu komunikatywnym,
5. Biegła znajomość obsługi komputera i Internetu,
6. Interpersonalne: umiejętność analitycznego myślenia, systematyczność i dokładność
7. Pełna zdolność do czynności prawnych oraz korzystania z praw publicznych,
8. Niekaralność za przestępstwo popełnione umyślnie.

Pożądane kwalifikacje i doświadczenie zawodowe:

1. Doświadczenie przy współpracy z NGO
2. Aktywne uczestnictwo w I schemacie Leader (lub Equal) lub II schemacie Leader lub innych programach realizowanych przy wsparciu środków zewnętrznych o wartości nie mniejszej niż 500 000, 00 PLN

Do bezpośrednich zadań pracowników merytorycznych zatrudnianych na podstawie umowy zlecenie:

1. Pomoc w realizacji obowiązków przypisanych koordynatorowi i asystentowi koordynatora ds. wdrażania lokalnej strategii
2. Pozostałe działania bieżące.

Zakres uprawnień:

1. W przypadku jakichkolwiek wątpliwości **Pracownicy merytoryczni zatrudniani na podstawie umowy zlecenie** mają prawo żądać od partnerów projektowych ustnych lub pisemnych uzasadnień prowadzonych działań merytorycznych.

Zakres odpowiedzialności:

1. Pełna odpowiedzialność za kompletność dokumentacji pod względem merytorycznym związanej z realizacją projektu
2. Zobowiązanie do natychmiastowej reakcji i powiadamiania bezpośrednich przełożonych o zauważonych nieprawidłowościach w realizacji projektu lub jego zagrożeniach
3. Zgodna z powierzonym zakresem obowiązków realizacja zadań;
4. Merytoryczne, profesjonalne, wysokiej jakości prowadzenie spraw.

1.5.6 Zasady funkcjonowania biura, warunki techniczne i lokalowe

Tymczasowe Biuro „LGD N.A.R.E.W. Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi” spełnia wszystkie wymagania techniczne i lokalowe, które umożliwiają profesjonalną obsługę i przyjmowanie interesantów, a także dają możliwość do właściwego archiwizowania dokumentów oraz organizacji spotkań i warsztatów.

Na biuro LGD został przeznaczony lokal o łącznej powierzchni 42,75 m²: pomieszczenie biurowe z dostępem do sieci internetowej i telefonicznej oraz pomieszczenie z przeznaczeniem na archiwum, spełniające wymogi niezbędne do przechowywania dokumentacji. Biuro spełnia wszelkie wymogi BHP i Ppoż. jak również wymogi sanitarne. Obiekt, w którym ma siedzibę biuro LGD jest całodobowo chroniony i zabezpieczony systemem alarmowym oraz systemem monitoringu wizyjnego. Posiada dogodny dojazd oraz własny parking, budynek przystosowany jest także dla osób niepełnosprawnych.

Pomieszczenie biurowe zapewnia bardzo dobrą możliwość przyjmowania i obsługi interesantów. Lokal został oznakowany, co ułatwia odnalezienie biura. Biuro otwarte jest codziennie od poniedziałku do piątku przez osiem godzin dziennie. W przypadku indywidualnych spotkań, poza wskazanymi godzinami, pracownicy biura pozostają tak długo, jak długo wymagają tego okoliczności. Na chwilę obecną biuro posiada dwa stanowiska pracy, wyposażone w przenośne komputery oraz urządzenia biurowe (kserokopiarka, drukarka). Stowarzyszenie dysponuje również sprzętem multimedialnym w postaci rzutnika. Pomieszczenia biura LGD są wyposażone w niezbędne meble (biura, szafy, szafy archiwistyczne), w części pomieszczenia biurowego znajduje się miejsce ze stołem konferencyjnym przystosowane do obrad organów decyzyjnych i wykonawczych Stowarzyszenia oraz do różnego rodzaju spotkań służbowych, jak też do obsługi interesantów. Wyżej wymienione sprzęty zakupione zostały ze środków otrzymanych na realizację II schematu Pilotażowego Programu Leader+.

W przypadku wystąpienia potrzeby zorganizowania spotkania z udziałem większej ilości osób istnieje możliwość wynajęcia większej sali konferencyjnej.

W przypadku podjęcia decyzji o zmianie miejsca lokalizacji biura planuje się wynajęcie niezależnego pomieszczenia zlokalizowanego w miejscu łatwo dostępnym dla potencjalnych interesantów.

1.6 Kwalifikacje i doświadczenie osób wchodzących w skład organu decyzyjnego

Tabela 6. Kwalifikacje i doświadczenie członków Rady LGD N.A.R.E.W.

L.p	Imię i nazwisko	Kwalifikacje i doświadczenie	Dokumenty potwierdzające kwalifikacje i doświadczenie
1	Chodorowska Marzanna	Ukończenie szkolenia pt. "Narwiańska Akademia Liderów Lokalnych" w ramach II Schematu Pilotażowego Programu Leader+ przygotowujące lokalnych animatorów do dalszej działalności LGD	Dyplom ukończenia szkolenia animatorów "Narwiańska Akademia Liderów Lokalnych"
2	Gogol Urszula	Ukończenie warsztatów pt. "Tworzenie Lokalnej Strategii Rozwoju w ramach osi 4 Leader Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013"	Zaświadczenie o ukończeniu warsztatów pt. "Tworzenie Lokalnej Strategii Rozwoju w ramach osi 4 Leader Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013"
3	Granaszewska Marzena	Ukończenie warsztatów pt. "Tworzenie Lokalnej Strategii Rozwoju w ramach osi 4 Leader Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013"; Ukończenie szkolenia pt. "Narwiańska Akademia Liderów Lokalnych" w ramach II Schematu Pilotażowego Programu Leader+ przygotowujące lokalnych animatorów do dalszej działalności LGD	Zaświadczenie o ukończeniu warsztatów pt. "Tworzenie Lokalnej Strategii Rozwoju w ramach osi 4 Leader Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013"; Dyplom ukończenia szkolenia animatorów "Narwiańska Akademia Liderów Lokalnych"
4	Janucik Izabela	Ukończenie szkolenia pt. "Narwiańska Akademia Liderów Lokalnych" w ramach II Schematu Pilotażowego Programu Leader+ przygotowujące lokalnych animatorów do dalszej działalności LGD	Dyplom ukończenia szkolenia animatorów "Narwiańska Akademia Liderów Lokalnych"
5	Jabłońska Urszula	Specjalista do spraw finansowania projektu; Zaświadczenie o braniu udziału w konferencji na temat podejścia Leader w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013; Nadzór nad zbieraniem i upowszechnianiem informacji o możliwościach pozyskiwania funduszy z Unii Europejskiej i innych zewnętrznych źródeł	Świadectwo pracy wystawione przez Firmę Doradczą Wojciech Waluk, ul. Powstańców Śląskich 108B/21, 01-466 Warszawa; Zaświadczenie o braniu udziału w konferencji na temat podejścia Leader w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013; zakres czynności Pani Urszuli Jabłońskiej - Sekretarza Gminy
6	Jacejko Marzena	Ukończenie Studiów Podyplomowych z zakresu Zarządzania funduszami Unii Europejskiej; Zaświadczenie o braniu udziału w konferencji na temat podejścia Leader w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013; Ukończenie szkolenia pt. "Narwiańska Akademia Liderów Lokalnych" w ramach II Schematu Pilotażowego Programu Leader+ przygotowujące lokalnych animatorów do dalszej działalności LGD; Doświadczenie w aplikowaniu o środki Unii Europejskiej	Świadectwo ukończenia studiów podyplomowych z zakresu Zarządzania funduszami Unii Europejskiej; Zaświadczenie o braniu udziału w konferencji na temat podejścia Leader w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013; Dyplom ukończenia szkolenia animatorów "Narwiańska Akademia Liderów Lokalnych"; Wniosek o dofinansowanie projektu w zakresie działania "Odnowa wsi oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego"

7	Kalinowski Kamil	Ukończenie szkolenia pt. Pozyskiwanie Funduszy w latach 2007-2013; Ukończenie szkolenia pt. Pomoc finansowa UE w latach 2007-2013; Ukończenie szkolenia pt. Finansowanie projektów z zakresu infrastruktury ochrony środowiska w ramach Funduszy Strukturalnych w latach 2007-2013; Ukończenie kursu pt. Ekspert ds. projektów EFS; Doświadczenie w aplikowaniu o środki Unii Europejskiej	Zaświadczenie o ukończeniu szkolenia pt. Pozyskiwanie Funduszy w latach 2007-2013; Zaświadczenie o ukończeniu szkolenia pt. Pomoc finansowa UE w latach 2007-2013; Zaświadczenie o ukończeniu szkolenia pt. Finansowanie projektów z zakresu infrastruktury ochrony środowiska w ramach Funduszy Strukturalnych w latach 2007-2013; Zaświadczenie o ukończeniu kursu pt. Ekspert ds. projektów EFS; Wniosek o dofinansowanie projektu w zakresie działania "Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego; Wniosek o dofinansowanie realizacji projektu ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego; Wniosek o dofinansowanie realizacji projektu infrastrukturalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013
8	Kondracki Paweł	Ukończenie szkolenia pt. "Zarządzanie projektem na etapie programowania i planowania w kontekście EFS"; Ukończenie warsztatów pt. "Tworzenie Lokalnej Strategii Rozwoju w ramach osi 4 Leader Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013"; studia podyplomowe w temacie "Zarządzanie projektem inwestycyjnym z funduszy strukturalnych - II edycja"	Świadectwo uczestnictwa w szkoleniu pt. "Zarządzanie projektem na etapie programowania i planowania w kontekście EFS"; Zaświadczenie o ukończeniu warsztatów pt. "Tworzenie Lokalnej Strategii Rozwoju w ramach osi 4 Leader Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013"; Zaświadczenie nr 1/ZPIzFS-IIe/2009
9	Korziński Piotr	Sprawozdania z realizacji projektu współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego	Sprawozdania z realizacji projektu współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego
10	Kruszewska Wiesława	-	-
11	Mularczyk Bogdan	Ukończenie warsztatów pt. "Tworzenie Lokalnej Strategii Rozwoju w ramach osi 4 Leader Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013"	Zaświadczenie o ukończeniu warsztatów pt. "Tworzenie Lokalnej Strategii Rozwoju w ramach osi 4 Leader Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013"
12	Perkowska Bożena	Ukończenie warsztatów pt. "Tworzenie Lokalnej Strategii Rozwoju w ramach osi 4 Leader Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013"; Doświadczenie w aplikowaniu o środki Unii Europejskiej	Zaświadczenie o ukończeniu warsztatów pt. "Tworzenie Lokalnej Strategii Rozwoju w ramach osi 4 Leader Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013"; Wniosek o dofinansowanie realizacji projektu w zakresie działania "Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego"; Wnioski o dofinansowanie realizacji projektu infrastrukturalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013
13	Sidorowicz Janusz	Ukończenie warsztatów pt. "Tworzenie Lokalnej Strategii Rozwoju w ramach osi 4 Leader Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013"	Zaświadczenie o ukończeniu warsztatów pt. "Tworzenie Lokalnej Strategii Rozwoju w ramach osi 4 Leader Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013"

Źródło: Opracowanie własne

Analiza powyższej tabeli wskazuje, iż niemal każdy z członków Rady posiada doświadczenie na gruncie wdrażania projektów współfinansowanych ze środków zewnętrznych, bądź nabył kwalifikacje w tej dziedzinie. W związku z tym stwierdzić można i wybrany skład Rady jest w pełni przygotowany do pełnienia powierzonych im funkcji (wybór operacji do dofinansowania w ramach LSR).

1.7 Doświadczenie LGD i członków LGD albo jej partnerów w realizacji operacji

Tabela 7. Doświadczenie LGD i członków LGD albo jej partnerów

L.p	Partner	Doświadczenie	Rok realizacji	Lokalizacja	Wartość	Fundusz/ program finansowania zewnętrznego
1	Gmina Choroszcz	Rozbudowa Kontenerowej Stacji Uzdatniania Wody w Choroszczy	2004r.	Choroszcz	285000	ZPORR
2	Gmina Kobylin Borzymy	Modernizacja drogi gminnej nr 2317006 Kobylin Kuleszki - Kobylin Kruszewo	2003r.	Kobylin Kuleszki, Kobylin Kruszewo	341712	SAPARD
3	Gmina Łapy	Produkt lokalny szansą na aktywizację społeczną mieszkańców gminy Łapy	2008r.	Łapy	48145	PO Kapitał Ludzki
4	Gmina Poświętne	Przebudowa dróg w m. Porośl Wojsławy	2003r.	Porośl, Wojsławy	460000	SAPARD
5	Gmina Sokoły	Remont oraz wyposażenie trzech klas "zerowych" i świetlicy w Szkole Podstawowej w Sokołach	2004r.	Sokoły	29269	Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich
6	Gmina Suraż	Budowa kanalizacji sanitarnej w Surażu	2002r.	Suraż	1623364	NFOŚiGW EKOFUNDUSZ
7	Gmina Turośl Kościelna	Budowa kanalizacji sanitarnej we wsi Pomigacze	2003r.	Pomigacze	1059362	SAPARD
8	Gmina Tykocin	Budowa kanalizacji sanitarnej ul. 11 Listopada w Tykocinie	2003r.	Tykocin	522067	SAPARD WFOŚiGW
9	Gmina Wyszki	Remont i wyposażenie świetlicy Zespołu Szkół im. Jana Pawła II w Wyszkach	2004r.	Wyszki	24500	Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich
10	Gmina Turośl Kościelna	Odbudowa świetlicy w Trypuciach	2005r.	Trypucie	652138	SPO "Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006"
11	Gmina Suraż	Remont budynku Domu Kultury w Surażu	2006r.	Suraż	288400,8	SPO "Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006"

12	Gmina Sokoły	Remont budynku Gminnego Ośrodka Kultury w Sokołach	2007r.-2008r.	Sokoły	761555	SPO "Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006"
13	Gmina Wyszki	Odnowa centrum wsi oraz wyposażenie boiska z przyległym kompleksem sportowym w Wyszkiach	2006r.	Wyszki	358832,2	SPO "Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006"
14	Gmina Tykocin	Przebudowa Placu Czarnieckiego w Tykocinie	2006r.	Tykocin	724800	SPO "Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006"
15	Gmina Choroszcz	Regionalna Izba Tradycji w Kruszewie	2005r.	Kruszewo	118165	SPO "Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006"

Źródło: opracowanie własne

Analiza informacji zawartych w powyższej tabeli wskazuje, iż każda z gmin członków LGD N.A.R.E.W. posiada doświadczenie na gruncie absorpcji i zarządzania inwestycjami współfinansowanymi ze środków zewnętrznych w tym w ramach SPO "Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006" w związku z czym stwierdzić należy, iż LGD N.A.R.E.W. jest odpowiednio przygotowana do zarządzania środkami w ramach Programu Leader na lata 2009-2015.

2. Opis obszaru objętego LSR wraz z uzasadnieniem jego wewnętrznej spójności

2.1 Uwarunkowania przestrzenne, geograficzne, przyrodnicze, historyczne i kulturowe

2.1.1 Wykaz gmin wchodzących w skład LGD albo będących jej partnerami;

LGD N.A.R.E.W. obejmuje 9 nadnarwiańskich gmin położonych w województwie podlaskim: Choroszcz, Kobylin Borzemy, Łapy, Poświętne, Sokoły, Suraż, Turośń Kościelna, Tykocin i Wyszki, z czego cztery gminy Partnerstwa: Choroszcz, Łapy, Suraż i Tykocin mają status gminy miejsko – wiejskiej, natomiast pięć: Kobylin Borzemy, Poświętne, Turośń Kościelna, Sokoły i Wyszki - gmin wiejskich.

Tabela 8. Zestawienie danych administracyjnych i powierzchni poszczególnych gmin obszaru LGD N.A.R.E.W.

Nazwa gminy wchodzącej do LGD	Typ gminy MW – miejsko-wiejska, W – wiejska	Powierzchnia w km ²	Powiat
Tykocin	MW	207,36	białostocki
Wyszki	W	207,0	bielski
Choroszcz	MW	163,5	białostocki
Turośń Kościelna	W	140,3	białostocki
Sokoły	W	155,6	wysokomazowiecki
Łapy	MW	127,6	białostocki
Kobylin-Borzemy	W	120	wysokomazowiecki
Poświętne	W	114,0	białostocki
Suraż	MW	76,6	białostocki
Razem		1311,96	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl

2.1.2 uwarunkowania przestrzenne (mapa) i geograficzne

Teren dziewięciu gmin LGD N.A.R.E.W. położony jest w środkowej części województwa podlaskiego. Obszar Partnerstwa od wschodu graniczy z miastem i gminą Białystok, stolicą Podlasia – miastem Białystok, które jest głównym w regionie ośrodkiem przemysłowym, gospodarczym, handlowym, naukowym, kulturalnym oraz wywiera znaczący wpływ na obszar okolicznych gmin. Od wschodu obszar LGD graniczy także z gminą Juchnowiec Kościelny. Od zachodu obszar LGD graniczy z gminą Zawady, Kołaki Kościelne, Wysokie Mazowieckie i Rutki, a od południa- z gminami Nowe Piekuty, Bielsk Podlaski i Brańsk. Od północy LGD graniczy z gminą Trzcianne, Krypno i Dobrzyniewo Kościelne. Sześć gmin Partnerstwa N.A.R.E.W. (Choroszcz, Łapy, Poświętne, Suraż, Tykocin i Turośń Kościelna) położonych jest na obszarze powiatu białostockiego. Gminy Sokoły i Kobylin Borzemy leżą na terenie sąsiedniego powiatu wysokomazowieckiego, a Wyszki – na terenie powiatu bielskiego.

Dolina Górnej Narwi – na obszarze której znajduje się dziewięć gmin LGD N.A.R.E.W., jest jedną z 8 krain geomorfologicznych Niziny Północnopolaskiej, wyodrębnionych na terenie Podlasia. Od północy graniczy z Kotliną Biebrzańską, z Wysoczyzną Białostocką od wschodu, od południa z Równiną Bielską i od zachodu z Wysoczyzną Wysokomazowiecką.

Rysunek 1. Granice administracyjne LGD N.A.R.E.W.

Źródło: Opracowanie własne.

Obszar dziewięciu gmin Partnerstwa N.A.R.E.W., na którym działa LGD jest spójny pod względem geograficznym ze względu na oś łączącą ten teren - unikatową w skali kraju i świata bagienną rzekę Narew oraz położony na większości obszaru LGD Narwiański Park Narodowy.

Ukształtowanie powierzchni Niziny Północnopodlaskiej, która stanowi obszar zlewniowy Narwi, nastąpiło w wyniku działalności lodowca podczas zlodowacenia środkowopolskiego ok. 200 000 lat temu. Jest to teren nizinny. Wzniesienia mają niewielkie wysokości względne. Cały obszar znajduje się w dorzeczu Narwi, która ma, typowy dla nizin Polski, charakter wyrażający się maksymalnym stanem wód i przepływów na wiosnę w okresie topnienia śniegów oraz drugorzędnym maksimum w miesiącach letnich.

Dno doliny rzecznej zalega na poziomie 118 m n.p.m. w okolicach Surza i 108 m n.p.m. w okolicy Żółtek. Tereny przydolinowe układają się na wysokości od 110 do 120 m n.p.m. mimo tego, że zarys terenu ma ukształtowanie łagodne. Rzeźba terenu jest więc dość urozmaicona, szczególnie na obszarze przydolinowym. Współczesny charakter doliny jest owocem występujących po sobie kolejnych nasunięć i zaników lodolodu, głównie ostatniego podczas zlodowacenia środkowopolskiego. Następujące po sobie recesje

ładołodu sprzyjały i inicjowały powstawanie nowych szlaków odpływu wód roztopowych, dzięki czemu wykształciła się unikalna dzisiaj dolina nizinnej rzeki.

Dolina Górnej Narwi, a szczególnie jej odcinek w obrębie LGD N.A.R.E.W., wykształciła się w obrębie dość szerokiego i niezbyt głębokiego obniżenia terenu. Dolina Górnej Narwi zajmuje powierzchnię ok. 480 km², natomiast teren LGD N.A.R.E.W. ma powierzchnię 1311,96 km². Składa się z trzech zasadniczych części, z czego najciekawsza i najbogatsza przyrodniczo, jej część to środkowy fragment rzeki, położony na obszarze LGD, odcinek od Suraża do Żółtek. Tam tereny doliny rzecznej bywają nazywane osobliwością przyrodniczą tej części Europy.

Ważnym ze względów ochrony przyrody oraz krajobrazu doliny jest Zbiornik Siemianówka, zlokalizowany w górnym biegu rzeki, 36 km od źródła, tuż przy granicy z Białorusią.

Na terenie LGD N.A.R.E.W. występują obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Stanowią one 100% powierzchni ogólnej użytków rolnych.

Tabela 9. Zestawienie powierzchni użytków rolnych gmin LGD należących do strefy ONW.

Nazwa gminy	Kod statystyczny GUS	Strefa ONW	Powierzchnia użytków rolnych gminy włączona do strefy ONW w %
Choroszcz	200215	I nizinna	100 ¹
Turośń Kościelna	2002112	I nizinna	100
Suraż	2002105	I nizinna	100 ¹
Łapy	2002065	I nizinna	100 ¹
Sokoły	2013082	I nizinna	100
Kobylin Borzymy	2013052	I nizinna	100
Tykocin	2002125	I nizinna	100 ¹
Poświętne	2002082	I nizinna	100
Wyszki	2003082	I nizinna	100

Źródło: Dane AMIRR w Białymstoku, Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Szepietowie (Dz. U. Nr 73 i Nr 158, z późn. zm., poz. 657)

2.1.3 uwarunkowania przyrodnicze (środowiskowe) LGD N.A.R.E.W.

2.1.3.1 klimat na obszarze LGD N.A.R.E.W.

Klimat regionu północno-wschodniej Polski, gdzie położony jest obszar Doliny Górnej Narwi, odznacza się cechami kontynentalnymi i należy do najchłodniejszych w kraju. Średnia roczna temperatura waha się tu w granicach od 6,6 do 6,9 °C, średnia temperatura lata (okres VII, VIII) to 18,5 °C.

Zimy są stosunkowo długie i mroźne, przy średniej temperaturze –6 °C. Średni okres bezprzymrozkowy okolic Białegostoku trwa 155 dni, ostatnie przymrozki przypadają na ostatnią dekadę maja z 11-dniowym odchyleniem. Dominuje powietrze polarno – morskie.

Wszystkie te czynniki powodują, że klimat obszaru LGD ma charakter kontynentalny, z długą zimą i krótkim przedwiośniem, chłodną wiosną i krótkim, ciepłym latem.

2.2.2 Gleby na obszarze LGD N.A.R.E.W.

Cechą wyróżniającą warunki glebowe, na obszarze LGD N.A.R.E.W. jest dominacja gliny żwałowej, piasków i żwirów osadzonych przez cofający się w kierunku północnym lodowiec.

Zasobność gleb w składniki pokarmowe jest zróżnicowana, ok. 10% gleb jest zbyt uboga w makroskładniki (azot, fosfor i potas), zawartość mikroelementów (bor, miedź, molibden, mangan, cynk) jest nieznana ze względu na brak aktualnych danych.

Uwarunkowania typologiczne gleb, podobnie jak pozostałe czynniki środowiskowe, są zbliżone we wszystkich gminach LGD, występują tu gleby pseudobielicowe (A), piaskowe różnych typów genetycznych (AB), gleby brunatne (B) i brunatne kwaśne (Bw), czarne ziemie (D). Gleby murszowo – mineralne (M), torfowe i murszowo – torfowe (T) występują w rozproszeniu na całym obszarze, głównie na terenie użytków zielonych położonych w dolinach rzecznych i w obniżeniach terenu.

¹ Należy 100% użytków rolnych gminy z wyłączeniem terenu miasta

Tabela 10. Gleby (klasy bonitacyjne) na obszarze LGD N.A.R.E.W.

Gmina	% użytków rolnych klasy bonitacyjnej						% użytków zielonych klasy bonitacyjnej			
	IIIa	IIIb	IVa	Ivb	V	VI	III	IV	V	VI
Choroszcz	9	22	25	30	12	2	3,17	49,01	35,82	12
Turośń Kościelna	0,7	7,3	18,5	24,3	35,7	13,5	2,8	43,2	37,2	16,8
Suraż	0,9	8,7	29,6	27,6	24,4	8,8	6,8	51,1	30,8	11,3
Łąpy	2,2	10,7	31,9	28,7	22,7	3,3	2,9	48,9	36,9	11,3
Kobylin-Borzymy	0,67	12,9	36,14	25,11	22,06	3,12	3,1	42,87	34,82	19,2
Sokoły	1,4	13,1	34,4	28,7	20,1	2,4	19	49,05	31,23	0,72
Tykocin	2,1	14,9	31,1	22,6	19,2	10,1	5,8	45,5	34,5	13,8
Poświętne	0,6	10,7	30,2	32,9	22,9	2,63	1,3	59,8	30,7	8,2
Wyszki	0,03	6,42	25,97	26,94	27,9	12,74	55,3	44,38	0,32	-
Łącznie LGD	17,6	106,72	262,81	246,85	206,96	58,59	100,17	433,81	272,29	93,2

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych Urzędu Statystycznego w Białymstoku, 2004, „Planów Rozwoju Gmin”

Na obszarze LGD N.A.R.E.W. dominują użytki rolne klasy bonitacyjnej IVa i b oraz V. Grunty klasy IIIa, najlepsze, mają bardzo niewielki udział, podobnie jak grunty najgorsze klasy bonitacyjnej VI.

Procentowy udział poszczególnych klas bonitacji użytków zielonych jest zbliżony do tego, w jakim występują na terenie LGD użytki rolne. Dominują klasy średnie i słabe - IV i V. Taka struktura gruntów rolnych z jednej strony wynika z bardzo bliskiego sąsiedztwa, takich samych warunków klimatycznych, morfologicznych, przestrzennych. Z drugiej strony warunkuje i uzasadnia rolniczy charakter tych terenów, natomiast dominacja nieco słabszych kompleksów warunkuje, niejako, rodzaj i charakter upraw stosowanych przez użytkowników (rolników) tych obszarów.

Cały obszar LGD NAREW posiada korzystne i średnio korzystne warunki glebowo – rolnicze.

2.1.3.2 Bogactwa naturalne LGD N.A.R.E.W.

Obszar LGD N.A.R.E.W. nie jest zasobny w surowce mineralne. Nie obserwuje się tu złóż zasobów naturalnych. Najszerzej wykorzystywanym bogactwem naturalnym są tu surowce mineralne typu piaski, piaski ze żwirem, utwory gliniaste i ilaste oraz złoża kredy jeziornej.

Ważnym bogactwem naturalnym tego terenu są również pokłady złóż torfu. W większości znajdują się one na terenie Narwiańskiego Parku Narodowego i są objęte zakazem eksploatacji. Poza terenem chronionym eksploatowane są śladowe ilości tego surowca.

Największym bogactwem tego terenu jest czyste powietrze i woda. Występują tu rzadkie rośliny i zwierzęta.

2.1.2.3 Lesistość na obszarze LGD N.A.R.E.W.

Tabela 11. Lesistość na obszarze LGD.

Gmina	Powierzchnia ogólna gminy	Powierzchnia lasów w powierzchni ogólnej	% udział lasów w powierzchni ogólnej	Lasy państwowe		Lasy prywatne	
	[ha]	[ha]	%	[ha]	%	[ha]	%
Choroszcz	16350	2992	18,3	830,9	27,77	2161,1	72,23
Turośń Kościelna	14030	3266,3	23,3	1092	36,52	2093	63,48
Suraż	7660	1025,7	13,4	74,6	35,06	674	64,94
Łąpy	12757	1733,1	13,6	52,9	3,05	1680,2	96,95
Kobylin- Borzymy	11191,45	2197,5	18,4	1,8	0,21	2200,4	99,79
Sokoły	15560	3037	19,54	176,5	5,81	2860,5	94,19
Tykocin	20736	5476,7	26,4	2718	55	2352	45
Poświętne	11400,0	3246,9	28,48	1958,8	60,33	1288,1	39,67
Wyszki	20650,0	4525,1	21,91	1311,1	68,75	3214,0	31,25
Ogółem		27500,3	183,33				

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych www.stat.gov.pl, 2006 r.

2.1.3.4 Zasoby wodne

Na terenie LGD największym ciekim jest Narew oraz jej dopływy: Nereśl, Ślina, Kurówka na terenie gminy Tykocin. W gminie Suraz głównym ciekim (poza Narwią) jest rzeka Liza oraz sieć bezimiennych cieków połączonych rowami melioracyjnymi. W gminie Turośń Kościelna sieć hydrograficzną tworzą wraz z Narwią rzeki: Czaplina, Turośnianka, Grądówka, Kowalówka i Niewodniczanka, Awissa. W gminie Choroszcz główne dopływy Narwi to rzeka Supraśl i Horodnianka, liczne rowy melioracyjne odprowadzają wodę bezpośrednio do Narwi.

Na jakość wód powierzchniowych występujących na obszarze LGD N.A.R.E.W. najważniejszy i najsilniejszy wpływ wywiera działalność człowieka. Jakość wód powierzchniowych Narwi i jej dopływów, w bardzo dużej mierze, zależy obecnie od ilości i jakości zrzucanych ścieków.

Jakość wody stale polepsza się. Jest to spowodowane brakiem dużych, uciążliwych zakładów przemysłowych oraz konsekwentną polityką ochrony wód, budowy nowoczesnych oczyszczalni ścieków i kanalizacji. Dominują wody II i III klasy czystości, wody pozaklasowe n.o.n. występowały jedynie w punkcie pomiarowym w dopływie Horodnianki, poniżej miasta Choroszcz.

Jeśli chodzi o zasoby wód podziemnych, to obszar LGD N.A.R.E.W. nie jest pod tym względem bogaty. Wody podziemne o znaczeniu użytkowym występują głównie w piaszczysto – żwirowych utworach czwartorzędowych oraz trzeciorzędowych. Warstwa wodonośna układa się przeciętnie na głębokości od 120 do 250 m.

2.1.3.5 Zanieczyszczenia przyrody

Obszar LGD N.A.R.E.W. charakteryzuje się stosunkowo niewielkim stopniem zanieczyszczenia środowiska. Występujące tu jednak zagrożenia naruszenia równowagi środowiskowej są szczególnie ważne ze względu na konieczność ochrony rzeki Narew - będącej w przekonaniu mieszkańców sercem tego obszaru. Główne rodzaje zanieczyszczeń można podzielić na zanieczyszczenia wód, powietrza atmosferycznego oraz powierzchni ziemi.

Główne źródła zanieczyszczeń województwa podlaskiego, mające wpływ na jakość wody na obszarze Narwiańskiego Parku, to obiekty punktowe zlokalizowane w górnym biegu rzeki, powyżej obszaru LGD N.A.R.E.W.: oczyszczalnie ścieków w Narwi (49 m³/d), „AGRO – DRÓB” w Rybołach (40 m³/d), „BIELMLEK” w Bielsku Podlaskim (721 m³/d), Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Bielsku Podlaskim (3300 m³/d); Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji w Hajnówce (3000 m³/d); w Zabudowie i w Bagniskach (50 m³/d). Na terenie LGD wpływ na jakość wody ma Miejskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji w Łapach, oczyszczalnia typu mechaniczno – biologicznego z osadem czynnym, o wydajności 3200 m³/d.

Zanieczyszczenia wód powierzchniowych występujących na obszarze LGD N.A.R.E.W. są w przeważającym stopniu zanieczyszczeniami pochodzenia antropogenicznego. Wody powierzchniowe (rzeki) na terenie LGD są odbiornikami oczyszczonych ścieków z oczyszczalni, pewnych ilości ścieków nie oczyszczonych, ale także zanieczyszczeń pochodzących z działalności rolniczej, o charakterze punktowym i obszarowym. Zanieczyszczenia pochodzenia antropogenicznego występują najczęściej w wodach warstw podskórnych, są to głównie związki azotu (amoniaku, azotanów i azotynów).

Na podstawie badań jakości wód podziemnych, wybranych punktów sieci krajowej i regionalnej monitoringu wód stwierdzono, że województwo podlaskie posiada wody wysokiej jakości (klasy Ib), wód klasy II i III jest znacznie mniej.

Obszar LGD N.A.R.E.W. charakteryzuje się czystym powietrzem. Roczne stężenia badanych zanieczyszczeń, wykonane przez Wojewódzką Stację Sanitarno – Epidemiologiczną i P.I.O.Ś. w Białymstoku, są znacznie niższe niż dopuszczalne normy wartości stężeń zanieczyszczeń. Głównym zagrożeniem dla stanu czystości powietrza na terenie LGD są lokalne kotłownie i paleniska indywidualne oraz transport samochodowy.

Wśród rodzajów zanieczyszczeń dominują zanieczyszczenia pyłowe i gazowe pochodzące z procesów energetycznych spalania paliw stałych, płynnych i gazowych (węgla kamiennego, koksu i drewna). Są to związki siarki, tlenki azotu, tlenek węgla i pyły. Przeprowadzone w latach 1998 – 2001 badanie jakości powietrza na terenie gminy Białystok, w punkcie pomiarowym zlokalizowanym w pobliżu obwodnicy północnej, w pewnym stopniu oddaje stan jakości powietrza gminy Choroszcz, położonej w bezpośrednim sąsiedztwie punktu pomiarowego i narażonej na oddziaływanie ruchu samochodowego na drodze krajowej nr 8. Pozostałe gminy LGD są oddalone od tego ciągu komunikacyjnego i od Białegostoku, dlatego zanieczyszczenia stamtąd pochodzące docierają w stanie rozproszonym (są rozcieńczone powietrzem). Można więc przyjąć, że stan jakości powietrza na terenie LGD jest co najwyżej taki, jak stwierdzony na podstawie badań wykonanych przez W.I.O.Ś.

Obszar LGD N.A.R.E.W. ze względu na stan czystości gleb jest najczystszym pod tym względem regionem Polski. Według przeprowadzonych badań i analiz (przy okazji badań jakości wody podczas budowy

stacji paliw przy drodze krajowej Białystok – Warszawa w miejscowości Kolonia Porosły w gminie Choroszcz) nie stwierdzono przekroczonych dopuszczalnych norm skażenia gleby.

Analizując stan czystości gleby należy pamiętać o zagrożeniach ze strony działalności człowieka oraz procesach pochodzenia naturalnego niszczących strukturę gleby. Na terenie LGD N.A.R.E.W. zanieczyszczenia pochodzące z gospodarowania człowiekiem to pochodzące z rolnictwa: „zmęczenie” gleby, oddziaływanie zabiegów uprawowych, nawożenie organiczne i mineralne, środki ochrony roślin. Ze względu jednak na charakter prowadzonej tu gospodarki rolnej zanieczyszczenie gleb jest poniżej dopuszczalnych norm.

2.1.3.6 Formy ochrony przyrody

Największym i najważniejszym obiektem objętym ochroną na obszarze LGD N.A.R.E.W. jest **Narwiański Park Narodowy**.

Na podstawie przeprowadzonych na przełomie lat 70-tych i 80-tych XX wieku ustalono, że na terenie doliny Narwi występuje wiele cennych gatunków roślin i zwierząt, które należy zachować w stanie jak najbardziej zbliżonym do naturalnego. Ochronie podlegają również siedliska hydrogeniczne, dla niektórych typów tych siedlisk bagienna dolina Narwi jest w Polsce ostatnią ostoją.

Uchwałą Nr VIII/52/85 z dnia 30 września 1985 roku Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku powołany został Narwiański Park Krajobrazowy. 31 marca 1989 r. powiększono zasięg Parku o tereny należące do dawnego województwa łomżyńskiego. 1 lipca 1996 roku, decyzją Rady Ministrów, utworzono Narwiański Park Narodowy, którego powierzchnia objęła swym zasięgiem teren 7 gmin. Powierzchnia całkowita Parku to 6810,23 ha, powierzchnia otuliny wynosi 15397 ha. Powierzchnia Parku stanowi 0,4% powierzchni województwa podlaskiego. Tabela poniżej pokazuje zasięg terenów NPN w poszczególnych gminach LGD N.A.R.E.W.

Tabela 12. Zestawienie powierzchni Narwiańskiego Parku Narodowego w poszczególnych gminach.

Gmina	Powierzchnia Parku		Powierzchnia otuliny		Razem	
	[ha]	[%]	[ha]	[%]	[ha]	[%]
Choroszcz	1652,69	24,27	6514	42,31	8133	36,77
Łapy	2440,28	35,83	3305	21,47	5756	25,87
Turośń Kościelna	1162,39	17,07	2873	18,66	4453	18,17
Tykocin	153,69	2,26	1294	8,4	1453	6,52
Surz	437,05	6,42	591	3,84	1080	4,63
Sokoły	660,32	9,7	640	4,16	1370	5,86
Kobylin	303,81	4,46	180	1,17	502	2,18
Poświętne	0	0	0	0	0	0
Wyszki	0	0	0	0	0	0
Razem	6810,23	30,67	15397	69,33	22747	100,00

Źródło: Rocznik Statystyczny Województw 2001 i 2002, GUS, W-wa; Rocznik Statystyczny Ochrony Środowiska 2001 i 2002, GUS, W-wa

Najwięcej terenów należących do Parku znajduje się w granicach gminy Łapy i Choroszcz, ponad 50% powierzchni. Najmniej posiada gmina Tykocin, tylko nieco ponad 2% powierzchni Parku położone jest w granicach tej gminy. Na terenie gminy Poświętne i Wyszki nie rozciąga się Narwiański Park Narodowy, jednak graniczą one z terenem parku.

Szata roślinna NPN charakteryzuje się zróżnicowaniem zbiorowisk i bogactwem gatunków. Występuje tu ok. 200 gatunków roślin naczyniowych (20 gatunków turzyc, z których 15 podlega ochronie), a wiele rodzajów występujących tu zbiorowisk roślinnych w innych częściach kraju już zanikło.

Na początku lat 80-tych XX wieku stwierdzono obecność 179 gatunków ptaków, w porze lęgowej występowało 149 gatunków, gniazdowało 137 gatunków. 43% gatunków ptaków zaliczono do zagrożonych. Ptaki wodno – błotne reprezentuje 48 gatunków: krzyżówki, cyraneczki, cyranki, płaskonosy, 4 gatunki brodzące, 3 gatunki perkozowatych, bocian biały i czarny. Wśród drapieżnych występują błotniaki, kanie czarne, jastrzębie, krogulce. Występują przedstawiciele żurawiatych, siewkowate, wróblowate. W ostatnich latach natomiast pojawiły się nowe gatunki gniazdujące na terenie Parku: pustułka, sowa błotna, dudek, pokrzewka, sówka, gawron i gil.

Ssaki reprezentuje ok. 40 gatunków. Najważniejsze to bobry (ok. 260 szt.), łosie, dziki, sarny, lisy, tchórze, jenoty, kuny, piżmaki, zające, drobne gryzonie. Występują również gady, płazy, 22 gatunki ryb.

Obszar LGD, oprócz Parku Narodowego, posiada również inne formy ochrony przyrody w postaci pomników przyrody. Są to w większości pojedyncze drzewa lub rzadziej grupy drzew oraz pomniki nieożywione - głazy

narzutowe. Na terenie gminy Poświętne znajduje się 350-letni dąb, 4 modrzewie w wieku od 150 do 200 lat, 2 klony zwyczajne 150-letnie, 2 lipy drobnolistne 200-letnie. Natomiast na terenie gminy Wyszki znajduje się głąz narzutowy o średnicy 7,5 m., 11,0, 11,6 m., 120-letni jesion oraz dąb szypułkowy o obwodzie pnia 580 cm. Ponadto, na terenie Gminy Poświętne występują lasy chronione: lasy wodochronne o pow. 595,2 ha, lasy stanowiące ostoje zwierząt oraz lasy stanowiące ostoje zwierząt i wodochronne.

Oprócz wymienionych wyżej pomników przyrody i lasów chronionych, należy wskazać również ciekawą roślinność występującą w podworskim parku w miejscowości Pietkowo. Park ten objęty jest ochroną wojewódzkiego konserwatora zabytków. Występują tam, między innymi liczne okazy drzew i krzewów: wierzba biała, trzmielina pospolita, brzoza, lipa drobnolistna, klon zwyczajny, olsza, jesion wyniosły, kasztanowiec, robinia biała, bez czarny, lilak zwyczajny, jarząb, jabłoń dzika, świerk, wiąz, modrzew, dąb, grab pospolity, morwa biała, leszczyna pospolita, czereśnia, suchodrzew tatarski, głóg jednoszyjkowy, sosna pospolita, porzeczkę alpejską, kalina koralowa.

Z kolei na terenie gminy Wyszki występują obszary chronione, których powierzchnia wynosiła w 2003 r. – 1050 ha, w tym obszary chronionego krajobrazu – 1050 ha. Obszar chronionego krajobrazu „Dolina Górnej Narwi” są to tereny charakteryzujące się mało zdegradowanym środowiskiem naturalnym o zachowanej równowadze ekologicznej i wysokich walorach krajobrazu naturalnego.

2.1.3.7 Natura 2000 na obszarze LGD N.A.R.E.W.

Istotną rzeczą dla realizacji inicjatywy LEADER+ na obszarze LGD N.A.R.E.W. jest obecność obszarów należących do Sieci Natura 2000. Podkreśla to jakość środowiska przyrodniczego, rozpoznawalna na skalę europejską. Już teraz goście z przeciwległego krańca naszego kontynentu doceniają fakt, że dolina Narwi jest chroniona w ramach Sieci Natura 2000. Podlega ochronie zarówno w ramach Dyrektywy Ptasiej (Dyrektywy Rady nr 79/409/EWG w sprawie ochrony dzikich ptaków) i jednocześnie podlega Dyrektywie Siedliskowej (Specjalne obszary ochrony (SOO) wyznaczone na podstawie Dyrektywy Rady nr 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych, dzikiej fauny i flory). Podkreśla to wartość przyrodniczą tego obszaru. Na obszarze działania LGD N.A.R.E.W. do terenów chronionych w ramach sieci Natura 2000 zakwalifikowano:

- Teren Narwiańskiego Parku Narodowego o powierzchni 6810 ha, chroniony na mocy **Dyrektywy Siedliskowej**, nr PLH 200003;
- Bagienną Dolinę Narwi o powierzchni 25 477 ha, chronioną na mocy **Dyrektywy Ptasiej**, nr PLB 200001. Obszary Natury 2000 obejmują więc bagienne – rzeczny kompleks Narwi i tereny do nich przylegające. Administracyjnie obszary Natury 2000 na terenie Partnerstwa N.A.R.E.W. należą do dziewięciu gmin.

Najważniejszym czynnikiem kwalifikującym dany teren były wartości przyrodnicze. Potrzeby ekonomiczne oraz społeczne mieszkańców nie były traktowane priorytetowo. Pomimo to mieszkańcy Partnerstwa N.A.R.E.W. powoli zaczynają doceniać wartość, jaką reprezentują sobą obszary wchodzące w skład Sieci oraz możliwości, jakie daje posiadanie ich w swoim najbliższym otoczeniu.

2.2 Uwarunkowania historyczne i kulturowe

Pomimo upływu czasu wiele miejscowych zwyczajów jest doskonale znanych mieszkańcom obszaru LGD N.A.R.E.W. To, co wyróżnia społeczność LGD N.A.R.E.W., to duże przywiązanie do tradycji. W wielu miejscach często podkreślana jest konieczność zachowania dziedzictwa kulturowego, a także różnorodności kulturowej obszaru LGD. To, co łączy obszar pod względem kulturowym, to przede wszystkim wspólne zwyczaje, obrzędy, festyny i jarmarki oraz uroczyste obchodzenie świąt religijnych i państwowych. Wśród nich wymienia się Boże Ciało, Dożynki, Poświęcenie Pól oraz inne, ważne dla wszystkich mieszkańców Partnerstwa obrzędy kościelne.

Na terenie gmin narwiańskich aktywnie działają regionalne zespoły folklorystyczne, na przykład: Narwianki, Klepaczanki, Uhowianki, Hetmanki, Płonkowanie oraz liczne orkiestry miejskie. Cyklicznie organizowane są festyny, takie jak: „Dzień Ogórka” w Kruszewie, „Granie na byle czym”, „Noc świętojańska” w Uhowie, Biesiada Miodowa w Kurowie, Jarmark Dominikański w Choroszczy, Zawody Pożarnicze w Poświętnem oraz odpusty: Św. Jana, Św. Antoniego i Św. Anny, jak również Dni Miasta Choroszczy, Tykocina, Łap.

Tutaj wciąż żywa jest tradycja rybołówstwa (mieszkańcy wymieniają różne rodzaje technik w zależności od kalendarzu rybackiego), wikliniarstwa (plecenie koszy, sprzętu rybackiego), tradycyjnego transportu rzeczno (łódki pychówki, spławy rzeczne) oraz tradycyjne budownictwo (dworki szlacheckie i budownictwo drewniane).

Dawniej zwyczaje związane z codziennymi obrządkami, czy pracą, skupiały się wokół codziennej troski o chleb powszedni. Mieszkańcy okolicznych wsi urodzaj wiąźali nie tylko z zabiegami czysto gospodarskimi, ale licznymi zwyczajami z pogranicza magii. Podobnie traktowane były tu sposoby zdobywania pożywienia takie, jak chociażby bardzo popularne tu rybołówstwo, czy pszczelarstwo. W przypadku rybołówstwa wiele metod wymienianych przez mieszkańców Partnerstwa N.A.R.E.W. kojarzyć się może bardziej z kłusownictwem niż współcześnie rozumianym połowem ryb. Rybołówstwem zajmowali się wszyscy mieszkańcy wsi położonych nad

Rzeką Narew, czy jej licznymi rozlewiskami. Zawodowych rybaków było niewielu. Jednym sposobem połowu, ze znanych jeszcze z lat 80-tych poprzedniego wieku, były tak zwane **oście** – cienka długa żerdź z licznymi ostrzami – przypominająca grzebień – służąca do „bicia” ryb. Inną metodą, znaną nad Narwią, było głuszenie ryb drewnianym młotem – szczególnie wczesną wiosną i późną jesienią – w płytkich wodach, gdzie przezroczysty lód pozwalał na wytopienie łupu. Najpopularniejsze zwyczaje towarzyszące połowom są już rzadko znane – na przykład przekonanie o lepszych połowach podczas pełni księżyca, czy konieczności złapania kobiety za kolano – na powodzenie - w czasie połowu. Pomimo upływu czasu mieszkańcy obszaru LGD N.A.R.E.W. kultywują tradycje starych zawodów takich jak: **kowal, szewc, czy gołębiarz**. To nad Narwią przygotowywane są wyjątkowe potrawy kuchni regionalnej: **bigos ze śliwkami, kiszka, placki ziemniaczane, babka ziemniaczana (tzw. rajbak), zupa grzybowa, kołduny, chleb z duszą, kopytka, śliwowica, nalewki, tradycyjne kiszonki**. To pochodzące z obszaru LGD N.A.R.E.W., **narwiańskie oraz kruszewskie ogórki** znajdują się na liście produktów tradycyjnych.

Obszar LGD, pod względem kulturowym, charakteryzuje różnorodność religijna: mieszkają tu wyznawcy katolicyzmu i prawosławia. Na zwyczaje związane ze świętami, czy codziennym obrządkiem, bardzo silny wpływ miały kultura rumska, szczególnie silna między Łapami a Tykocinem oraz natura Rzeki Narwi. W zakresie zwyczajów ludowych towarzyszących świętom – najbardziej znane nad Narwią, w okolicach Świąt Bożego Narodzenia, to **gra na ligawkach**, czy też tradycyjne widowiska świąteczne - Herody. Tradycyjnym daniem świątecznym była „**lemiecha**” – potrawa z prażonej mąki pszennej, którą dla żartów smarowano sobie głowy. W okolicach świąt Wielkiej Nocy – tradycją było zbieranie datków i obdarowywanie się tak zwanym **woloczkiem**. Dziś ten zwyczaj przetrwał w postaci darów (prezentów) przekazywanych przez rodziców chrzestnych. Zbieranie darów, w niektórych wsiach, określano jako **chodzenie z konopielką**.

Ze względu na żywą tu wciąż tradycję oraz kultywowanie obyczajów, mieszkańców wyróżnia gościnność, przywiązanie do kultury szlacheckiej oraz do wartości religijnych i etycznych. Zwrócić może uwagę silna integracja mieszkańców gmin, istnienie mocnych więzi międzyludzkich, które są umacniane poprzez częste spotkania (między innymi, podczas wspólnych rozmów po Mszy Świętej, „przesiadki na ławeczkach”), ale też poprzez pielęgnowanie lokalnego folkloru poprzez udział w licznych zespołach ludowych.

Ziemie obszaru LGD N.A.R.E.W. zasiedlane były od zawsze przez ludność różnych kultur. Badania archeologiczne wskazują na aktywność człowieka już w paleolicie, kiedy rejon gmin nadnarwiańskich został zasiedlony przez pierwsze gromady ludzkie. W okolicach Suraza znaleziono ślady łowców reniferów z I wieku p.n.e. oraz ślady osadnictwa Celtów z II- III wieku naszej ery. Działające w Surazie prywatne muzeum archeologiczne posiada liczne zbiory dowodzące bogatej historii ziem nadnarwiańskich.

Pierwsze wzmianki świadczące o osadnictwie na obszarze LGD N.A.R.E.W. pochodzą z wczesnego średniowiecza. Na terenach tych funkcjonował już wtedy **gród warowny położony koło Tykocina**, w pobliżu dzisiejszej miejscowości Sierki, zwany Zamczyskiem, który w okresie od XI do XIV wieku spełniał funkcję mazowieckiego grodu rzędu kasztelańskiego. Gród warowny w Surazie, należał do książąt ruskich. W XIII wieku Suraz był najędzany przez Tatarów, a zamek niszczone i odbudowywany. W 1382 roku **Władysław Jagiełło**, doceniając rolę Suraza i ziem podlaskich, podpisał z Von Kniprode układ pokojowy, na mocy którego Suraz, Bielsk i Drohiczyń miały być przez 10 lat wolne od najazdów krzyżackich. **W 1445 Suraz otrzymał prawa miejskie, z czego bardzo dumni są mieszkańcy miasta.**

W XII i XIII wieku tereny gmin objętych Partnerstwem N.A.R.E.W. leżały na pograniczu polsko-jaćwiesko- ruskim i były pokryte puszcza zamieszkałą przez drwali, bartników, smolarzy, bobrowników i ludnością parającą się zbieractwem i łowiectwem. Tubylcy byli świadkami licznych bitew rozgrywających się na tle różnic polsko- jaćwiesko- ruskich. Rzeką Narew była centrum skupiającym ludy i przyczynkiem rozwoju działalności gospodarczej i społecznej.

W XV w. Tykocin będący częścią księstwa mazowieckiego rozwinął się z osady podgrodowej do rangi miasta na pograniczu Mazowsza i Wielkiego Księstwa Litewskiego. W tym samym czasie, z nadania księcia Janusza Mazowieckiego została założona osada Kobylino składająca się z kilku wiosek zamieszkałych wyłącznie przez szlachtę. Z tego też okresu pochodzą pierwsze wzmianki na temat Kurowa.

W 1443 roku Kazimierz Jagiellończyk wykupił ziemie nadnarwiańskie od księcia mazowieckiego i włączył je do Wielkiego Księstwa Litewskiego. W 1464 roku w Daniłowie koło Suraza mieszkało kilka rodzin o nazwisku Łappa, z którego później najprawdopodobniej powstała nazwa miejscowości Łapy. W XV wieku wieś Kobylino- Borzymy stała się gniazdem rodowym Kobylńskich, a leżąca po przeciwległej stronie Narwi Choroszcz stała się własnością Iwana Chodkiewicza, bojara z Kijowszczyzny. Majątek choroski należący później do Aleksandra Chodkiewicza, syna Iwana, rozwijał się w XV wieku bardzo intensywnie, głównie za sprawą dobrej ręki zarządcy i bogactw otaczającej Choroszcz puszczy. Z czasem w dobrach Chodkiewiczów powstały Ruszczany, Zastawie, Sienkiewiczze, Barszczewo, Jeroniki, Żółtki i młyny młynarzy Dzikich (Dzikie). W 1471 roku w Sokolach po utworzeniu parafii wzniesiono pierwszą świątynię.

Wraz z nadejściem XVI wieku, na ziemiach nadnarwiańskich, zaczęły się rozwijać kolejne osady i powstawać nowe majątki. W 1515 roku nad rzeką Turośń powstała siedziba dworska założona przez Jerzego

Raczko Purzyckiego, sędziego ziemskiego bielskiego. Niedługo potem Maciej z Krajny herbu Topór, otrzymawszy dobra ziemskie z nadania króla Zygmunta Starego, założył Buzuny, kolejny dwór nad Turośnią.

Za sprawą unii polsko- litewskich, odzyskania dostępu do morza, przewadze politycznej nad Krzyżakami oraz rozwoju produkcji i eksportu zboża, wiek XVI był dla Rzeczypospolitej okresem szybkiego postępu gospodarczego i pomimo licznych sporów szlachecko- magnackich, był to okres zakorzeniania świadomości narodowej, zwłaszcza wśród szlachty. Polskie miasta usytuowane na terenach Podlasia, w dobie rozwoju handlu i rzemiosła stanęły przed problemem braku tradycji mieszczaństwa. W 1522 roku **Olbracht Gasztołd, właściciel Tykocina**, sprowadził do swojego miasta Żydów grodzieńskich. W ówczesnych czasach ta praktyka okazywała się stymulująca dla rozwoju organizmów miejskich, głównie za sprawą posiadanej przez Żydów kultury handlowej, która z czasem miała być nabywana przez rodowitych mieszkańców. Wkrótce potem nastąpił pomyślny rozwój gminy żydowskiej kontynuującej swoją działalność na tym terenie, aż do tragicznych wydarzeń w połowie XX wieku.

Zróżnicowanie ludności pod względem etnicznym i wyznaniowym rysowało się również w Choroszczy. Mnisi wzniesli w tym mieście (prawa miejskie nadane w 1507 roku) cerkiew i otaczali opieką ludność wiary greckiej. Po powrocie Choroszczy w ręce Chodkiewiczów, w mieście pojawili się Żydzi, których działalność zabezpieczyła rozwój gospodarczy włości choroskich.

W inny sposób zabezpieczano majątek w okolicach wsi Kobylin- Borzimy, Kurowo i Waniewo, gdzie ok. 1521 roku chcąc chronić przeprawy przez Narew usypano szaniec nazwany przez okoliczną ludność „**Koziołkiem**”. Ruiny tej fortyfikacji istnieją do dzisiaj, można je zobaczyć przepływając przez Narew łodzią.

W 1569 roku po podpisaniu traktatu Unii Lubelskiej, tereny nadnarwiańskie wraz z całym Podlasiem, zostały włączone do Korony. Zyskał na tym zwłaszcza Tykocin, który stał się grodem królewskim, odwiedzany często przez kolejnych władców: **Zygmunta Augusta, Zygmunta III i Władysława IV.**

W międzyczasie stolica Powiatu Ziemi Bielskiej – **Suraż, został w 1533 roku nadany Królowej Bonie.** Miasto rozwijało się dynamicznie przyczyniając się do powstawania wokół niego następnych miejscowości (Zawyki- 1558). Po wejściu do obszaru Korony, Suraż zyskał na znaczeniu- ustanowiono w nim sądy ziemskie. W końcu wieku powstał majątek Łapy Barwiki (obecnie jego obszar stanowi centralną część Łap), którego właścicielem był Bogusław- syn Serafina Łappy.

Na ten okres datuje się także powstanie miejscowości Poświętne, która pierwotnie nosiła nazwę Wielkogrzeby (lub Wielkogrzewy) i powstała prawdopodobnie przed 1486 rokiem. W tym właśnie roku nastąpiło bardzo ważne dla tych okolic wydarzenie natury religijnej, ponieważ grunt tejże wsi został darowany jako uposażenie powstałej tu filii parafii suraskiej.

Wiek XVII to okres wojen polsko- szwedzkich, polsko- rosyjskich i podupadania ekonomicznego państwa. Główne miasta obszaru nadnarwiańskiego doznały dość dużych szkód na skutek walk wojsk polskich i szwedzkich. Zamek tykociński został podczas potopu szwedzkiego zdobyty przez wroga, a w 1657 roku podczas zdobywania go przez wojska Rzeczypospolitej, Wszechwładcy częściowo wysadzili go w powietrze. W 1661 roku w Tykocinie przebywał Stefan Czarniecki, bohater wojen szwedzkich, któremu król Jan Kazimierz przekazał dobra tykocińskie. Tragiczne wydarzenia nie ominęły Choroszczy- podczas pożaru w 1683 roku spłonęło całe miasto- 600 domów, klasztor, kościół i cerkiew. Ciągłe zmiany dotyczyły majątek waniewski wraz z Kurowem, włości często zmieniały właścicieli, aż w końcu dostały się w ręce Orsettich. Istniejący nieopodal Kurowa wspomniany wcześniej fort ziemny „Koziołek” był świadkiem licznych walk polsko- szwedzkich spełniając swą funkcję do końca.

Wiek XVIII to okres dalszego kryzysu politycznego Rzeczypospolitej. Warto jednak zauważyć, że na obszarach nadnarwiańskich osiemnaste stulecie odznaczyło swoje niejednokrotnie pozytywne piętno. **W 1709 roku zniszczone po pożarze dobra choroskie przeszły na własność hetmana wielkiego koronnego Jana Klemensa Branickiego.** Nowy właściciel wybudował tam swoją letnią rezydencję. Ufundował murowany barokowy kościół dominikanów, szpital - przytułek i unicką cerkiew. Do Branickiego należał również Tykocin, w którym hetman poczynił wielkie inwestycje budowlane, w duchu zasad barokowej urbanistyki i architektury. Zbudował tam zespół budynków służących handlowi zbożem i rozbudował infrastrukturę miejską. Włości Branickiego rozwijały się prężnie, zwłaszcza z powodu dużych inwestycji. Były również terenami zamieszkałymi przez ludzi o różnych wyznaniach: katolickim, grekokatolickim, żydowskim. Miasta Choroszcz i Tykocin były ośrodkami gospodarczymi, kulturalnymi i religijnymi. Jan Klemens Branicki nadawał przywileje przybywającym z innych zakątków kraju rzemieślnikom, artystom, duchowieństwu.

Koniec wieku XVIII to dla Polski lata tragiczne. **W 1795 roku wszystkie tereny objęte dziś inicjatywą N.A.R.E.W. trafiły do zaboru pruskiego.**

W wieku XIX lewobrzeżne ziemie nadnarwiańskie (Tykocin, Kobylin Borzimy, Sokoły i Łapy), na mocy traktatu w Tyłży, z 1807 roku przeszły w granice Księstwa Warszawskiego, a prawobrzeżne (Choroszcz, Turośń Kościelna i Suraż) w granice Rosji. W 1815 na mocy ustaleń Kongresu Wiedeńskiego Księstwo Warszawskie stało się Królestwem Polskim. **W 1812, roku przez tereny**

nadnarwiańskie przeszły oddziały napoleońskie. Trakt napoleoński można zwiedzać do dziś. W 1827, roku Sokoły dzięki staraniom właścicielki, Marianny z Kruszewskich Markowskiej uzyskały prawa miejskie.

Za wspieranie powstania styczniowego na miasto Suraz spadły represje, polegające na nałożeniu przez władze kontrybucji w wysokości 1000 rubli płatnych w ciągu godziny i pozbawieniu praw miejskich. W 1867 roku prawa miejskie odebrano również Sokołom.

Ważnym wydarzeniem w historii gminy Poświętne było uwłaszczenie chłopów w latach 1861-1864. Uwolnieni od poddaństwa chłopci, pracujący we własnych gospodarstwach, przyczynili się do rozwoju gospodarki towarowej oraz rynku regionalnego. W dniu 24 maja 1864 roku mieszkańcy dotychczasowych gmin Brzozowo, Łapy Kołpaki, Łopienie, Pietkowo i Poświętne w obecności komisarza do spraw włościańskich i miejscowego naczelnika wojenno-policyjnego, wybrali wójta powoławczego gminy Pietkowo.

W 1832 roku majątek Kurowski, leżący dziś w gminie Kobylin Borzymy przeszedł w ręce Stefana Roztworowskiego, który prężnie go rozwijał (w 1865 roku majątek liczył ok. 990 ha). Leżące po drugiej stronie Narwi dobra choroskie, po śmierci księżnej Branickiej, zostały sprzedane rodzinie Mostowskich. W 1840 roku, w Choroszczy, powstała największa fabryka sukienniczo - kapelusznicza w regionie. Wraz z rozwojem fabryki zmieniała się struktura kulturowa i wyznaniowa choroskiej społeczności. W 1886 roku z ogólnej liczby 1512 mieszkańców 765 było wyznania mojżeszowego, ponad 300 katolików, około 200 ewangelików i około 200 prawosławnych. Leżący w północnej części obszaru N.A.R.E.W. Tykocin, w wieku XIX należał do rodów Potockich i Roztworowskich.

W latach 1861 - 1862 zbudowano odcinek kolejowy Łapy – Białystok, będący częścią magistrali warszawsko - petersburskiej. Jednocześnie w Łapach powstał okazały dworzec kolejowy, później we współpracy francusko- belgijskiej stworzono warsztat bieżącego przeglądu parowozów Depo. Wraz z budową Depo rozpoczęła się nowa historia szlacheckich zaścianków Łap. Po zbudowaniu linii kolejowej Brześć- Ostrołęka- Grajewo- Łapy miasto stało się strategicznym węzłem kolejowym. Powołano do życia męską Szkołę Żelazno- Drogową, w której nauka trwała dwa lata.

W XX wieku ziemie nadnarwiańskie były targane kolejnymi zmianami losu. **W latach I Wojny Światowej, w 1915 roku, leżący na południu Suraz uległ całkowitemu zniszczeniu.** Choroska fabryka sukienniczo - kapelusznicza wraz z wybuchem wojny, na skutek zastoju gospodarczego i zniszczeń, przestała istnieć. Liczba mieszkańców gminy Choroszcz zmniejszyła się w tamtym czasie o ponad połowę.

W maju 1918 roku zawiązał się 10 Pułk Ułanów Litewskich, zwanych „Dziesiątkami” w majątku hrabiów Krasickich w Pietkowie w gminie Poświętne, do którego zaciągnęło się wielu młodych mężczyzn z tej miejscowości oraz okolicznych wsi.

W latach międzywojennych najlepiej rozwijającym się miastem nadnarwiańskim były Łapy, zwłaszcza za sprawą rozbudowy warsztatów kolejowych. W latach 1921- 1926 w Łapach zamieszkało wielu fachowców kolejnictwa, inżynierów budowlanych, specjalistów budowy maszyn, po rozbudowie zakładów nastąpił duży napływ mieszkańców okolicznych miejscowości. Łapy stały się nowoczesnym miastem przemysłowym zamieszkiwanym przez robotników i specjalistów wyższego szczebla. Lata 30 XX wieku to okres diametralnych zmian dla Choroszczy. W 1930 roku, na skutek starań dr Zygmunta Brodowicza, w choroskich budynkach pozostałych po wygasłej w początkach I Wojny Światowej fabryce włókienniczej, otwarto szpital psychiatryczny. Placówka ta wpłynęła na szybki rozwój miasta w czasach dwudziestolecia międzywojennego i stała się jego nieodzowną częścią do dnia dzisiejszego.

W miarę rozwoju Łap i Choroszczy, Suraz, niegdysiejsza Stolica Powiatu Bieleckiego, jedna z najstarszych miejscowości Podlasia, próbowała odrodzić się po tragicznych wydarzeniach I Wojny Światowej. Niestety miasto nigdy już nie powróciło do czasów swej dawnej świetności, a w 1935 roku odebrano Surazowi prawa miejskie.

Inaczej było z Kurowem, które w 1936 roku kupili Bolesław i Maria Zakrzewscy. Na skutek poczynionych przez nich inwestycji majątek Kurowski, aż do wybuchu II Wojny Światowej, sprawnie funkcjonował i rozwijał się. Po wybuchu wojny Kurowo zajęła Armia Czerwona, a władze radzieckie zorganizowały w opustoszałym dworku Zakrzewskich sierociniec. Okoliczny majątek przekształcono w kołchoz. Od 1941 roku dworkiem zarządzała administracja niemiecka i może na skutek tego, majątek Kurowski nie ucierpiał podczas wojny i przetrwał do dzisiejszych czasów.

O wiele tragiczniejsze wydarzenia miały miejsce w Choroszczy. W latach 1939- 1941 sowieci wywieźli w głąb Rosji znaczną część pacjentów szpitala psychiatrycznego. Resztę z nich rozstrzelali po 1941 roku hitlerowcy. Masowe groby, kryjące ponad 4000 ofiar (ułomnych, cywilów, partyzantów, duchownych) znajdują się w pobliskim lesie w Nowosiółkach. Tragiczną historię posiada również Tykocin, miasto zamieszkałe w dużej mierze przez Żydów. Niemiecki okupant zamordował tam około 1700 osób wyznania hebrajskiego, a ich mogiły zlokalizowano w lesie, w okolicach Łopuchowa. W 1993 roku w Izraelu ukazała się książka cudem ocalałego Abrahama Kapicy opisująca wydarzenia mające miejsce w okolicach Tykocina i Łopuchowa 25 i 26 sierpnia 1941 roku.

Po tragicznych latach II Wojny Światowej gminy nadnarwiańskie rozwijały się w strukturach PRL-u. Jednak patriotycznie nastawione społeczeństwo, pamiętające koszmar okupacji, stawiało czynny i bierny opór przeciwko tym działaniom. Przez siedem powojennych lat teren gminy Poświętne był miejscem wojny domowej. Opór właścicieli gospodarstw rolnych sprawił, że nie przyniosły efektów próby tworzenia rolniczych spółdzielni produkcyjnych. Oddziały partyzanckie w latach 1945 - 1948 kilkanaście razy najeżdżały Urząd Gminy w Poświętnem i niszczyły dokumenty. Władza ludowa jeszcze do lat pięćdziesiątych nie czuła się pewnie na tym terenie.

W 1950 roku Sokołom i Tykocinowi odebrano prawa miejskie. Po zweryfikowaniu strat wojennych okazało się, iż w niemal nienaruszonym stanie zachowały się dobra kurowskie - budynki gospodarcze, park, młyn motorowy. Na bazie ocalałego majątku stworzono Państwowe Gospodarstwo Rolne Kurowo, które odgrywało dużą rolę w gospodarce hodowlano - nasiennej regionu. Od 1996 roku w dworku kurowskim mieści się siedziba Narwiańskiego Parku Narodowego.

W 1993 roku Tykocinowi zwrócono prawa miejskie, gmina ta staje się przykładem rozwoju turystyki w regionach górnej Narwi.

2.3 Ocena społeczno-gospodarcza obszaru, w tym potencjału demograficznego i gospodarczego obszaru oraz poziomu aktywności społecznej

2.3.1 Charakterystyka ludności

Całkowita liczba ludności, na obszarze objętym Lokalną Strategią Rozwoju na dzień 31.12.2006 r. wynosiła 68 458 osób (dane GUS). W porównaniu do roku 2005 liczba ta zmniejszyła się o 45 osób. Liczba ta mieści się w granicach 10 a 150 tyś. osób określonych przez Unię Europejską dla Programu Leader. Największy udział w liczbie ludności ma gmina Łapy (gmina miejsko - wiejska) - 22 993 mieszkańców, z czego aż 16 476 osób mieszkających w mieście Łapy, co nie przekracza jednak liczby 20 tyś mieszkańców miast określonych przez UE dla gmin miejsko - wiejskich. Drugą gminą, pod względem liczby mieszkańców, jest gmina Choroszcz (gmina miejsko - wiejska) - 13 044 osób. Najniższy udział w ogólnej liczbie mieszkańców ma gmina miejsko - wiejska Suraz: 2 056 mieszkańców.

W ostatnich 3 latach liczba mieszkańców w części gmin spadła. Gminami, gdzie jest tendencja wzrostowa, to Choroszcz (gmina miejsko - wiejska) oraz Turośń Kościelna (gmina wiejska). Są to gminy tzw. podmiejskie, w których osiedla się ludność z pobliskiego miasta Białystok. Natomiast przyczyn tendencji spadkowej liczby ludności upatrywać należy w zmniejszającym się przyroście naturalnym oraz wyludnianiu się obszarów wiejskich i małych miast. Mieszkańcy tych terenów zmieniają miejsce zamieszkania na ośrodki miejskie, bądź gminy „sypialnie” skoncentrowane wokół miasta Białegostoku.

Tabela 13. Ludność na obszarze ZSROW N.A.R.E.W. według miejsca zameldowania, z podziałem na płeć.

LICZBA LUDNOŚCI WG MIEJSCA ZAMIESZKANIA			LATA		
			2004	2005	2006
Gminy miejsko - wiejskie	Choroszcz - miasto	ogółem	5 404	5 433	5 435
		mężczyźni	2 683	2 696	2 696
		kobiety	2 721	2 737	2 739
	Choroszcz - obszar wiejski	ogółem	7 279	7 442	7 609
		mężczyźni	3 645	3 715	3 798
		kobiety	3 634	3 727	3 811
	Razem		12 683	12 875	13 044
	Łapy - miasto	ogółem	16 646	16 550	16 476
		mężczyźni	8 091	8 030	7 989
		kobiety	8 555	8 520	8 487
	Łapy - obszar wiejski	ogółem	6 570	6 549	6 517
		mężczyźni	3 254	3 238	3 228
		kobiety	3 316	3 311	3 289
	Razem		23 216	23 099	22 993
	Suraz - miasto	ogółem	990	993	990
		mężczyźni	494	495	491
		kobiety	496	498	499
	Suraz - obszar wiejski	ogółem	1 080	1 061	1 066
		mężczyźni	532	524	529

		kobiety	548	537	537
	Razem		2 070	2 054	2 056
	Tykocin - miasto	ogółem	1 906	1 921	1 898
		mężczyźni	924	925	912
		kobiety	982	996	986
	Tykocin - obszar wiejski	ogółem	4 624	4 600	4 585
		mężczyźni	2 311	2 285	2 266
		kobiety	2 313	2 315	2 319
Razem		6 530	6 521	6 483	
Gminy wiejskie	Kobylin-Borzemy	ogółem	3 754	3 728	3 686
		mężczyźni	3 754	3 728	3 686
		kobiety	1 842	1 836	1 817
	Sokoły	ogółem	5 940	5 926	5 904
		mężczyźni	2 975	2 972	2 960
		kobiety	2 965	2 954	2 944
	Turośń Kościelna	ogółem	5 295	5 373	5 435
		mężczyźni	2 625	2 673	2 709
		kobiety	2 670	2 700	2 726
	Poświętne	ogółem	3 829	3 838	3 816
		mężczyźni	1 964	1 968	1 947
		kobiety	1 865	1 870	1 869
	Wyszki	ogółem	5 151	5 089	5 041
		mężczyźni	2 593	2 572	2 557
		kobiety	2 558	2 517	2 484
Łącznie LGD			68 468	68 503	68 458

Źródło: Dane GUS

Tabela 14. Ludność na obszarze ZSRW N.A.R.E.W. według miejsca zamieszkania

LICZBA LUDNOŚCI WG MIEJSCA ZAMIESZKANIA		LATA		
		2004	2005	2006
Gminy miejsko - wiejskie	Choroszcz	12 683	12 875	13 044
	Łapy	23 216	23 099	22 993
	Suraż	2 070	2 054	2 056
	Tykocin	6 530	6 521	6 483
Gminy wiejskie	Kobylin-Borzemy	3 754	3 728	3 686
	Sokoły	5 940	5 926	5 904
	Turośń Kościelna	5 295	5 373	5 435
	Poświętne	3 829	3 838	3 816
	Wyszki	5 151	5 089	5 041
Łącznie LGD		68 468	68 503	68 458

Źródło: Dane GUS

2.3.2 Struktura wieku ludności

Największy udział procentowy, w tych trzech grupach, na terenie LGD, ma wiek produkcyjny 60,64 %, następnie wiek przedprodukcyjny – 21,09%, najniższy natomiast udział ma wiek poprodukcyjny – 18,27 % ogółu.

Tabela 15. Struktura wieku ludności 9 gmin objętych LSR

GMINA WIEJSKA I MIEJSKO - WIEJSKA	Ogółem	Wiek					
	Płeć	Przedprodukcyjny		Produkcyjny		Poprodukcyjny	
		Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%
CHOROSZCZ - MIASTO	ogółem	1 118	21	3 606	66	713	13
	mężczyźni	588	11	1 865	34	246	5
	kobiety	530	10	1 741	32	467	8
CHOROSZCZ - OBSZAR WIEJSKI	ogółem	1 615	21	4 745	62	1 253	16
	mężczyźni	823	11	2 534	33	462	6
	kobiety	792	10	2 211	29	791	10
ŁAPY - MIASTO	ogółem	3 250	20	10 951	67	2 220	13
	mężczyźni	1 651	10	5 583	34	707	4
	kobiety	1 599	10	5 368	33	1 513	9
ŁAPY - OBSZAR WIEJSKI	ogółem	1 394	21	3 758	57	1 406	22
	mężczyźni	716	11	2 001	31	526	8
	kobiety	678	10	1 757	26	880	14
SURAŻ - MIASTO	ogółem	218	22	595	61	170	17
	mężczyźni	106	10	329	33	54	5
	kobiety	112	12	256	28	116	12
SURAŻ - OBSZAR WIEJSKI	ogółem	188	18	593	56	286	26
	mężczyźni	86	8	339	32	104	10
	kobiety	102	10	254	24	182	16
TYKOCIN - MIASTO	ogółem	402	21	1 179	62	314	17
	mężczyźni	206	11	594	32	107	6
	kobiety	196	10	585	30	207	11
TYKOCIN - OBSZAR WIEJSKI	ogółem	967	21	2 642	58	941	21
	mężczyźni	489	11	1 437	32	335	7
	kobiety	478	10	1 205	26	606	14
KOBYLIN BORZYM	ogółem	818	23	1 949	54	838	23
	mężczyźni	425	12	1 072	30	342	9
	kobiety	393	11	877	24	496	14
SOKOŁY	ogółem	1 317	22	3 519	59	1 121	19
	mężczyźni	675	12	1 907	32	416	7
	kobiety	642	10	1 612	27	705	12
TUROŚŃ KOŚCIELNA	ogółem	1 240	23	3 205	59	946	18
	mężczyźni	657	12	1 692	31	345	6
	kobiety	583	11	1 513	28	601	12
POŚWIĘTNE	ogółem	889	24	2 120	56	773	20
	mężczyźni	449	12	1 172	31	310	8
	kobiety	440	12	948	25	463	12
WYSZKI	ogółem	1 023	21	2 648	53	1 280	26
	mężczyźni	550	11	1 475	30	487	10
	kobiety	473	10	1 173	23	793	16

Źródło: Dane GUS

Wśród gmin miejsko – wiejskich najwyższy udział procentowy wśród ludności w wieku produkcyjnym występuje w gminie Łapy (67%) oraz w gminie Choroszcz (66 %). Wśród gmin wiejskich najwyższy wskaźnik ma gmina Wyszki – 53 % i Kobylin Borzymy (54%), jest to również najniższy wskaźnik biorąc pod uwagę cały obszar LGD N.A.R.E.W.

2.3.3 Poziom zatrudnienia i stopa bezrobocia

W tabeli 9 przedstawiono liczbę osób zarejestrowanych w Powiatowych Urzędach Pracy w Białymstoku, Bielsku Podlaskim i Wysokim Mazowiecku w roku 2005 i 2006. We wszystkich gminach poza gminą Suraz liczba bezrobotnych nieznacznie spadła. Jednakże, w roku 2007 liczba bezrobotnych wzrosła znacząco ze względu na likwidację Cukrowni w Łapach, stanowiącej znaczące źródło zatrudnienia na terenie Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W.

Tabela 16. Liczba bezrobotnych zarejestrowana w Powiatowych Urzędach Pracy

Gmina	Liczba bezrobotnych zarejestrowana w Powiatowych Urzędach Pracy			
	2005		2006	
	Ogółem	Kobiety	Ogółem	Kobiety
Gminy miejsko - wiejskie				
Choroszcz	565	278	447	238
Łapy	1452	783	1 271	714
Suraz	64	32	68	40
Tykocin	224	108	186	93
Gminy wiejskie				
Kobylin Borzymy	85	35	59	28
Poświętne	163	88	154	91
Sokoły	327	139	270	124
Turośń Kościelna	229	106	217	97
Wyszki	157	74	158	69
Łącznie LGD	3 266	1 643	2 830	1 494

Źródło: Dane GUS

Najniższy odsetek bezrobotnych odnotowano w gminie Kobylin Borzymy – 3,03 %, co może być związane z rolniczym charakterem tego obszaru. Natomiast najwyższy procent bezrobotnych jest Łapy – 8,64 % oraz w gminie Sokoły- 7,67% i Poświętne- 7,26%. Ogólny procent bezrobotnych na obszarze LGD N.A.R.E.W. wynosi 6,82 %.

Tabela 11 pokazuje stopę zatrudnienia w poszczególnych gminach obszaru LGD – liczbę osób pracujących na mieszkańców gminy w wieku produkcyjnym. Najwyższa jest ona w gminie miejsko – wiejskiej Choroszcz i Łapy, natomiast najniższa w gminie wiejskiej Turośń Kościelna.

Tabela 17. Stopa zatrudnienia (liczba pracujących na mieszkańców w wieku produkcyjnym)

Gmina		Stopa zatrudnienia (% pracujących wśród osób w wieku produkcyjnym)
Gminy miejsko - wiejskie	Choroszcz	29,59
	Łapy	23,85
	Suraz	6,73
	Tykocin	10,39
Gminy wiejskie	Kobylin Borzymy	7,54
	Poświętne	5,33
	Sokoły	9,12
	Turośń Kościelna	5,21
	Wyszki	6,49

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS

2.3.4 Liczba gospodarstw rolnych na terenie LGD

Obszar LGD N.A.R.E.W. ma charakter rolniczy, bez udziału większego przemysłu. Najwięcej gospodarstw rolnych jest w gminie Choroszcz – 2 549, gdzie największy udział mają gospodarstwa do ogólnej powierzchni 1 ha (934). Najmniej gospodarstw znajduje się w gminie Suraz – 585, gdzie najwięcej jest gospodarstw o powierzchni od 2 do 5 ha. Pod względem powierzchni, na terenie LGD, najwięcej jest gospodarstw o powierzchni do 1 ha włącznie, a następnie o powierzchni 2 – 5 ha. Najmniej jest gospodarstw powyżej 100 ha – jest ich tylko 6- w gminie Kobylin Borzymy oraz Wyszki.

Tabela 18. Liczba gospodarstw rolnych w poszczególnych gminach

GMINY WIEJSKIE I MIEJSKO – WIEJSKIE	GMINY MIEJSKO – WIEJSKIE				GMINY WIEJSKIE					RAZEM
	CHOROSZCZ	ŁĄPY	SURAŻ	TYKOCIN	KOBYLIN BORZYM	POŚWIĘTNE	SOKOŁY	TUROŚĆ KOŚCIELNA	WYSZKI	
Do 1 ha włącznie	934	570	67	84	46	56	69	299	202	2 327
1 – 2 ha	443	231	85	87	18	70	73	182	149	1 338
2 – 5 ha	523	390	140	138	61	126	179	356	192	2 105
5 – 7 ha	200	133	50	137	70	85	104	146	120	1 045
7 – 10 ha	192	113	63	181	110	136	174	166	184	1 319
10 – 15 ha	145	124	99	224	170	168	232	97	225	1 484
15 – 20 ha	57	63	42	134	106	70	105	53	125	755
20 – 50 ha	50	47	36	139	117	44	102	63	160	758
50 – 100 ha	5	4	3	5	3	0	0	3	5	28
Powyżej 100 ha	0	0	0	0	3	0	0	0	3	6
łącznie LGD	2 549	1 677	585	1 131	704	758	1 041	1 365	1365	11 165

Źródło: Obliczenia własne na podstawie informacji z gmin.

2.3.5 Liczba podmiotów gospodarczych

W tabeli 13 przedstawiono podmioty gospodarki narodowej z podziałem na sektor publiczny i prywatny. Najwięcej podmiotów gospodarczych w sektorze publicznym znajduje się na terenie gminy Łąpy – 56, jest to jednocześnie gmina o największej liczbie mieszkańców na obszarze LGD N.A.R.E.W. Najmniejszy udział w sektorze publicznym ma najmniejsza gmina – gmina Suraż (9 podmiotów gospodarczych) i Poświętne – 8 podmiotów. Biorąc jednak pod uwagę procent udziału sektora publicznego najwyżej uplasowała się gmina Kobylin Borzymy (9,26 %), natomiast najniżej gmina Choroszcz – 2,08 %.

W przypadku sektora prywatnego, pod względem ilości podmiotów gospodarki narodowej, również przoduje gmina Łąpy (1375 podmiotów gospodarczych), co daje 95,93 %. Najgorzej natomiast prezentuje się gmina Kobylin Borzymy (108 podmiotów gospodarczych) – 90,74 %. Pod względem procentowym pierwsze miejsce zajmuje natomiast gmina Choroszcz (97,92 %).

Tabela 19. Podmioty gospodarki narodowej według sektorów własności

Gmina		Podmioty gospodarki narodowej według sektorów własności				
		Publiczny	%	Prywatny	%	Ogółem
Gminy miejsko – wiejskie	Choroszcz	17	2,08	799	97,92	816
	Łąpy	56	4,07	1319	95,93	1375
	Suraż	9	8,74	94	91,26	103
	Tykocin	16	6,45	232	93,55	248
Gminy wiejskie	Kobylin Borzymy	10	9,26	98	90,74	108
	Poświętne	8	6,4	117	93,6	125
	Sokoły	19	7,54	233	92,46	252
	Turość Kościelna	10	3,29	294	96,71	304
	Wyszki	15	9,04	151	90,96	166
łącznie LGD		160	-	3 337	-	3 497

Źródło: Dane US Białystok

Analizując podmioty gospodarki narodowej według sekcji PKD na obszarze LGD N.A.R.E.W., wyraźnie przeważa handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (G). Najliczniej reprezentuje ten sektor gmina Łąpy, przy najmniejszym udziale gminy Suraż. Ponad połowę mniej licznie reprezentowane jest budownictwo.

Najmniej licznie reprezentowana jest sekcja C Przetwórstwo przemysłowe oraz E- Dostawa wody.

Tabela 20. Podmioty gospodarki narodowej według sekcji PKD.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Gminy miejsko - wiejskie				Gminy wiejskie					Ogółem
	Choroszcz	Łapy	Suraz	Tykocin	Kobylin Borzymy	Poświętne	Sokoły	Turośń Kościelna	Wyszki	
Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo (A)	41	20	6	29	10	9	24	18	20	177
Przetwórstwo przemysłowe (C)	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych (D)	102	113	7	23	6	13	25	35	14	338
Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją (e)	1	2	1	1	0	0	0	1	1	7
Budownictwo (F)	112	176	11	27	11	17	29	44	33	460
Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (G)	252	489	6	67	28	44	78	90	43	1097
Transport i gospodarka magazynowa (H)	11	33	1	6	2	1	7	0	2	23
Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (I)	69	108	7	12	8	8	10	25	12	259
Informacja i komunikacja (J)	27	47	1	5	3	5	7	17	1	113
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa (K)	89	166	3	19	10	7	19	28	8	349
Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości (L)	12	9	7	14	13	4	5	8	10	82
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (M)	13	40	5	9	5	40	15	8	8	143
Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca (N)	38	61	4	17	3	4	7	14	4	152
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne (O)	48	110	19	19	9	9	26	16	10	266
Łącznie LGD	817	1374	125	103	304	248	166	108	252	3497

Źródło: Dane GUS Białystok

Na obszarze LGD N.A.R.E.W. znajduje się około 10 przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 50 osób. Na terenie gminy Łapy są to: Zakład Naprawczy Taboru Kolejowego S.A. Łapy; Spółdzielnia Mleczarska; PSS Społem. Na terenie gminy Choroszcz są to: Hurtownia BOS; SPP ZOZ; Dom Pomocy Społecznej; Nordfish; Kaja; Kabo.

2.4 Specyfika obszaru

Niewątpliwą specyfiką obszaru pod względem przyrodniczym jest Narwiański Park Narodowy. Jego centralną część zajmuje stosunkowo głęboko wcięta w wysoczyzny i zabagniona Dolina Górnej Narwi. Funkcjonuje tu rozległy, wypełniający niemal całe dno doliny, ekosystem bagienny z siecią rozgałęzionych koryt rzecznych i mozaikowatym układem rozlewisk. Bagna, tereny podmokłe i wody są dominującymi ekosystemami i zajmują ok. 90% obszaru Partnerstwa. Taki typ krajobrazu jest pełnym unikatem w Europie.

Omawiając specyfikę obszaru nie sposób nie wspomnieć tu także o kwestii społeczno- gospodarczej. Obszar Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W. pod względem społeczno-gospodarczym wyróżnia się stosunkowo dużą biernością mieszkańców. Występuje tu zauważalna trudność związana z aktywizacją mieszkańców na rzecz podejmowania wspólnych inicjatyw na rzecz szeroko rozumianej poprawy jakości życia. Bogactwo przyrodnicze i kulturowe na terenie LGD N.A.R.E.W. natomiast niesie za sobą ogromny potencjał służący aktywizacji: zarówno na gruncie szerzenia kultury i tradycji, jak i na gruncie rozwoju turystyki i promocji regionu, czy poprawy dostępu do niektórych dóbr.

Ponadto, w kwestii gospodarczej wskazać należy wysoki odsetek osób zatrudnionych w rolnictwie oraz domowników tychże gospodarstw rolnych przy małej aktywności dotyczącej rozwoju mikroprzedsiębiorczości

związanej z różnicowaniem działalności w kierunku nierolniczej. Wynikać to może zarówno z niskiego poziomu zamożności mieszkańców LGD N.A.R.E.W., jak i z obaw towarzyszących podjęciu działalności gospodarczej. Podobną specyfikę wskazać należy na gruncie rozwoju mikroprzedsiębiorczości pojętej ogólnie.

Kolejną cechą specyficzną dla obszaru Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W. jest zły stan i słaby rozwój infrastruktury społeczno- turystycznej, co blokuje pełne wykorzystanie potencjału przyrodniczo- historycznego LGD N.A.R.E.W. w rozwoju turystyki, jak i poprawie wizerunku obszaru Stowarzyszenia.

Podsumowując, pomimo ogromnego potencjału związanego z unikatową i malowniczą przyrodą, a także bogactwem historycznym specyfiką LGD N.A.R.E.W. jest ciągle zbyt niskie wykorzystanie posiadanych dóbr w celu rozwoju swego obszaru. Powodowane jest to zarówno biernością społeczną, jak i brakiem środków na inwestycje. Szans rozwoju upatruje się więc w umiejętnym wykorzystaniu w umiejętnym wykorzystaniu wskazanego potencjału przy dużym zaangażowaniu społecznym i rozwoju przedsiębiorczości w oparciu i w zgodzie z dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym.

W przekonaniu mieszkańców spójność obszaru LGD jest w największym stopniu związana z doliną Narwi i jej nieskazitelnym środowiskiem oraz bogactwem przyrodniczym, zachowanym w naturalnym, pierwotnym kształcie². Spójność przyrodnicza obszaru wpływa na spójność historyczną, ekonomiczną oraz kulturowo-społeczną obszaru Partnerstwa N.A.R.E.W., gdzie przecież w zgodzie z naturą rzeki, od wieków, żyją i pracują ludzie.

Spójność przyrodnicza

Mieszkańcy obszaru Partnerstwa N.A.R.E.W. położonego w dolinie rzeki Narew, odpowiadając na pytanie, co ich łączy, wskazują rzekę Narew oraz Narwiański Park Narodowy. Jest to teren nizinny, na którym występują łąki, lasy, bagna i mokradła. Na tym obszarze, prócz tradycyjnego rolnictwa, uprawia się również rybołówstwo, wikliniarstwo, myślistwo. Występują tu także liczne pomniki przyrody. Mieszkańcy Partnerstwa wykazują się znajomością fauny i flory, licznych gatunków roślin i zwierząt³. Dolina Narwi w granicach Narwiańskiego Parku Narodowego spełnia kryteria, które kwalifikują ten obszar jako ostoję lęgową ptaków wodno-błotnych o znaczeniu międzynarodowym i europejskim. Jest ona rejonem lęgowym ponad 1% populacji europejskiej, co najmniej 10 gatunków ptaków, w tym bąka, cyranki, błotniaka stawowego, błotniaka łąkowego, zielonki, kropiatki i dubelta oraz miejscem rozrodu trzech gatunków ptaków zagrożonych wymarciem w skali światowej - bielika, derkacza i wodniczki. Przez wieki podmokłe łąki były użytkowane przez mieszkańców nadnarwiańskich wsi. Koszenie i zbieranie siana przez rolników, latem - łódką lub zimą - na saniach po lodzie, było elementem zgodnego współżycia rolników z dziką doliną Narwi. Zaprzestanie użytkowania terenów położonych w pobliżu koryta rzeki, które miało miejsce na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, spowodowało bardzo wyraźne i niekorzystne zmiany będące głównym zagrożeniem dla flory i fauny (m.in. wodniczki i błotniaka stawowego). Wpłynęło na stopniowe zmniejszanie się obszarów porośniętych niską roślinnością, będących siedliskami wielu gatunków ptaków wodno-błotnych, ważnym miejscem odpoczynku i żerowania ptaków w okresie wiosennych przelotów. Trzciniowanie oraz rozprzestrzenianie się zakrzaczeń i zadrzewień, ma nie tylko znaczenie fitosocjologiczne, lecz również, a może przede wszystkim, znaczenie ornitologiczne, a w efekcie turystyczny. Nie bez znaczenia jest również wpływ innych zanieczyszczeń na środowisko naturalne i konieczność jego ochrony. Mieszkańcy zauważają, że na przestrzeni ostatnich lat wyraźnie zmniejszyła się liczba ptaków związanych z wodami otwartymi i rozlewiskami, przez co zmalała atrakcyjność obserwacji ornitologicznych, dokonywanych przez turystów. Dlatego ręczne wykaszanie trzciny prowadzone przez NPN, w ramach projektu finansowanego przez NFOŚiGW, w pewien sposób ogranicza sukcesję trzciny i krzewów. Powstająca jednak w trakcie zabiegów pielęgnacyjnych biomasa ściętych roślin najczęściej nie jest wykorzystywana gospodarczo, a co więcej, uważana jest za odpad wymagający oddzielnego zagospodarowania.

Spójność gospodarcza

Narew i jej szeroka, zabagniona dolina były dla mieszkańców Podlasia, od zarania osadnictwa, ważnym elementem gospodarki. Roślinność szuwarowa od zawsze dostarczała paszy i ściółki dla zwierząt gospodarskich. Zimą wykaszano trzinę wykorzystywaną do krycia dachów, ocieplania budynków, a także na opał. Nad Narew po trzinę wyprawiali się gospodarze nawet z odległych wsi. Narwią każdego roku wczesną wiosną z Puszczy Białowieskiej spławiano grube pnie drzew. Jak twierdzą mieszkańcy Partnerstwa- do dziś w wioskach nadnarwiańskich zachowały się tradycyjne domostwa budowane z białowieskiego drewna.

Profil gospodarki obserwowany w obszarze Narwiańskiego Parku Narodowego zdominowany był zawsze przez czynnik środowiskowy. Wszystkie gminy Partnerstwa mają silny związek z istnieniem

² Według wskazań mieszkańców na podstawie badań własnych - Tefelski, Górnicki, Gminy Narwiańskiego Parku Narodowego i ich mieszkańcy raport z badania sondażowego, grudzień 2005.

³ Najczęściej obserwowanymi gatunkami są: bóbr, łos, lis, sarna, raki, miętusy, batalion, dudek, bąk, pustułka, bocian czarny, biała czapla, siwa czapla, żurawie, liczne owady oraz turzyca, tatarak i sasanka (na podst. mat. warsztatowych)

Narwiańskiego Parku Narodowego i rzeką Narew. Jeszcze silniejszy związek i wspólne interesy ekonomiczne są związane z sąsiedztwem gruntów, rolniczym charakterem gmin i strukturą dochodów mieszkańców. Z uwagi na występowanie we wszystkich gminach obszarów ochronnych NATURA 2000, gospodarowanie na roli ma swe poważne ograniczenia. Z tego samego powodu, niemożliwy i często niepożądany przez mieszkańców, jest rozwój przemysłu niszczącego przyrodę. Zdaniem uczestników warsztatów, odbywających się w gminach, z powodu podobnej struktury gospodarstw rolnych, najczęściej średnich i małych, występują podobne trudności ze zbytem płodów rolnych z uwagi na wielkość dostaw. Produkty z tego regionu są, zdaniem uczestników warsztatów, „zdrowe i nieskażone chemicznie”, gdyż rolnictwo na tym obszarze nie jest intensywne, głównie z uwagi na uwarunkowania przyrodniczo-klimatyczne. Według rolników położenie terenów rolnych, w dużej części, w granicach Narwiańskiego Parku Narodowego i w jego otulinie, powoduje ograniczenia w produkcji i inwestycjach w gospodarstwach rolnych. Dlatego szanse poprawy dochodowości produkcji rolniczej upatruje się w produkcji i przetwarzaniu specyficznych produktów m.in. produktów zwierzęcych uzyskanych z chowu zwierząt starych ras (np. bydło rasy Czerwona Polska), zwierząt utrzymywanych zgodnie z potrzebami gatunku, „bez hormonów wzrostu”, a także produktów takich jak: miód, sery i wędliny, które można promować korzystając z wizerunku rzeki Narew, kojarzącej się z czystymi, naturalnymi terenami.

Mieszkańcy obszaru Partnerstwa podczas warsztatów gminnych oraz warsztatów tematycznych wielokrotnie podkreślali spójne cechy obszaru LGD N.A.R.E.W. – jego rolniczy charakter, małe uprzemysłowienie. Zwracali jednocześnie uwagę na niekorzystne zjawiska społeczno-gospodarcze, jakimi są brak pozarolniczych miejsc pracy oraz niewielka liczba podmiotów gospodarczych. Pod względem ekonomicznym Partnerstwo cechuje duży wskaźnik bezrobocia (ukryte i jawne), zjawisko ubożenia społeczeństwa, niewystarczający poziom rozwoju infrastruktury technicznej (zły stan dróg, ograniczona komunikacja międzygminna, również brak dostępu do Internetu). Nie wszystkie problemy mogą być rozwiązane wraz realizacją programu LEADER na tym obszarze. Niemniej jednak działania na rzecz poprawy jakości życia oraz rozwoju ekonomicznego obszaru Partnerstwa N.A.R.E.W. są wspólnie wskazywanym przez mieszkańców kierunkiem.

Spójność kulturowa

Tereny doliny Narwi są wyjątkowe zarówno pod względem przyrodniczym, jak również kulturowym. Pomimo niedostatecznej infrastruktury turystycznej jest to obszar kulturowo cenny, posiadający olbrzymi potencjał i bogactwo folkloru. Mieszkańcy Partnerstwa N.A.R.E.W. przejawiają aktywność, która przejawia się w różnego rodzaju działalności, mającej na celu kultywowanie regionalnej tradycji.

Tereny nadnarwiańskie charakteryzują się **wielokulturowością i wielowyznaniowością**. Katolicyzm i prawosławie od wieków współegzystują na tych terenach, co niewątpliwie ma olbrzymi wpływ na obyczajowość, tradycje, architekturę i piękno krajobrazu (malownicze cerkwie, przydrożne kapliczki, kościoły). Nad Narwią dominuje **budownictwo sakralne** z przełomu XVII-XIX wieku: znany wszystkim mieszkańcom Partnerstwa oraz turystom kościół w Tykocinie, XVII-wieczna Synagoga i alumnat w Tykocinie; Kościół p.w. Św. Antoniego w Niewodnicy Kościelnej, Kaplica p.w. Św. Barbary z XVIII w. w Baciutach, drewniana cerkiew z XVII w. w Topilcu, dworek Myśliwski w Turośni Kościelnej oraz inne przykłady budownictwa drewnianego. W związku z modernizacją rolnictwa, zanikają tradycyjne techniki uprawiania roli. Nieopłacalność upraw i hodowli sprawia, że narwiański krajobraz ulega zmianie. Zanika tradycja wykaszania łąk, a co za tym idzie z krajobrazu znikają charakterystyczne stogi siana. Jednak tym, co nadal funkcjonuje na tym terenie, jest tradycyjny transport rzeczny: łódki pychówki, spływy rzeczne.

Tylko nad Narwią można usłyszeć **unikatowy język**, którym w swoich społecznościach posługują się mieszkańcy. Tylko nad Narwią istnieje, zanikająca na innych terenach, tradycja wspólnych rozmów na ławeczkach przed domem. Ławeczki te, to ważne miejsce spotkań i swoiste forum dyskusyjne mieszkańców wsi. Kraina Narwi słynie z bogactwa legend opartych na podaniach ludu i faktach historycznych. Ich znaczna część opowiada o powstaniu nazw miejscowości.

Tereny gmin położonych nad Górną Narwią **obfitują w potrawy**, które zapewne mają zasłużone miejsce w spisie potraw regionalnych. Tylko nad Narwią można poczuć smak i zapach „**chleba z duszą**” wypiekanego według tradycyjnej receptury, w tradycyjnym piecu. Na szczególną uwagę zasługują także: bigos, ogórki kwaszone „Narwiańskie” i „Kruszewskie”, zupa grzybowa, kołduny, kopytka.

Tym, co w szczególny sposób wyróżnia mieszkańców tych terenów, jest wciąż żywa tu kultura szlachecka, prostolinijność i gościnność, która jest ceniona przez przyjezdnych. Mieszkańcy Partnerstwa N.A.R.E.W. są świadomi kulturowych atrybutów obszaru. Zamierzają je wykorzystywać na rzecz rozwoju obszaru, między innymi poprzez turystykę.

Podlasie to kraina, która słynie z niezwykle bogatej historii, która często prowadzi nad dolinę Narwi. To właśnie na terenie gmin narwiańskich działy się znaczące dla życia regionu i kraju wydarzenia. Wspólna przeszłość historyczna to czynnik, który niewątpliwie łączy ten obszar. Mieszkańcy Partnerstwa posiadają dużą wiedzę na temat historii ich regionu, opisują wydarzenia, podają daty, przedstawiają postaci, które miały wpływ na historię regionu. Pod względem historycznym obszar Partnerstwa łączy przede wszystkim wspólne

doświadczenia z czasów **Potopu Szwedzkiego, zaborów, powstania styczniowego** - wraz ze znamieną rolą Suraza; **doświadczenia I i II wojny światowej**.

To tędy biegnie słynny trakt Napoleoński. To Podlasie oczarowało królową Bonę i Zygmunta Augusta oraz rody możnowładców: Branickich, Potockich, Radziwiłłów, Czernieckich, którzy mają swój wielki wkład w dzieje tego regionu. To na tych terenach swoją działalność prowadziły zakony Bernardynów, Kapucynów i Dominikanów. To właśnie na terenie Partnerstwa N.A.R.E.W. letnią rezydencję miała rodzina Branickich. Mieszkańcy Partnerstwa znają anegdoty związane z postaciami historycznymi, które wniosły znaczny wkład w historię regionu. Są to między innymi: Zygmunt August, Czarnecki, Jan III Sobieski. Innymi ważnymi postaciami w dziedzinie nauk humanistycznych są: Zygmunt Gloger, Łukasz Górnicki. Ponadto, znana jest wszystkim historia nadania praw miejskich miastom oraz świadomość, iż Suraz i Tykocin to jedne z najstarszych miast w Polsce, podobnie jak historyczny trakt handlowy Waniewo- Śliwno. Świadomość historyczna, wraz z unikalnością panujących tu tradycji, zwyczajów, obyczajów może stać się ważnym elementem budowania atrakcyjności obszaru LGD.

Wszystkie gminy wchodzące w skład Partnerstwa N.A.R.E.W. cechuje zbieżny poziom problemów związanych z jakością życia na obszarach wiejskich. Mieszkańcy Partnerstwa N.A.R.E.W. wskazują na bogate dziedzictwo kulturowe swojego obszaru, które jest jednak raczej zasobem ukrytym społeczności i należy je wydobyć na światło dzienne oraz przywrócić mieszkańcom, jako składnik codziennego stylu życia i systemu wartości. Kolejną kwestią wspólną dla społeczności są liczne powiązania rodzinne i sąsiedzkie pomiędzy mieszkańcami wsi wszystkich dziewięciu gmin. Zauważalny jest jednak obniżający się poziom integracji społecznej, szczególnie dotkliwy w gminach podmiejskich (np. Choroszcz) i związane z tym uciążliwości (np. zanik więzi sąsiedzkich, brak wsparcia psychologicznego i kulturowego, formalizacja i instrumentalizacja stosunków społecznych itp.). Próbą przezwyciężenia tego może być tworzenie się organizacji społecznych działających na rzecz integracji społecznej.

Niepokojąco wysoki jest też poziom migracji młodzieży poza obszar Partnerstwa, związany z niewystarczającą ofertą kulturalną oraz brakiem pracy.

Ważnym elementem łączącym społeczność Partnerstwa jest świadomość dość dobrego stanu środowiska naturalnego, z włączeniem jakości krajobrazu wiejskiego. Jednocześnie towarzyszący mu niski poziom świadomości ekologicznej, w szczególności wśród rolników oraz tzw. „nowych mieszkańców wsi”. Mieszkańcy Partnerstwa zwracają również uwagę na rolę przemian technologicznych oraz pogłębiającą się nierówność społeczną, zwaną *przepaścią cyfrową* – powodowaną stosunkowo słabym wyposażeniem gospodarstw domowych w udogodnienia infrastrukturalne, zwłaszcza dostęp do Internetu. Wszyscy wyrażają jednak nadzieję, że realizacja niniejszej strategii przyczyni się do zniwelowania różnych nierówności oraz wpłynie na większą integrację społeczności Partnerstwa N.A.R.E.W.

Przedstawione powyżej fakty świadczące o spójności przyrodniczej, ekonomicznej, kulturowej, historycznej oraz społecznej w przekonaniu mieszkańców obszaru Partnerstwa N.A.R.E.W. mogą służyć skutecznej realizacji programu LEADER zarówno teraz, jak i w przyszłych okresach planowania. Są dowodem na istnienie zasobów, niezbędnych do realizacji zintegrowanego, innowacyjnego, opartego o potencjał ludzi, podejścia do rozwoju obszarów wiejskich. Unikatowość i piękno otaczającej przyrody jest bardzo często punktem wyjścia do rozmyślań nad wizją rozwoju regionu. Badania własne⁴ wykazały dużą gotowość do inwestowania w turystykę, ekoturystykę i agroturystykę, ze względu na bogate warunki przyrodnicze sprzyjające ich rozwojowi. Jednocześnie mieszkańcy Partnerstwa są świadomi konieczności oszczędnego i rozważnego wykorzystywania zasobów naturalnych poprzez stworzenie systemu umożliwiającego ochronę dziedzictwa rzeki Narwi w zgodzie z ideą obszarów Natura 2000.

W badaniach własnych, przeprowadzonych na terenie Partnerstwa N.A.R.E.W., mieszkańcy wśród cennych wartości związanych ze specyfiką lokalną, za najistotniejszy (69% wskazań) wskazali krajobraz kulturowy i przyrodniczy. Są to widoczne elementy otoczenia, które są zarówno wytworem człowieka jak skutkiem ukształtowania geograficznego oraz występowania unikalnej flory i fauny doliny Narwi. Wskazuje to na wykształcenie wśród znacznej części miejscowej ludności postaw proekologicznych.

Na drugim miejscu, wśród elementów związanych z miejscem zamieszkania, szczególnie istotnych dla mieszkańców (ponad 60% wskazań) znalazły się kultura, tradycja, obyczaje i gwara. Te cenione przez badanych elementy kultury stanowią o zauważanej przez miejscowych swoistej odrębności w zakresie obyczajów, tradycji i języka. Stanowią także ważne kryterium tworzenia opinii na temat siebie, jako członków wspólnoty połączonej cechami kulturowymi i budowania tożsamości lokalnej zbiorowości.

Kolejne miejsce pośród cenionych wartości zajmują: lokalna kuchnia i tradycyjne potrawy. Ponad 52% zapytanych mieszkańców Partnerstwa N.A.R.E.W. stwierdziło, że tradycyjna kuchnia z ich okolic jest elementem kultury, do którego są szczególnie przywiązani i z którego, jak można się domyślać są bardzo

⁴ Op. cit.

dumni. Uważają go za wart kultuwowania. Lokalne produkty żywnościowe są ważnym elementem marketingu lokalnego, który może dany region lub okolicę uczynić powszechnie znanym, a miejscowym przedsiębiorcom dostarczyć dochodu płynącego z ich sprzedaży. Smaczne i oryginalne produkty są magnesem, który może przyciągnąć wielu turystów nad Narew. Wiele zależy tu od lokalnych i wojewódzkich władz samorządowych oraz organizacji pozarządowych, które powinny zadbać o to, aby wytwory lokalnej tradycji kulinarnej stały się rozpoznawalne i jednoznacznie kojarzone z danym terenem. Ważne jest także, aby zyskały one swoją własną markę na rynku krajowym i zagranicznym.

Powrót do użytkowania podmokłych łąk przez koszenie oraz pastwisk leżących w otulinie NPN przez wypas bydła, owiec i kóz mógłby, w o wiele większym stopniu, pomóc w ograniczeniu zagrożeń dla flory i fauny Parku⁵. Rozwinięcie produktu takiego jak ser podpuszczkowy, z mleka od krów rasy Czerwona Polska wypasanych w otulinie Narwiańskiego Parku Narodowego, jest najlepszym przykładem wykorzystania warunków przyrodniczych do promocji produktu lokalnego. W ramach projektu LEADER i realizowanej LSR należy zidentyfikować i rozwinać więcej takich produktów, by wspólna promocja i logistyka była tańsza i bardziej efektywna.

Mieszkańcy wszystkich gmin Partnerstwa N.A.R.E.W. podkreślają konieczność nieustannego edukowania i uświadamiania wszystkim, nie tylko dzieciom i młodzieży, jak ważne jest dbanie o stan środowiska naturalnego.

Kolejną ważną kwestią, wspólną i spójną dla całego obszaru Partnerstwa N.A.R.E.W., jest problem niskiej świadomości ekologicznej mieszkańców, zwłaszcza rolników, ale i elit, przejawiający się stosunkowo częstymi przypadkami zanieczyszczenia środowiska. W Planach Rozwoju Lokalnego i Strategiach Rozwoju wszystkich opisywanych gmin znajduje się ogromna ilość zapisów o potrzebach i programach ochrony środowiska, będącego osią ich rozwoju. W dokumentach tych esencjonalnym składnikiem jakości życia na tym terenie jest właśnie czyste środowisko. Przyroda jest wreszcie akcentowanym we wszystkich wspomnianych dokumentach. jednym z głównych determinantów rozwoju gospodarczego. Tymczasem nie da się chronić środowiska w sposób tylko „odgórny” oraz zinstytucjonalizowany. Potrzebna jest zarówno społeczna akceptacja ponoszenia przez urzędy gmin coraz większych nakładów na działania pro-środowiskowe, jak i wykształcenie świadomości wartości zasobów przyrodniczych dla jakości życia i dla rozwoju gospodarczego.

Ponadto Dolina Narwi jest wielkim rezerwuarem odtwarzalnej biomasy, nie wymagającej nawożenia, pielęgnacji i zabiegów agrotechnicznych. Jej wykorzystanie surowcowe i energetyczne może stać się bardzo poważnym czynnikiem stymulującym rozwój ekonomiczny regionu. Może też być unikalnym w skali kraju, modelowym przykładem pogodzenia dwóch, zdawałoby się stojących w sprzeczności i tak najczęściej postrzeganych, funkcji obszarów chronionych – funkcji ochronnej i gospodarczej.

⁵ W tym celu wspierane są projekty prowadzone przez Północnopodlaskie Towarzystwo Ochrony Ptaków oraz Program Rolnośrodowiskowy 5, w ramach których rolnicy otrzymują płatności za określony sposób gospodarowania na użytkach zielonych oraz za hodowlę zachowawczą starych ras zwierząt gospodarskich m.in. bydła mlecznego rasy Czerwona Polska.

3. Analiza SWOT dla obszaru objętego LSR; wnioski wynikające z przeprowadzonej analizy.

Poniższa analiza jest wynikiem wniosków płynących ze spotkań konsultacyjnych z mieszkańcami LGD, które miały miejsce w każdej z gmin partnerstwa. W możliwie najszerszym zakresie prezentuje mocne i słabe strony obszaru Partnerstwa N.A.R.E.W. oraz zagrożenia i szanse, jakie przed nim stoją.

ANALIZA SWOT OBSZARU LGD N.A.R.E.W.	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Położenie w obrębie obszaru Zielonych Płuc Polski Narwiański Park Narodowy i jego otulina, rzeka Narew Obszar NATURA 2000 Szlak Bociani i inne szlaki piesze, rowerowe itp. (może coś dokładniej da się wymienić – ilość, długość itp.) Szlaki turystyczne piesze, rowerowe, wodne –Brak przemysłu ciężkiego Nieskażone środowisko Malowniczy, zróżnicowany krajobraz Liczne pomniki przyrody Duża wrażliwość ekologiczna mieszkańców regionu Bogactwo fauny i flory Tradycje kulturowe, folklor Podtrzymanie tradycji i folkloru poprzez działające zespoły ludowe Bogactwo legend i podań związanych z regionem Aktywność społeczeństwa - Liczne cykliczne imprezy sportowe, festyny, jarmarki Istniejąca baza noclegowa – kwatery agroturystyczne, obiekty pensjonatowe Zabytki, w tym duży odsetek obiektów sakralnych Budownictwo tradycyjne Bogactwo kuchni regionalnej Dobrze rozwinięte rolnictwo Dobry stan techniczny budynków gospodarskich i parku maszynowego Pełna telefonizacja Całkowita elektryfikacja Doprowadzona sieć wodociągowa Niski poziom przestępczości	Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura turystyczna Niedostateczna ilość naturalnych kąpielisk Zbyt mała ilość ośrodków rekreacyjno-sportowych Niedostateczna promocja regionu i produktów lokalnych Brak oficjalnego statusu produktów lokalnych takich jak np. ogórki czy sery narwiańskie Rozdrobnienie gospodarstw rolnych Brak rozwiniętego przetwórstwa spożywczego Brak podmiotów świadczących usługi okołorolnicze: warsztatów rzemieślniczych, ślusarskich, świadczących usługi w zakresie naprawy sprzętu rolniczego, kuźni Słabo rozwinięta sieć świetlic i klubów powszechnie dostępnych Utrudniony dostęp do Internetu Zbyt mała różnorodność dotycząca aktywności społecznej – tu mi brakuje innego określenia Mała liczba organizacji pozarządowych w regionie Brak wiedzy skąd czerpać fundusze na dofinansowanie projektów Niewykorzystanie potencjału młodzieży Słaba znajomość języków obcych Niska świadomość dotycząca ochrony środowiska, w tym brak segregacji odpadów Zbyt mało gospodarstw podłączonych do sieci kanalizacyjnej lub posiadających przydomowe oczyszczalnie ścieków Niedostateczna ilość składowisk odpadów Istnienie dzikich wysypisk śmieci Zły stan techniczny dróg Słabo rozwinięta sieć komunikacji (redukowanie połączeń przez PKS i PKP) Słabo rozwinięty system ochrony zdrowia, utrudniony dostęp do lekarzy specjalistów Brak aktualnych Planów Zagospodarowania Przestrzennego w większości gmin

SZANSE	ZAGROŻENIA
Zwiększenie działań dotyczących aktywizacji i integracji społeczeństwa Zwiększenie aktywności samorządów gminnych Rozwój przedsiębiorczości	Postępująca degradacja i wysychanie rzeki Narew Zanik rzadkich gatunków ornitofauny Globalne ocieplenie klimatu Wysokie bezrobocie w regionie

• Rozpowszechnienie dostępu do Internetu we wszystkich miejscowościach • Dbłość o zachowanie tradycyjnej architektury regionalnej • Edukacja ekologiczna • Wykorzystanie zasobów naturalnych • Możliwość wykorzystania odnawialnych źródeł energii (trzcina, wierzba energetyczna, odpady drzewne) • Zwiększenie liczby produktów regionalnych • Możliwość uzyskania statusu oficjalnego produktu lokalnego • Ekspansywne rolnictwo • Rozwój przemysłu lekkiego np. spożywczy • Moda na powrót do natury (rozwój agroturystyki) • Tworzenie i znakowanie szlaków turystycznych • Rozbudowa i modernizacja istniejącej infrastruktury turystycznej • Udział w programie Leader + • Organizacja imprez kulturalno-sportowych na szerszą skalę (charakter ponadregionalny) • Rozbudowa infrastruktury sportowo-rekreacyjnej (boisk, sal gimnastycznych) • Rozwój transportu prywatnego • Budowa i przebudowa infrastruktury drogowej • Możliwość wsparcia rozbudowy infrastruktury z budżetu państwa i środków pomocowych UE • Duży potencjał dla rozwoju turystyki aktywnej	• Odpływ wykształconej kadry z regionu społeczeństwa • Wyludnianie wsi • Ubożenie społeczeństwa • Wzrost patologii społecznych (narkomania, alkoholizm) • Coraz mniejsze zainteresowanie młodzieży kulturą ludową • Masowy napływ tanich produktów niskiej jakości z zagranicy • Niż demograficzny • Zamykanie szkół • Intensywna gospodarka rolna • Budowa dużych ferm hodowlanych • Brak zagospodarowania surowców wtórnych • Niestabilne cen paliw, surowców i środków do produkcji • Wysokie koszty wykorzystania alternatywnych źródeł energii

Z powyższej analizy SWOT oraz zapisów diagnozy obszaru Partnerstwa N.A.R.E.W. wynika szeroki wachlarz potrzeb społecznych, jednocześnie wyzwań stojących przed Lokalną Grupą Działania. Analiza SWOT wskazuje na przewagę silnych stron nad słabymi stronami w zakresie posiadanych zasobów naturalnych. Szanse dla regionu upatruje się w przebudowie struktury gospodarki i sposobu jej postrzegania przez mieszkańców i przyjezdnych. Ważnym czynnikiem prorozwojowym ma być pomoc finansowa docierająca wraz z kolejnymi programami Unii Europejskiej. Wydzwięk analizy SWOT wskazuje na potrzebę podjęcia interwencji w celu wykorzystania istniejących szans oraz konieczność podjęcia działań wyprzedzających, w celu przeciwdziałania zagrożeniom.

Analiza SWOT uzasadnia, iż temat wiodący, na którym należy oprzeć projekt Partnerstwa N.A.R.E.W. w ramach Pilotażowego Programu Leader, to Wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych, w tym potencjału obszarów należących do sieci Natura 2000.

Zrównoważone korzystanie z obecności darów nieskażonej przyrody w dolinie Górnej Narwi oraz bogactwo kulturowe tego obszaru można najlepiej wykorzystać poprzez rozwój usług turystycznych oraz produktu regionalnego. Z drugiej strony ciekawy, unikatowy produkt lokalny, będzie zachęcał turystów do odwiedzania obszaru Partnerstwa N.A.R.E.W. Wynika to z faktu, iż obecny kształt rynku pracy i struktura demograficzna wskazują łącznie na potrzebę rozwoju przedsiębiorczości. Jak wskazują zapisy powyższej analizy oraz fragmenty diagnozy przedstawione na wstępie, ważnym kierunkiem rozwoju musi być również działanie na rzecz poprawy jakości życia w zgodzie z bogactwem naturalnym obszaru LGD. Postawienie na aktywizację ludzi młodych, często pozostających w szeregach bezrobotnych oraz aktywizację społeczności lokalnych będzie wzmacniało poczucie więzi międzyludzkich i pomagało w rozwoju przedsiębiorczości. Stan i jakość zasobów naturalnych i dziedzictwa kulturowego wskazuje na konieczność stosowania zasad zrównoważonego rozwoju społeczno-ekonomicznego. Dlatego tak ważna wydaje się edukacja oraz rozwój działań z zakresu przedsiębiorczości oraz sprzyjających zachowaniu dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

4. Określenie celów ogólnych i szczegółowych oraz planowane przedsięwzięcia

4.1 Określenie celów ogólnych i szczegółowych

Na podstawie wniosków płynących z przeprowadzonej powyżej analizy SWOT określone zostały w sposób mierzalny i konkretny cele ogólne i szczegółowe Lokalnej Strategii Rozwoju Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W. Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi, a także cel strategiczny, który określony został jako:

Wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych, w tym potencjału obszarów należących do sieci Natura 2000.

Cele ogólne	Cele szczegółowe	Termin osiągnięcia celu
1. Podniesienie standardu życia mieszkańców LGD N.A.R.E.W.	1.1 Zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców LGD N.A.R.E.W. Cel ten zakłada podniesienie jakości i wzbogacenie oferty obiektów pełniących funkcje publiczne i kulturalne, dzięki czemu w pełniejszym stopniu zaspokojone zostaną potrzeby społeczne i kulturalne społeczności lokalnej. Cel ten jest konkretny ze względu na swoje nierozłączne powiązanie z zapisami analizy SWOT, w ramach której wykazano słabo rozwiniętą sieć świetlic i klubów społecznych oraz niewystarczające wykorzystanie potencjału młodzieży, ale także- z drugiej strony- bogactwo kultury oraz podtrzymanie tradycji oraz znacząca ilość obiektów zabytkowych, a więc potencjału ku rozwojowi kulturalnego i społecznego. Cel mierzalny jest za pomocą takich wskaźników, jak: - poprawa stanu obiektów pełniących funkcje publiczne i kulturalne - liczba inicjatyw związanych z rozwojem funkcji kulturowych i turystycznych regionu	IV kw. 2015 r.
	1.2 Rozwój tożsamości i integracja mieszkańców LGD N.A.R.E.W. Cel ten zakłada zwiększenie aktywności społecznej mieszkańców LGD N.A.R.E.W. skupionych wokół prężnie działających obiektów publicznych, czy kulturalnych. Zakłada się, iż poprawa oferty społeczno-kulturalnej, jaka nastąpi dzięki działaniom wskazanym w celu powyższym, przyniesie wymierne efekty w postaci zwiększonego poczucia tożsamości mieszkańców LGD N.A.R.E.W. Cel ten jest konkretny ze względu na swe powiązanie ze specyfiką społeczeństwa, wskazanego w analizie SWOT jako społeczeństwo charakteryzujące się zbyt małą aktywnością na rzecz podejmowania wspólnych inicjatyw. Mierzalność celu potwierdzają takie wskaźniki, jak: - liczba nowych przedsięwzięć kulturalnych	IV kw. 2015 r.

- zwiększająca się z roku na rok liczba uczestników i organizatorów przedsięwzięć kulturalnych

1.3 Zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki przyrodniczej obszarów wiejskich LGD N.A.R.E.W.

Cel ten zakłada dbałość o dobra kultury oraz bogactwa przyrodniczego. Oba te bogactwa stanowią dla LGD N.A.R.E.W. niewątpliwą wartość, a także mają decydujący wpływ na jej wizerunek, specyfikę i charakter oraz kierunki rozwoju. Konkretność wskazanego celu potwierdzają zapisy analizy SWOT, w ramach których wskazuje się atuty płynące z położenia LGD N.A.R.E.W. w obrębie Narwiańskiego Parku Narodowego, Natury 2000, liczne zabytki, budownictwo tradycyjne, a także nieskażone środowisko i malowniczy krajobraz. Niestety, wskazuje się też na postępującą degradację i wysychanie rzeki Narew, a także na malejące zainteresowanie młodzieży tradycjami lokalnymi.

Miara osiągnięcia założonego celu są następujące wskaźniki:

- liczba inicjatyw na rzecz kultywowania tradycji społeczności lokalnej

1.4 Poprawa estetyki obszarów wiejskich LGD N.A.B.E.W.

Zakłada się, iż działania założone do realizacji w ramach powyższych celów przyczynią się do podniesienia estetyki wizerunku obszaru LGD N.A.R.E.W. W chwili obecnej na terenie każdej z gmin LGD wskazać bez najmniejszego trudu można byłoby miejsca i obiekty pełniące funkcje publiczne i kulturalne, które nie tyle, że nie wpływają na pozytywne postrzeganie krajobrazu, lecz nawet zniechęcają do pozostania w tychże miejscach. W takich sytuacjach jest wiele świetlic, domów kultury, bibliotek, placów. Za konkretnością wskazanego celu przemawia także zapis z analizy SWOT wskazywany już przy okazji celi 1, a mówiący o zbyt małej ilości publicznych świetlic i klubów, do czego dodać należy także ich zły stan techniczny, pogarszający estetykę krajobrazu.

Osiąganie powyższego celu mierzone będzie za pomocą następujących wskaźników:

- liczba obiektów publicznych i kulturalnych poddanych remontowi
- powierzchnia ukształtowanego obszaru przestrzeni publicznej

1.5 Wzrost atrakcyjności turystycznej i

IV kw. 2015 r.

IV kw. 2015 r.

2. Aktywizacja mieszkańców
LGD N.A.R.E.W. do
podejmowania przedsięwzięć
na rzecz rozwoju obszarów
zlokalizowanych na terenie
LGD N.A.R.E.W.

2.2 Promocja lokalnej twórczości kulturalnej i artystycznej

Mierzalność wskazanego celu określona została następującymi wskaźnikami:

- IV kw. 2015 r.

2.3 Rozwój turystyki i agroturystyki na obszarach wiejskich

Aktywizacja społeczna może prowadzić także do, bądź przejawiać się w rozwoju turystyki i agroturystyki na obszarze naszego LGD. Wyrazem aktywności społecznej w tej dziedzinie winno być pozyskiwanie środków na różnego rodzaju działania promocyjne, tworzenie stron www, a także na tworzenie charakterystycznego oznakowania. Inicjatywy te powinny wpływać właśnie od mieszkańców LGD, drobnych stowarzyszeń i organizacji działających na omawianym terenie. Konkretność przedmiotowego celu podkreśla wskazanie w analizie SWOT mocnych stron takich jak: malownicze położenie, otoczenie NPN, Natury 2000 oraz sąsiedztwo licznych szlaków turystycznych, a także szans związanych z modą na agroturystykę oraz zainteresowaniem szlakami turystycznymi i aktywnymi formami wypoczynku.

Miernikami osiągnięcia przedmiotowego celu jest:

- IV kw. 2015 r.

44

lokalnych zasobach (produkty lokalne)
Zakłada się, iż aktywność społeczna przejawiać się powinna także w rozwoju produktów i usług, które nie dość, iż stanowić będą ofertę konkurencyjną na rynku lokalnym, a wkrótce i ponadlokalnym, to także opierać się będą na surowcach, zasobach charakterystycznych dla naszego regionu. Rangę konkretności podnoszą tu także zapisy analizy SWOT, które jako szansę rozwoju naszego LGD upatrują w wykorzystaniu zasobów naturalnych, a także w modzie na powrót do natury, co możliwe jest do osiągnięcia przy wykorzystaniu mocnych stron, jakimi dysponujemy, to jest bogactwa kuchni regionalnej, nieskażonego środowiska itp. Mierzalność powyższego celu zapewniona zostanie poprzez monitoring osiągani takich wskaźników jak:

- ilość produktów/ usług bazujących na lokalnych zasobach
- szacunkowa liczba ich odbiorców

2.5 Poprawa dostępu do oferty kulturalnej

Aktywizacja społeczności lokalnej osiągnięta może zostać także za pośrednictwem, bądź wyrażając się w poprawie dostępu do oferty kulturalnej. Działania związane z zapewnieniem łatwiejszego dostępu do oferty kulturalnej Stanowic mogą doskonale pole działania dla osób, które pragnąć działać aktywnie na rzecz społeczności lokalnej w dziedzinie kultury i integracji. Za konkretnym charakterem przedmiotowego celu przemawiają zapisy zawarte w analizie SWOT, wskazującą na szansę rozwoju w zwiększeniu aktywności społeczności lokalnej w dziedzinie kultury.

IV kw. 2015 r.

Osiąganie przedmiotowego celu mierzone będą za pośrednictwem następujących wskaźników:

- liczba projektów złożonych w zakresie promocji i kultury
- liczba zrealizowanych przedsięwzięć kulturalnych
- liczba odbiorców działań kulturalnych

2.6 Zachowanie dziedzictwa kultury materialnej i niematerialnej

Aktywność społeczna wyrażać się może także w działaniach związanych z zachowaniem dziedzictwa kultury materialnej i niematerialnej. Realizacja przez lokalnych wnioskodawców projektów z zakresu renowacji przydrożnych krzyży, czy kapliczek, a także przedsięwzięcia z zakresu podtrzymywania tradycji, bądź zamierających

	zawodów tradycyjnych, obrzędów itp. Za konkretnym charakterem omawianego celu przemawia wskazanie w analizie SWOT zagrożenia płynącego z malejącym zainteresowaniem młodzieży kulturą i tradycją lokalną, ale też przy jednoczesnym podkreśleniu w mocnych stronach bogactwa tradycji i kultury obszaru LGD N.A.R.E.W. Mierzalność wskazanego celu prowadzona będzie na podstawie takich wskaźników, jak: - liczba projektów z zakresu podtrzymania kultury materialnej i niematerialnej - zasięg zrealizowanych projektów - liczba obiektów, obrzędów, tradycji będąca przedmiotem projektów 2.7 Poprawa dostępu do nowoczesnych technologii na terenie LGD N.A.R.E.W. Poprawa dostępu na terenie LGD N.A.R.E.W. do nowoczesnych technologii, a szczególnie zapewnienie łatwego dostępu do Internetu z pewnością przyczyni się do aktywizacji społecznej, ale też działania ku temu sprzyjające będą jej wyrazem. Możliwości, jakie niesie ze sobą aplikowanie o środki w ramach Programu Leader pozwalają na podjęcie szerokiego spektrum działań na gruncie zapewnienia ogólnej dostępności nowoczesnych technologii. Jest to ci tym bardziej istotny i konkretny, gdyż także wskazywany w analizie SWOT jako słaba strona- utrudniony dostęp do internetu oraz szansa na rozwój- poprawa dostępności internetu. Osiągalność celu mierzona będzie na podstawie następujących wskaźników: - liczba projektów z zakresu poprawy dostępu do nowoczesnych technologii - liczba odbiorców projektu	IV kw. 2015 r.
3. Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	3.1. Podejmowanie/ rozwijanie przez rolników i ich domowników dodatkowej działalności nierolniczej lub związanej z rolnictwem Współczesne gospodarstwa rolne stają się coraz bardziej rozdrobnione, a ich i tak słabe notowania ekonomiczne pogłębiają ogromne, wyspecjalizowane wielohektarowe gospodarstwa. Tym bardziej istotne jest podejmowanie, bądź rozwijanie przez rolników dodatkowej działalności około rolniczej, co przyczyni się do zwiększenia ich dochodów. Za konkretnością przedmiotowego celu przemawia wskazanie w analizie SWOT wśród słabych stron rozdrobnienia gospodarstw rolnych oraz braku podmiotów świadczących	IV kw. 2015 r.

	usługi rolnicze, natomiast w szansach rozwoju- rozwoju przedsiębiorczości. Mierzalność przedmiotowego celu prowadzona będzie za pośrednictwem następujących wskaźników: - liczba osób, które uzyskały wsparcie - liczba podmiotów gospodarczych, które uzyskały wsparcie - liczba nowopowstałych usług około rolniczych 3.2 Tworzenie pozarolniczych źródeł dochodu Jak wspomniano powyżej, zarówno rozdrobnienie gospodarstw rolnych, jak i ekspansja wielkich gospodarstw sprawiają, iż rolników dotyka problem spadających cen pól rolnych, co wpływa także na spadek dochodów rolników. Tym bardziej konieczne jest zatem poszukiwanie dodatkowych źródeł dochodu w rozwijaniu działalności około rolniczej. Za konkretnością przedmiotowego celu przemawia wskazanie w analizie SWOT wśród słabych stron rozdrobnienia gospodarstw rolnych oraz braku podmiotów świadczących usługi rolnicze, natomiast w szansach rozwoju- rozwoju przedsiębiorczości. Mierzalność przedmiotowego celu prowadzona będzie za pośrednictwem następujących wskaźników: 3.3 Promocja zatrudnienia poza rolnictwem Specyfiką wielu polskich gospodarstw jest mnogość ich domowników, którzy jednak nie mają żadnego zatrudnienia, a więc pozostają na utrzymaniu jedynie gospodarstwa rolnego. Tymczasem zwiększenie zatrudnienia domowników poza sektorem rolnictwa lub też, co pożądanie jest bardziej, podejmowanie przez nich własnej działalności gospodarczej. Cel jest tym bardziej konkretny, iż analiza SWOT jako słabą stronę naszego LGD wskazuje brak podmiotów świadczących usługi okołorolnicze: warsztatów rzemieślniczych, ślusarskich, świadczących usługi w zakresie naprawy sprzętu rolniczego, kuźni, a szansę rozwoju upatruje w rozwoju przedsiębiorczości i rozwoju produktów lokalnych. Miernikami osiągnięcia powyższego celu będą następujące wskaźniki: - liczba nowopowstałych przedsiębiorstw zakładanych przez rolników i ich domowników - liczba rolników i ich domowników, którzy uzyskali wsparcie finansowe na rozwój przedsiębiorczości	IV kw. 2015 r. IV kw. 2015 r.

4. Rozwój mikroprzedsiębiorczości na terenie LGD N.A.R.E.W

4.1 Wzrost konkurencyjności gospodarczej i rozwój przedsiębiorczości na terenie LGD N.A.R.E.W.

Rozwój mikro- i małej przedsiębiorczości wiąże się ze wzrostem konkurencyjności gospodarczej na terenie LGD N.A.R.E.W. Na podniesienie konkurencyjności gospodarczej na obszarach wiejskich i małych miast znaczący wpływ ma nie tylko rozwój dużych zakładów przemysłowych, ale przede wszystkim drobnej przedsiębiorczości. Wciąż istnieje zapotrzebowanie na wiele typów usług, które jednak nie rozwijają się na terenach wiejskich: doradztwo księgowe, usługi budowlane, wykończeniowe, usługi internetowe.

Za konkretnością powyższego celu przemawia uwzględnienie w analizie SWOT wśród słabych stron LGD N.A.R.E.W. brak rozwiniętego przetwórstwa spożywczego oraz brak podmiotów świadczących usługi okołorolnicze: warsztatów rzemieślniczych, ślusarskich, świadczących usługi w zakresie naprawy sprzętu rolniczego, kuźni. Ponadto, wśród szans rozwoju LGD N.A.R.E.W. wskazuje się rozwój przedsiębiorczości i produktów lokalnych.

Miernikami osiągnięcia przedmiotowego celu będzie osiągnięcie następujących wskaźników:

- liczba nowopowstałych przedsiębiorstw
- liczba nowopowstałych usług
- liczba nowopowstałych usług, które wcześniej nie były świadczone na terenie gminy

4.2 Wzrost zatrudnienia i redukcja bezrobocia na obszarze LGD N.A.R.E.W.

Rozwój przedsiębiorczości i podniesienie konkurencyjności gospodarczej LGD N.A.R.E.W. pozostaje w synchronicznym związku ze zwiększeniem zatrudnienia oraz redukcją bezrobocia na terenie LGD N.A.R.E.W. Zakłada się, iż w ramach dotacji związanych z rozwojem przedsiębiorczości powstawać będą nowe miejsca pracy, na których zatrudnienie znajdą również osoby bezrobotne, jak i to, że owe przedsiębiorstwa zakładane będą także przez tą grupę społeczną.

Za konkretnością tego celu przemawia ponadto wskazanie w analizie SWOT wśród słabych stron LGD N.A.R.E.W. wysokie bezrobocie na jej terenie, a wśród zagrożeń postępujący wzrost bezrobocia. Natomiast szans rozwoju LGD upatruje się w rozwoju przedsiębiorczości, możliwości wykorzystania

IV kw. 2015 r.

IV kw. 2015 r.

	odnawialnych źródeł energii, w rozwoju transportu prywatnego, wykorzystania potencjału produktów lokalnych. Osiąganie przedmiotowego celu mierzone będzie następującymi wskaźnikami: - liczba nowopowstałych przedsiębiorstw - liczba przedsiębiorstw, które zwiększyły zatrudnienie dzięki otrzymanej dotacji - liczba nowoutworzonych miejsc pracy - liczba przedsiębiorstw założonych przez osoby mające status bezrobotnych - liczba bezrobotnych zatrudnionych w wyniku otrzymanej dotacji	
5. Różnorodny rozwój regionu poprzez nawiązanie współpracy z Lokalnymi Grupami Działania w kraju i za granicą	5.1 Wykorzystanie tzw. „Dobrych praktyk” na podstawie naśladowania dobrych wzorców z innych LGD (realizacja sprawdzonych projektów) Współpraca pomiędzy lokalnymi grupami działania zarówno w kraju, jak i za granicą służyć powinna wymianie doświadczeń i sprawdzonych pomysłów. Zakłada się, iż w wyniku prowadzonej współpracy zaadaptowane zostaną sprawdzone pomysły i rozwiązania stosowane w innych LGD, służące zarówno rozwojowi przedsiębiorczości, jak i poprawie jakości życia oraz rozwojowi aktywności społecznej. Konkretność przedmiotowego celu podnosi fakt wskazania w analizie SWOT szansy rozwoju LGD N.A.R.E.W. upatrywanej w wymianie doświadczeń pomiędzy LGD z kraju i zza granicy. Mierzalność przedmiotowego celu monitorowana będzie za pośrednictwem osiągania następujących wskaźników: - liczba partnerstw zawiązanych w trakcie realizacji projektu - liczba projektów zrealizowanych w wyniku zaadaptowania pomysłów 5.2 Wymiana doświadczeń oraz wspólne przedsięwzięcia na gruncie rozwoju przedsiębiorczości, turystyki oraz ochrony przyrody i dóbr kultury materialnej i niematerialnej Uczestnictwo w Programie Leader służyć ma nawiązaniu współpracy i wymianie doświadczeń pomiędzy LGD z kraju i zza granicy. W ramach nawiązanej współpracy planuje się realizację wspólnych przedsięwzięć skupionych na terenach grup partnerskich, co przyczyni się nie tylko do promocji tychże grup, ale też i całych regionów. Konkretność tego celu podnosi fakt wskazania w analizie SWOT szansy rozwoju LGD upatrywanej na	IV kw. 2015 r. IV kw. 2015 r.

	realizacji wspólnych projektów. Mierzalność przedmiotowego celu monitorowana będzie stopniem osiągnięcia następujących wskaźników: - liczba zrealizowanych wspólnych projektów pomiędzy różnymi LGD, bądź w partnerstwie organizacji pozarządowych - liczba partnerów zaangażowanych w realizację projektów	
6. Funkcjonowanie i promocja LGD N.A.R.E.W.	6.1 Organizacja pracy i rozwój LGD N.A.R.E.W. Prawidłowe funkcjonowanie LGD N.A.R.E.W. to organizacja jej pracy bieżącej, ale i rozwój. W ramach realizacji tego celu planuje się planuje się nie tylko wykonywanie obowiązków elementarnych związanych z działalnością LGD, ale także jej rozwój poprzez nawiązywanie partnerstw pomiędzy LGD, ale także i wnioskowanie o inne środki zewnętrzne, przyczyniające się do rozwoju społeczności lokalnej. Miernikami osiągnięcia przedmiotowego celu są następujące wskaźniki: - liczba zatrudnionych osób w Biurze LGD - liczba projektów o dofinansowanie złożonych do innych programów pomocowych 6.3 Informowanie społeczności lokalnej oraz popularyzowanie informacji o działalności LGD N.A.R.E.W. Lokalna Grupa Działania, to przede wszystkim społeczności lokalne. Od społeczności lokalnych zależy rozwój i powodzenie funkcjonowania LGD N.A.R.E.W. Dlatego też, w celu informowania jak największej liczby mieszkańców naszego terenu w ramach tego działania planuje się organizację akcji promocyjnych na rzecz informowania o działalności LGD N.A.R.E.W. , a także działania szkoleniowo-informacyjne związane z aplikowaniem o środki w ramach LGD oraz z rozwojem najbliższej okolicy i podnoszeniem jakości życia. Wskaźniki poświadczające mierzalność przedmiotowego celu, to: - liczba zorganizowanych przedsięwzięć promocyjnych - liczba zorganizowanych przedsięwzięć szkoleniowych - liczba odbiorców organizowanych przedsięwzięć	IV kw. 2015 r. IV kw. 2015 r.

4.2. Planowane do realizacji przedsięwzięcia

Cele określone powyżej realizowane będą przez wskazane poniżej rodzaje przedsięwzięć, a miernikami ich osiągnięcia będą towarzyszące przedsięwzięciom wskaźniki produktu, rezultatu i oddziaływania.

Nazwa planowanego przedsięwzięcia		
1. Przedsięwzięcia związane z odnową i rozwojem wsi		
Adekwatność przedsięwzięcia do celów LSR N.A.R.E.W.		
Przedsięwzięcia związane z odnową i rozwojem wsi adekwatne są do celu ogólnego nr 1 Podniesienie standardu życia mieszkańców LGD N.A.R.E.W., gdyż w ramach operacji dopuszczalnych do dofinansowania w ramach realizacji LSR N.A.R.E.W. znajdują się takie działania, jak: budowa, przebudowa, remont lub wyposażenie obiektów pełniących funkcje publiczne, społeczno-kulturalne, rekreacyjne i sportowe, służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa historycznego, tradycji, sztuki oraz kultury, a także kształtowanie przestrzeni publicznej; budowa, remont lub przebudowa infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, sportowych lub społeczno-kulturalnych, a także zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie, w tym budynków będących zabytkami, z przeznaczeniem na cele publiczne oraz odnawianie, eksponowanie lub konserwacja lokalnych pomników historycznych, budynków będących zabytkami lub miejsc pamięci i kultywowanie tradycji społeczności lokalnej oraz tradycyjnych zawodów. Analiza zakresu operacji możliwych do dofinansowania wskazuje, iż są one adekwatne do celu nr 1 Podniesienie standardu życia mieszkańców LGD i w sposób aktywny wpływające na jego osiągnięcie. Wskazane przedsięwzięcie nawiązuje także do specyfiki Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W., której cechą charakterystyczną jest bogate dziedzictwo kulturowo- przyrodnicze przy jednoczesnym słabym zapleczu turystyczno- społecznym. Działania wskazane w ramach przedmiotowego przedsięwzięcia pozwolą wykorzystać naturalny potencjał LGD N.A.R.E.W. do jego wielopłaszczyznowego rozwoju, głównie w zakresie poprawy jakości życia mieszkańców, ale także np. w zakresie rozwoju turystyki.		
Cel ogólny		
1. Podniesienie standardu życia mieszkańców LGD N.A.R.E.W.		
Cele szczegółowe		
1.1 Zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców LGD N.A.R.E.W. 1.2 Rozwój tożsamości i integracja mieszkańców LGD N.A.R.E.W. 1.3 Zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki przyrodniczej obszarów wiejskich LGD N.A.R.E.W. 1.4 Poprawa estetyki obszarów wiejskich LGD N.A.R.E.W. 1.5 Wzrost atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej obszarów LGD N.A.R.E.W.		
Wskaźniki osiągnięcia celów związanych z przedsięwzięciem 1		
Produktu	Rezultatu	Oddziaływania
Liczba zrealizowanych projektów- 18	Liczba obiektów poddanych budowie/ przebudowie/ remontowi- 9	Wzrost atrakcyjności obszaru (liczba odwiedzających turystów)- o 20% Zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców LGD N.A.R.E.W. (liczba organizowanych przedsięwzięć kulturalnych w odnowionych budynkach)- o 30% Poprawa estetyki obszarów wiejskich LGD N.A.R.E.W. (liczba odnowionych obiektów)- 9 Rozwój tożsamości i integracja mieszkańców LGD N.A.R.E.W. (liczba organizowanych przedsięwzięć integracyjnych)- wzrost o 30%

	Liczba obiektów o znaczeniu historycznym poddana renowacji- 9	Poprawa estetyki obszarów wiejskich LGD N.A.R.E.W. (liczba odnowionych obiektów)- 9

Nazwa planowanego przedsięwzięcia
2. Przedsięwzięcia związane z realizacją tzw. małych projektów
Adekwatność przedsięwzięcia do celów LSR N.A.R.E.W.
Przedsięwzięcia związane z realizacją tzw. małych projektów adekwatne są do celu ogólnego nr 2 Aktywizacja mieszkańców LGD N.A.R.E.W. do podejmowania przedsięwzięć na rzecz rozwoju obszarów zlokalizowanych na terenie LGD N.A.R.E.W., gdyż w ramach operacji preferowanych do dofinansowania w ramach przedmiotowego przedsięwzięcia kwalifikują się takie działania dotyczące: organizacji szkoleń i innych przedsięwzięć o charakterze edukacyjnym i warsztatowym dla ludności z obszaru objętego LSR; promocji i rozwoju lokalnej aktywności, w tym promocji lokalnej twórczości kulturalnej i artystycznej, z wykorzystaniem lokalnego dziedzictwa kulturowego, historycznego oraz przyrodniczego; rozwoju agroturystyki i turystyki na obszarach wiejskich, w tym: utworzenia lub zmodernizowania elektronicznej bazy informacji turystycznej oraz stron WWW, przygotowania i wydania folderów i innych publikacji informacyjnych, oznaczenia obiektów ważnych lub charakterystycznych dla obszaru objętego lokalną strategią rozwoju; inicjowania powstawania, rozwoju, przetwarzania, wprowadzenia na rynek oraz podnoszenia jakości produktów i usług bazujących na lokalnych zasobach, w tym naturalnych surowcach i produktach rolnych i leśnych oraz tradycyjnych sektorach gospodarki; organizacji imprez kulturalnych, rekreacyjnych, sportowych na obszarze objętym działalnością LGD; zakupu i nasadzenia tradycyjnej roślinności oraz starych odmian roślin (nasion, sadzonek, kłaczy, bulw, etc.) w celu wykorzystania lub odnowienia cennego dziedzictwa przyrodniczego lub kulturowego ze szczególnym wskazaniem na obszary chronione w tym obszary objęte siecią Natura 2000, zakupu oprogramowania, urządzeń i sprzętu komputerowego (w tym urządzeń i sprzętu umożliwiającego dostęp do Internetu oraz zakup usług dostępu do Internetu) i ich udostępnianie na potrzeby społeczności wiejskiej w celu podniesienia jakości życia ludności na obszarze działania LGD; renowacji, zabezpieczenia i oznakowania przydrożnych kapliczek, pomników przyrody, odkrywek geologicznych i innych miejsc i budowli charakterystycznych dla danej miejscowości i istotnych dla realizacji LSR wraz z uporządkowaniem terenu wokół tych miejsc; odnawiania elewacji i dachów prywatnych budynków, ogrodzeń, oraz innych obiektów charakterystycznych dla budownictwa danego regionu; zakupu strojów, eksponatów i innego wyposażenia dla zespołów artystycznych, zespołów folklorystycznych oraz innych grup i zespołów kultywujących miejscowe tradycje i zwyczaje; inwestycji służących utrzymaniu i kultywowaniu tradycyjnych zawodów i rzemiosła oraz inwestycji służących wspieraniu twórczości lokalnej lub ludowej; budowy/odbudowy małej infrastruktury turystycznej, w szczególności punktów widokowych, miejsc wypoczynkowych i biwakowych, tras narciarstwa biegowego i zjazdowego, tras rowerowych oraz zakupu wyposażenia świetlic wiejskich i ich remont. Ze względu na charakter przedmiotowych operacji podkreślić należy, iż przyczyniają się one do zwiększenia aktywności społecznej na rzecz rozwoju obszarów LGD N.A.R.E.W. wykorzystując przy tym potencjał, którym on dysponuje- zarówno przyrodniczy, jak i kulturowy oraz społeczny. W związku z powyższym stwierdzić należy, iż wskazane przedsięwzięcie adekwatne jest do celu nr 2 i wpływa aktywnie na jego osiągnięcie.   Wskazane przedsięwzięcie nawiązuje także do specyfiki Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W., której cechą charakterystyczną jest stosunkowo duża trudność w aktywizacji mieszkańców do podejmowania inicjatyw na rzecz rozwoju zamieszkiwanych obszarów. Warto przy tym wskazać, iż cechą charakterystyczną LGD
Cel ogólny
2. Aktywizacja mieszkańców LGD N.A.R.E.W. do podejmowania przedsięwzięć na rzecz rozwoju obszarów zlokalizowanych na terenie LGD N.A.R.E.W.
Cele szczegółowe

2.1 Zapewnienie mieszkańcom LGD N.A.R.E.W. łatwego dostępu do szkoleń i kursów 2.2 Promocja lokalnej twórczości kulturalnej i artystycznej 2.3 Rozwój turystyki i agroturystyki na obszarach wiejskich 2.4 Rozwój produktów i usług bazujących na lokalnych zasobach (produkty lokalne) 2.5 Poprawa dostępu do oferty kulturalnej 2.6 Zachowanie dziedzictwa kultury materialnej i niematerialnej 2.7 Poprawa dostępu do nowoczesnych technologii na terenie LGD N.A.R.E.W.		
Wskaźniki osiągnięcia celów związanych z przedsięwzięciem 2		
Produktu	Rezultatu	Oddziaływania
Liczba zrealizowanych małych projektów- 140	Liczba uczestników- 65 000	Wzrost tożsamości i integracji mieszkańców LGD N.A.R.E.W.- wzrost tożsamości i integracji u 65000 osób (mieszkańców LGD N.A.R.E.W.) Poprawa dostępu do nowoczesnych technologii – liczba nowopowstałych punktów dostępu do internetu- 9
Liczba zorganizowanych przedsięwzięć aktywizujących (imprezy, szkolenia, kursy)- 300	Liczba uczestników przedsięwzięć aktywizujących- 65 000 osób	Wzrost tożsamości i integracji mieszkańców LGD N.A.R.E.W.- wzrost tożsamości i integracji u 65000 osób (mieszkańców LGD N.A.R.E.W.) Rozwój turystyki i agroturystyki na obszarach wiejskich (poprzez liczbę odwiedzających turystów)- wzrost odwiedzających turystów o 20% Podniesienie wiedzy i kompetencji mieszkańców LGD N.A.R.E.W. (liczba zapewnionych szkoleń i kursów)- 1300 przeszkolonych osób
Liczba zorganizowanych przedsięwzięć kulturalnych- 200	Liczba uczestników przedsięwzięć kulturalnych- 65 000 osób	Wzrost tożsamości i integracji mieszkańców LGD N.A.R.E.W. - wzrost tożsamości i integracji u 65000 osób (mieszkańców LGD N.A.R.E.W.) Rozwój turystyki i agroturystyki na obszarach wiejskich (poprzez liczbę odwiedzających turystów)- wzrost odwiedzających turystów o 20% Wyrównanie szans w dostępie do oferty kulturalnej- wzrost ilości przedsięwzięć kulturalnych o 20%
Nazwa planowanego przedsięwzięcia		
3. Przedsięwzięcia związane z różnicowaniem w kierunku działalności nierolniczej		
Adekwatność przedsięwzięcia do celów LSR N.A.R.E.W.		

Przedsięwzięcia związane z różnicowaniem w kierunku działalności nierolniczej adekwatne są do celu ogólnego nr 3 określonego jako Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, gdyż w ramach operacji preferowanych do dofinansowania w ramach przedmiotowego przedsięwzięcia kwalifikują się działania dotyczące podjęcia lub rozwoju działalności w zakresie: usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa; usług dla ludności; sprzedaży hurtowej i detalicznej; rzemiosła lub rękodzielnictwa; robót i usług budowlanych oraz instalacyjnych; usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem; usług transportowych; usług komunalnych; przetwórstwa produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych; magazynowania lub przechowywania towarów; wytwarzania produktów energetycznych z biomasy; rachunkowości, doradztwa lub usług informatycznych. Analiza możliwych do dofinansowania operacji wskazuje, iż przyczyniają się one aktywnie do osiągnięcia celu ogólnego nr 3. Wskazane przedsięwzięcie nawiązuje także do specyfiki Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W., której cechą charakterystyczną jest wysoki odsetek osób zatrudnionych w rolnictwie oraz domowników tychże gospodarstw rolnych przy małej aktywności dotyczącej rozwoju mikroprzedsiębiorczości związanej z różnicowaniem działalności w kierunku nierolniczej. Wynikać to może zarówno z niskiego poziomu zamożności mieszkańców LGD N.A.R.E.W., jak i z obaw towarzyszących podjęciu działalności gospodarczej.		
Cel ogólny		
3. Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej		
Cele szczegółowe		
3.1. Podejmowanie/ rozwijanie przez rolników i ich domowników dodatkowej działalności nierolniczej lub związanej z rolnictwem 3.2 Tworzenie pozarolniczych źródeł dochodu 3.3 Promocja zatrudnienia poza rolnictwem		
Wskaźniki osiągnięcia celów związanych z przedsięwzięciem 3		
Produktu	Rezultatu	Oddziaływania
Liczba zrealizowanych projektów- 10	Liczba powstałych nowych przedsiębiorstw- 5	Zwiększenie liczby miejsc pracy poza rolnictwem- 5 nowych miejsc pracy
Liczba rolników/ domowników, którzy uzyskali wsparcie- 10	Liczba nowopowstałych usług/produktów- 10	Powstanie pozarolniczych źródeł dochodu dla co najmniej 10 gospodarstw rolnych
Nazwa planowanego przedsięwzięcia		
4. Przedsięwzięcia związane z rozwojem mikroprzedsiębiorczości na terenie LGD N.A.R.E.W.		
Adekwatność przedsięwzięcia do celów LSR N.A.R.E.W.		

Przedsięwzięcia związane z rozwojem mikroprzedsiębiorczości adekwatne są do celu ogólnego nr 4 określonego jako Rozwój mikroprzedsiębiorczości na terenie LGD N.A.R.E.W., gdyż w ramach operacji preferowanych do dofinansowania w ramach przedmiotowego przedsięwzięcia kwalifikują się działania dotyczące podjęcia lub rozwoju działalności w zakresie: usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa; usług dla ludności; sprzedaży hurtowej i detalicznej; rzemiosła lub rękodzielnictwa; robót i usług budowlanych oraz instalacyjnych; usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem; usług transportowych; usług komunalnych; przetwórstwa produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych; magazynowania lub przechowywania towarów; wytwarzania produktów energetycznych z biomasy; rachunkowości, doradztwa lub usług informatycznych. Analiza możliwych do dofinansowania operacji wskazuje, iż przyczyniają się one aktywnie do osiągnięcia celu ogólnego nr 4. Wskazane przedsięwzięcie nawiązuje także do specyfiki Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W., której cechą charakterystyczną jest wysoki odsetek osób bezrobotnych przy małej aktywności dotyczącej rozwoju mikroprzedsiębiorczości związanej z rozwojem przedsiębiorczości z wykorzystaniem zasobów naturalnych LGD N.A.R.E.W. oraz jej specyfiki. Wynikać to może zarówno z niskiego poziomu zamożności mieszkańców LGD N.A.R.E.W., jak i z obaw towarzyszących podjęciu działalności gospodarczej.		
Cel ogólny		
4. Rozwój mikroprzedsiębiorczości na terenie LGD N.A.R.E.W		
Cele szczegółowe		
4.1 Wzrost konkurencyjności gospodarczej i przedsiębiorczości na terenie LGD N.A.R.E.W.		
4.2 Wzrost zatrudnienia i redukcja bezrobocia na obszarze LGD N.A.R.E.W.		
Wskaźniki osiągnięcia celów związanych z przedsięwzięciem 4		
Produktu	Rezultatu	Oddziaływania
Liczba przedsiębiorców, którzy uzyskali wsparcie- 5	Liczba nowopowstałych miejsc pracy- 5	Redukcja bezrobocia o 1,5% w stosunku do wartości bazowej
Liczba osób fizycznych, które uzyskały wsparcie- 5	Liczba nowopowstałych przedsiębiorstw- 5 Liczba nowopowstałych miejsc pracy- 5	

Nazwa planowanego przedsięwzięcia
5. Przedsięwzięcia związane z rozwojem regionu poprzez nawiązanie współpracy z Lokalnymi Grupami Działania w kraju i za granicą
Adekwatność przedsięwzięcia do celów LSR N.A.R.E.W.
Przedsięwzięcia związane z rozwojem regionu poprzez nawiązanie współpracy z Lokalnymi Grupami Działania w kraju i za granicą adekwatne są do celu ogólnego nr 5 określonego jako Różnorodny rozwój regionu poprzez nawiązanie współpracy z Lokalnymi Grupami Działania w kraju i za granicą, gdyż w ramach operacji preferowanych do dofinansowania w ramach przedmiotowego przedsięwzięcia do wsparcia kwalifikują się działania związane z realizacją w partnerstwie projektów współpracy Lokalnych Grup Działania, w ramach których nastąpi wymiana doświadczeń oraz realizacja sprawdzonych projektów na terenie Grup wchodzących w skład Partnerstwa. W związku z tym wskazać należy, iż przedmiotowe przedsięwzięcie adekwatne jest do celu ogólnego nr 5.   Wskazane przedsięwzięcie nawiązuje także do specyfiki Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W., której cechą charakterystyczną jest ulokowanie w otoczeniu Lokalnych Grup Działania, a także nawiązanie już stosunków partnerskich z LAG Spreewald z Niemiec. W związku z powyższym wskazane jest kontynuowanie współpracy oraz jej rozszerzenie o obszar LGD o charakterze zbliżonym do LGD N.A.R.E.W.
Cel ogólny
5. Różnorodny rozwój regionu poprzez nawiązanie współpracy z Lokalnymi Grupami Działania w kraju i za granicą

Cele szczegółowe		
5.1 Wykorzystanie tzw. „Dobrych praktyk” na podstawie naśladowania dobrych wzorców z innych LGD (realizacja sprawdzonych projektów)		
5.2 Wymiana doświadczeń oraz wspólne przedsięwzięcia na gruncie rozwoju przedsiębiorczości, turystyki oraz ochrony przyrody i dóbr kultury materialnej i niematerialnej		
Wskaźniki osiągnięcia celów związanych z przedsięwzięciem 5		
Produktu	Rezultatu	Oddziaływania
Liczba zrealizowanych projektów współpracy- 3	Liczba LGD uczestniczących w projektach- 10	Wykorzystanie dobrych wzorców- 3 projekty zaadaptowane do realizacji na przyszłość

Nazwa planowanego przedsięwzięcia		
6. Przedsięwzięcia związane z funkcjonowaniem LGD, nabywaniem umiejętności i aktywizacją		
Adekwatność przedsięwzięcia do celów LSR N.A.R.E.W.		
Przedsięwzięcia związane z funkcjonowaniem LGD, nabywaniem umiejętności i aktywizacją adekwatne są do celu ogólnego nr 6 określonego jako Funkcjonowanie i promocja LGD N.A.R.E.W. w kraju i za granicą, gdyż w ramach operacji preferowanych do dofinansowania w ramach przedmiotowego przedsięwzięcia kwalifikują się działania takie jak: badania i analizy obszaru LSR, studia i plany wykonalności, plany rozwoju gospodarczego, plany rozwoju przedsiębiorczości, konsultacje, publikacje wezwania do składania wniosków, papierowe elektroniczne udostępnianie dokumentacji, doradztwo w zakresie przygotowania wniosku, obsługa składanych w LGD wniosków, materiały informacyjne, czas w mediach, ogłoszenia o obszarze LGD, bazy danych, wynagrodzenie, transport, wyżywienie osób biorących udział w działaniach informacyjnych, a także koszty bieżące funkcjonowania LGD. Warto wskazać więc, iż działania podejmowana w ramach przedmiotowego przedsięwzięcia przyczynią się w sposób aktywny do osiągnięcia celu ogólnego nr 6 Funkcjonowanie i promocja LGD N.A.R.E.W. w kraju i za granicą. Wskazane przedsięwzięcie nawiązuje także do specyfiki Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W., której cechą charakterystyczną jest niska aktywność społeczna mieszkańców na rzecz rozwoju społeczności lokalnej. W związku z tym zakłada się, iż w ramach przedmiotowego przedsięwzięcia nastąpi także aktywizacja społeczna w zakresie zintegrowanych działań na rzecz podniesienia standardów LGD N.A.R.E.W.		
Cel ogólny		
6.Funkcjonowanie i promocja LGD N.A.R.E.W. w kraju i za granicą		
Cele szczegółowe		
6.1 Organizacja pracy i rozwój LGD N.A.R.E.W. 6.2 Informowanie społeczności lokalnej oraz popularyzowanie informacji o działalności LGD N.A.R.E.W.		
Wskaźniki osiągnięcia celów związanych z przedsięwzięciem 6		
Produktu	Rezultatu	Oddziaływania
Liczba przedsięwzięć na rzecz promocji LGD N.A.R.E.W. - 7	Liczba odbiorców działań informacyjnych- 65 000	Wzrost wiedzy na temat LGD N.A.R.E.W. (wzrost liczby składanych wniosków o dofinansowanie o 5% rocznie)

Liczba przedsięwzięć szkoleniowych- 14	Liczba uczestników- 280	Wzrost umiejętności w zakresie aplikowania o środki w ramach Programu Leader oraz podniesienie kompetencji pracowników Biura i Rady (liczba osób, które podniosły umiejętności- 280 osób)

5. Misja LGD

Misja Lokalnej Grupy Działania wypracowana została podczas warsztatów prowadzonych z mieszkańcami Partnerstwa jeszcze w 2005 r. Jej idea realizowana była już w trakcie wdrażania II Schematu Pilotażowego Projektu Leader+ w roku 2006 i 2007.

Misja jest założeniem długookresowym, w związku z czym jej realizacja również jest działaniem wieloletnim.

Dlatego też uznano, iż jej zapis z 2005 r. w pełni oddaje specyfikę działań koniecznych do podjęcia, czego efektem jest utrzymanie wskazanej poniżej misji Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W. jako:

Wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych, w tym potencjału obszarów należących do sieci Natura 2000.

Wskazana powyżej misja Lokalnej Grupy Działania pozwala na realizację wszystkich założonych powyżej przedsięwzięć, a nawet wymusza taką konieczność w kontekście osiągnięcia założonych celów.

Specyfika obszaru i uwarunkowań Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W. uzależnia jej rozwój, zarówno gospodarczy, jak i społeczny, od mądrego i umiejętnego wykorzystania zasobów, jakimi dysponują tutejsi mieszkańcy. A niewątpliwie, najbardziej wartościowym zasobem jest czyste, niezdegradowane środowisko naturalne oraz bogata tradycja. Na bazie tych dwóch czynników i z ich pomysłowym wykorzystaniem powinien być budowany rozwój obszarów LGD Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi, który zaowocować powinien rozwojem przedsiębiorczości, poprawa jakości życia, rozwojem turystyki i wzrostem aktywności społecznej.

6. Spójność specyfiki obszaru z celami LSR

W ramach LSR LGD N.A.R.E.W. założono następujące cele, których idea wpisuje się w specyfikę obszaru LGD N.A.R.E.W.

1. Podniesienie standardu życia mieszkańców LGD N.A.R.E.W.

Cel ten wpisuje się w specyfikę obszaru Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W., gdyż zarówno w analizie SWOT, jak i w rozdziale dotyczącym wskazania specyfiki obszaru podkreślana jest słabo rozwinięta sieć świetlic i klubów powszechnie dostępnych, jak i niedostatecznie rozwinięta infrastruktura turystyczna przy jednoczesnym wskazaniu na potencjał, jaki służyć może osiągnięciu tegoż celu: podtrzymanie tradycji i kultury lokalnej, położenie w otulinie NPN.

2. Aktywizacja mieszkańców LGD N.A.R.E.W. do podejmowania przedsięwzięć na rzecz rozwoju obszarów zlokalizowanych na terenie LGD N.A.R.E.W.

Cel ten wpisuje się w specyfikę obszaru Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W., gdyż zarówno w analizie SWOT, jak i w rozdziale dotyczącym wskazania specyfiki obszaru podkreślana jest zbyt mała aktywność społeczna, niewykorzystanie potencjału młodzieży, utrudniony dostęp do Internetu, przy jednoczesnym wskazaniu na potencjał sprzyjający osiągnięciu powyższego celu, którego upatrywać należy się we wciąż znaczącym odsetku osób w wieku produkcyjnym, podtrzymywaniu kultury i tradycji, a także w potencjale przyrodniczym.

3. Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej oraz Rozwój mikroprzedsiębiorczości na terenie LGD N.A.R.E.W.

Cel ten wpisuje się w specyfikę obszaru Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W., gdyż zarówno w analizie SWOT, jak i w rozdziale dotyczącym wskazania specyfiki obszaru podkreślane jest rozdrobnienie gospodarstw rolnych, brak oficjalnego statusu produktów narwiańskich, zbyt słabo rozwinięta działalność spożywcza. Jednocześnie podkreśla się także różnorodność obszaru LGD N.A.R.E.W. co pozwala na podejmowanie dodatkowej działalności gospodarczej przez rolników i ich domowników, a także mieszkańców całego LGD N.A.R.E.W. w wielu różnych branżach, takich, jak branża spożywcza, turystyczna, a także różnego rodzaju usługowa: budowlana, doradcza, księgowa. Tak różnorodne działania możliwe są do podjęcia, gdyż obszar LGD N.A.R.E.W. to nie tylko gminy o charakterze typowo rolniczym, ale także gminy miejskie, gdzie działają już przedsiębiorstwa nastawione na korzystanie z różnego rodzaju usług oraz mieszkają w nich mieszkańcy podejmujący regularną pracę zawodową, która uniemożliwia im wykonywanie wielu czynności w domu, samodzielnie.

7. Uzasadnienie podejścia zintegrowanego dla planowanych w ramach LSR przedsięwzięć

Przedsięwzięcia zaplanowane do realizacji w ramach LSR LGD N.A.R.E.W. charakteryzuje zintegrowane podejście. W przypadku przedsięwzięć związanych z realizacją małych projektów podejście zintegrowane charakteryzuje zaangażowanie w realizację przedsięwzięć różnych grup docelowych, w tym podmiotów reprezentujących różne sektory gospodarki, w tym głównie: sektor rolniczy, sektor handlowy, sektor usługowy oraz sektor turystyczny.

Ponadto, trójsektorowy charakter partnerstwa zapewnia udział w realizowanych przedsięwzięciach przedstawicieli każdej z grup sektorowych- zarówno przedstawicieli sektora społecznego oraz gospodarczego i publicznego.

Podejście zintegrowane charakteryzuje także wykorzystanie w ramach realizowanych przedsięwzięć lokalnych zasobów przyrodniczych, kulturowych i historycznych.

W odniesieniu do przedsięwzięcia związanego z realizacją tzw. małych projektów podejście zintegrowane polega na połączeniu w działaniu obok różnych podmiotów gospodarczych (rolniczego, handlowego, usługowego, turystycznego) także różnego rodzaju sektorów: publicznego, społecznego i gospodarczego. Cechą charakterystyczną, obok dwóch wymienionych powyżej, acz spinającą zintegrowane podejście jest wykorzystanie w realizowanych operacjach lokalnego potencjału historycznego, przyrodniczego i kulturowego. Tylko takie- pełne podejście zapewnić może aktywne osiągnięcie założonych w LSR celów.

8. Uzasadnienie podejścia innowacyjnego dla planowanych w ramach LSR przedsięwzięć

Umiejętne i efektywne wykorzystanie zasobów przyrodniczych oraz kulturowych, w szczególności potencjału związanego z obszarami NATURA 2000, unikalnego charakteru rzeki Narew i funkcjonującego na jej obszarze Narwiańskiego Parku Narodowego, w znacznej mierze uzależnione będzie od zastosowania nowatorskich, wynikających z kreatywnego myślenia, rozwiązań w projektach zgłoszonych do dofinansowania. Preferowane będą projekty, których efektem będzie zaproponowanie:

- nowych produktów (powstających na bazie zasobów naturalnych i kulturowych obszaru LGD);
- nowej technologii wytwarzania, procesu świadczenia itp., w wyniku którego istniejące produkty otrzymają unikalne i nieznane dotąd walory;
- nowych rynków (obszarów), na które wprowadzone zostaną istniejące produkty z obszaru LGD;
- unowocześnienie/modernizację istniejących technologii wytwarzania produktów

przy jednoczesnym zapewnieniu utrzymania zachowania lokalnego charakteru i powiązania z lokalnymi zasobami.

W ramach zaproponowanych przedsięwzięć powstaną projekty na bazie dostępnych zasobów naturalnych i kulturowych obszaru LGD. Szansę przetrwania i uzyskania najwyższego wskaźnika trwałości będą miały projekty, w których zastosowane będą nowatorskie rozwiązania.

1. Przedsięwzięcia związane z odnową i rozwojem wsi

Aktywizacja mieszkańców obszaru LGD na rzecz jego rozwoju na bazie istniejących i przede wszystkim zidentyfikowanych zasobów będzie polegała przede wszystkim na wykorzystaniu nowoczesnych technik przekazywania informacji, promocji i współpracy. Wspierane projekty będą wiązały się z doposażeniem i osprzętowaniem, a także utworzeniem infrastruktury turystycznej i społecznej, ale jego trwałość będzie przede wszystkim opierała się na innowacyjnych metodach (dotychczas nie stosowanych na obszarze LGD) działania, w tym również promocji. Zatem wydaje się, że niezbędnym ich elementem będzie wykorzystanie Internetu jako kanału promocyjnego, dystrybucyjnego, a także aktywizującego społeczność lokalną. Z uwagi na dotychczasowe trudności w uzyskaniu łącza internetowego i wykorzystaniu jego, takie rozwiązania będą charakteryzowały się innowacyjnością.

Promowane będą projekty, których efektem będzie powstanie ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej, a także społecznej i kulturalnej. Docenione zostanie zagwarantowanie zapewnienie wielofunkcyjności obiektów, które wcześniej przeznaczone były jedynie na cele społeczne lub kulturalne. Efektem tych projektów będzie powstanie nowych produktów turystycznych, które stworzą spójną ofertę turystyczną na obszarze LGD (np. szlak kapliczek przydrożnych, szlak pomników przyrody, miejsc pamięci walki narodu polskiego itp.).

2. Przedsięwzięcia związane z realizacją tzw. małych projektów

Promowanie drobnej i lokalnej twórczości, która jest wykonywana sposobem domowym i jest znana w niewielkim kręgu jest nowatorskim rozwiązaniem, którego celem jest odnalezienie nieznanych dotąd produktów. Stanowi to pierwszy krok do powstania produktu przynajmniej o randze lokalnej, a także stanowi sposób na pobudzenie aktywności społecznej na terenach wiejskich. Umożliwi także zachowanie obiektów, tradycji itp. cennych kulturowo będących własnością osób prywatnych, które bardzo często nie zdają sobie sprawy, że są właścicielami cennych zasobów. W ramach tych projektów mają dużą szansę powstać nowe produkty, które dotychczas nie były znane na obszarze LGD, a nawet nie występowały na

poza nim. Produkty te mogą wzbogacić całą ofertę turystyczną terenu LGD, a także podnieść rangę regionu.

3. Przedsięwzięcia związane z różnicowaniem w kierunku działalności nierolniczej oraz przedsięwzięcia związane z rozwojem mikroprzedsiębiorczości na terenie LGD N.A.R.E.W

Pobudzenie „ducha przedsiębiorczości” wśród mieszkańców wsi będzie polegało na wspieraniu aktywności społecznej i propagowanie projektów, których celem jest różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, w szczególności turystycznej, rekreacyjnej i sportowej, a także komplementarnej do produkcji rolniczej. Utworzenie nowych przedsiębiorstw na obszarze LGD, wprowadzenie nowych produktów, uatrakcyjnienie oferty turystycznej obszaru na bazie kreatywności mieszkańców wsi będzie stanowiło nowy sposób na rozwój obszarów LGD. Wspieranie projektów, które będą bazowały na lokalnych zasobach naturalnych i uwzględnieniu zasobów kulturowych obszaru LGD. Preferowane będą projekty, których efektem będzie nie tylko powstanie nowych produktów, ale także zaproponowanie nowatorskich rozwiązań w dziedzinie zarządzania, procesu produkcyjnego lub świadczenia usług.

Opisanie innowacyjnych, niestosowanych wcześniej na danym obszarze rozwiązań w ramach realizowanych operacji

Ważnym czynnikiem innowacyjności Lokalnej Strategii Rozwoju LGD N.A.R.E.W. są lokalne kryteria oceny operacji promujące wkład własny beneficjentów we wszystkie typy projektów w zakresie: „Różnicowania w kierunku działalności nierolniczej”, „Tworzenia i rozwoju mikroprzedsiębiorstw”, „Odnowy wsi” oraz „Małych projektów”. Osobiste zaangażowanie się beneficjenta w realizowane działania stanowi wartość dodaną, która przekłada się w konsekwencji na trwałość projektów i ich kontynuację. Zastosowano również innowacyjne, niestereotypowe metody planowania strategicznego. W ten sposób w proces tworzenia Lokalnej Strategii Rozwoju i planowania operacji włączono potencjalnych przyszłych wnioskodawców.

Możliwość stosowania zaprezentowanych innowacyjnych rozwiązań na innych obszarach

Większość projektów i przedsięwzięć realizowanych na obszarze LGD może być również zrealizowana na innych obszarach. LGD ma doświadczenie we współpracy zagranicznej, dzięki partnerstwu zawiązanemu z LAG Spreewald w 2008 r. Jeszcze przed podpisaniem umowy partnerskiej prowadzone były wspólne działania. W obecnym okresie programowania zamierza się kontynuować współpracę, w ramach której innowacyjne rozwiązania grupy partnerskiej przenoszone będą na obszar LGD N.A.R.E.W., a z kolei innowacyjne rozwiązania naszej grupy działania na grunt LAG Spreewald.

Ponadto, w ramach działań statutowych LGD ma wpisaną współpracę z innymi Lokalnymi Grupami Działania, które funkcjonują na obszarze Województwa podlaskiego. Istnieje także możliwość nawiązania współpracy z innymi LGD- również spoza naszego regionu. Przeniesienie dobrych praktyk będzie także możliwe poprzez działalność Narwiańskiego Parku Narodowego, który jest członkiem LGD, na obszary innych parków.

Podsumowując, przedsięwzięcia zaplanowane w ramach LSR mają dla obszaru objętego LSR charakter nowatorski, innowacyjny. Za innowacyjne można uznać przede wszystkim przedsięwzięcia związane z tworzeniem nowych funkcji obszaru lub rozwojem już istniejących, w tym przypadku za najbardziej innowacyjne można uznać operacje w zakresie rozwoju funkcji turystycznej – tj., ścieżki rowerowe, rozwój funkcji rekreacyjno-sportowych, gospodarstwa agroturystyczne. Ponadto duże znaczenie mają operacje dotyczące różnicowania działalności w kierunku nierolniczej i mikroprzedsiębiorczości. Wymagają one również nowatorskich rozwiązań, które przyczynią się do rozwoju gospodarczej obszaru objętego LSR.

9. Procedura wyboru operacji w ramach działania

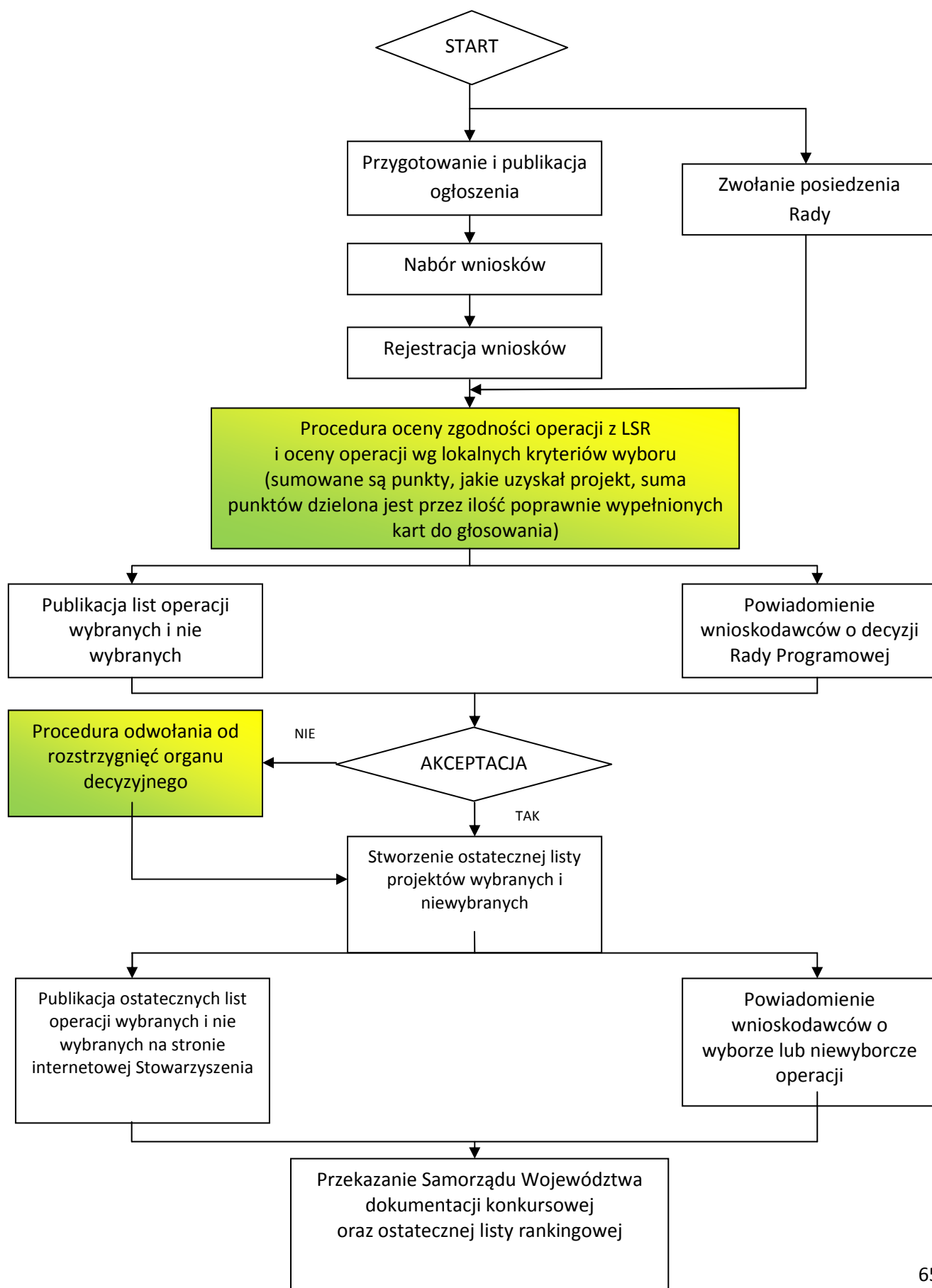
Procedura wyboru operacji do dofinansowania prowadzona jest na podstawie kart oceny projektu wraz z instrukcjami. Karty oceny projektu wraz z instrukcjami i wzorami stosowanych pism kierowanych do Wnioskodawców, stanowią załącznik do wniosku aplikacyjnego.

1. Oceny merytorycznej złożonych wniosków o dofinansowanie dokonuje Rada. Ocena merytoryczna jest dwustopniowa: 1. Określenie zgodności operacji z LSR LGD N.A.R.E.W. , 2. Określenie zgodności z lokalnymi kryteriami wyboru projektów.
2. Każdy projekt złożony w odpowiedzi na konkurs poddawany jest ocenie przez każdego członka Rady.
3. W pierwszej kolejności dokonuje się oceny zgodności operacji z Lokalną Strategią Rozwoju LGD N.A.R.E.W.
4. Kolejnym etapem oceny merytorycznej jest określenie zgodności z lokalnymi kryteriami wyboru projektów.
5. Po dokonaniu wszystkich etapów oceny projektu sumowane są punkty, jakie uzyskał projekt. Suma punktów dzielona jest przez ilość poprawnie wypełnionych kart do głosowania.
6. Na podstawie liczby punktów uzyskanych przez poszczególne projekty układana jest lista rankingowa projektów w kolejności od tych, które uzyskały najwyższą punktację do projektów, które uzyskały najniższą liczbę punktów. Lista rankingowa zatwierdzana jest w głosowaniu Rady. Na liście wskazane są projekty wybrane i nie wybrane do realizacji.
7. Lista rankingowa podlega publikacji na stronie internetowej Stowarzyszenia www.stowarzyszenienarew.org.pl, a Beneficjenci w ciągu 5 dni od publikacji otrzymują pisemne zawiadomienie (ze zwrotnym potwierdzeniem odbioru) o pozycji projektu na liście rankingowej oraz wskazaniu, czy w związku z tym możliwe jest jego dofinansowanie.
8. Od dnia otrzymania pisemnej informacji o wynikach oceny merytorycznej projektu Beneficjent ma 7 dni na złożenie pisemnego protestu, jeżeli istnieje według niego podejrzenie, iż projekt nie został oceniony prawidłowo (liczy się data wpływu protestu do Biura LGD N.A.R.E.W.).
9. W ciągu 7 dni od przewidywanej daty wpływu ostatniego protestu zwoływane jest kolejne posiedzenie Rady, która rozpatruje po raz kolejny wnioski, co do których złożone zostały odwołania.
10. W sytuacji, gdy odwołanie rozpatrzono na korzyść wnioskodawcy, a liczba uzyskanych przez wnioskodawcę punktów jest wyższa, Rada uwzględnia ten fakt i weryfikuje to na dotychczasowej wstępnej liście rankingowej. W takim przypadku Rada podejmuje uchwałę aktualizującą wstępną listę rankingową operacji wybranych oraz nie wybranych
11. Rada głosuje nad przyjęciem listy operacji przeznaczonych do dofinansowania oraz podejmuje stosowną uchwałę.
12. Beneficjent informowany jest pisemnie o wyniku oceny oraz umieszczeniu go na liście operacji wybranych do realizacji.
13. Decyzja po rozpatrzeniu odwołania przez Radę jest ostateczna.
14. Rada wysyła ostateczną listę rankingową operacji wybranych oraz nie wybranych do Samorządu Województwa w 14 dni od dnia zakończenia rozpatrywania wniosków.
15. Biuro LGD zamieszcza w dniu wysłania do Samorządu Województwa ostateczną listę rankingową zakwalifikowanych i nie zakwalifikowanych wniosków do finansowania na stronie internetowej stowarzyszenia LGD.

Tabela 21. Procedura wyboru operacji przez LGD

Czynność	Osoba odpowiedzialna	Używane dokument	Adresat/II strona czynności
Przygotowanie i publikacja ogłoszenia o konkursie	Przewodniczący Rady	Ogłoszenie konkursu	Instytucja wdrażająca
Zwołanie Rady	Przewodniczący Rady	Zawiadomienie o Radzie	Zarząd, Członkowie Rady, Koordynator
Nabór wniosków	Koordynator	-----	-----
Rejestracja składanych wniosków o przyznanie pomocy.	Koordynator	-----	-----
Procedura oceny zgodności operacji z LSR i oceny operacji wg. lokalnych kryteriów wyboru	Każdy z członków Rady	Karty oceny projektów i obowiązujące instrukcje	-----
Publikacja wyników oceny zgodności operacji z LSR	Koordynator	Protokół z Posiedzenia Rady Programowej, Lista wybranych i niewybranych operacji	-----
Powiadomienie o wynikach oceny zgodności operacji z LSR i oceny operacji wg. lokalnych kryteriów wyboru	Przewodniczący Rady	Pismo z informacją o decyzji podjętej przez Radę Programową	Wnioskodawcy
W przypadku odwołań od podjętej decyzji przez Radę Programową - Procedura odwołania od rozstrzygnięcia organu decyzyjnego.	Każdy z członków Rady	Karty oceny projektów i obowiązujące instrukcje	-----
Publikacja ostatecznych wyników oceny zgodności operacji z LSR na stronie internetowej Stowarzyszenia	Koordynator	Protokół z posiedzenia Rady, Listy ostateczne operacji wybranych i niewybranych	-----
Powiadomienie wnioskodawców o wybraniu lub niewybraniu operacji do sfinansowania	Przewodniczący Rady	Pismo o wybraniu lub niewybraniu operacji do sfinansowania	Wnioskodawca
Przekazanie pełnej dokumentacji i ostatecznej listy rankingowej.	Koordynator	Protokół przekazania dokumentacji konkursowej	Instytucja wdrażająca

SCHEMAT GRAFICZNY PROCEDURY WYBORU OPERACJI PRZEZ LGD

10. Budżet LSR dla każdego roku realizacji

Tabela 22 Budżet dla każdego roku realizacji LSR

Lata realizacji LSR	4.1/413 - Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju					4.21 Wdrażanie projektów współpracy	4.31 Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, w tym:			
	operacje spełniające warunki przyznania pomocy dla działań:			małe projekty	Razem 4.1/413		funkcjonowanie LGD (koszty bieżące)	nabywanie umiejętności i aktywizacja	Razem 4.31	Razem Oś 4
	Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	Tworzenie i rozwój mikroprzedsięwzięć	Odnowa i rozwój wsi							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2008-2009	50 000,00	50 000,00	50 000,00	50 000,00	200 000,00	10 000,00	110 000,00	50 000,00	160 000,00	370 000,00
2010	173 528,20	173 528,20	967 641,00	570 584,60	1 885 282,00	53 458,00	235 000,00	82 000,00	317 000,00	2 255 740,00
2011	173 528,20	173 528,20	967 641,00	570 584,60	1 885 282,00	58 458,00	235 000,00	82 000,00	317 000,00	2 260 740,00
2012	173 528,20	173 528,20	967 641,00	570 584,60	1 885 282,00	53 458,00	235 000,00	82 000,00	317 000,00	2 255 740,00
2013	173 528,20	173 528,20	967 641,00	570 584,60	1 885 282,00	30 000,00	235 000,00	82 000,00	317 000,00	2 232 282,00
2014	50 000,00	50 000,00	50 000,00	50 000,00	200 000,00		235 000,00	82 000,00	317 000,00	517 000,00
2015							230 282,00	10 000,00	240 282,00	240 282,00
2008-2015	794 112,80	794 112,80	3 970 564,00	2 382 338,40	7 941 128,00	205 374,00	1 515 282,00	470 000,00	1 985 282,00	10 131 784,00

Tabela 23 Harmonogram ogłaszania konkursów

Lp	Wyszczególnienie		2009				2010				2011				2013				2014			
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
1	Operacje spełniające warunki przyznania pomocy dla działań:	Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej			X			X		X		X		X		X		X				
2		Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw			X			X		X		X		X		X		X				
3		Odnowa i rozwój wsi			X		X		X		X											
4		Małe projekty			X		X		X		X		X		X		X					

11. Opis procesu przygotowania LSR

Przedmiotowa Lokalna Strategia Rozwoju opracowana została metodą uwzględniającą pozytywny wkład, jaki niesie za sobą metoda konsultacji społecznych, badania opinii oraz funkcjonowanie punktu informacyjnego (biura LGD N.A.R.E.W.).

Autorami Lokalnej Strategii Rozwoju Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W. Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi są:

- Marzena Kamińska- pracownik UG Turośń Kościelna i jednocześnie asystent koordynatora w II schemacie Leader+,
- Anna Rutkowska- pracownik UM Łapy i jednocześnie koordynator w II schemacie Leader+,
- Urszula Jasińska- księgowa i asystent koordynatora w II Schemacie Leader+.

W związku z powyższym LSR została opracowana przez osoby znające teren Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W. , mieszkające na nim i pracujące na jego rzecz. Dzięki temu uwzględnione w niej zostały wszystkie istotne dla rozwoju LGD N.A.R.E.W. czynniki- zarówno w sferze społecznej, gospodarczej, jak i infrastrukturalnej.

Oprócz wskazanych powyżej autorów LSR niezwykle zaangażowani w proces jej budowania byli sami mieszkańcy LGD N.A.R.E.W.- głównie członkowie Stowarzyszenia. Niezwykle pomocny i cenny okazał się wkład pracowników urzędów gmin zlokalizowanych na terenie LGD N.A.R.E.W., a więc pracowników:

1. Urzędu Miejskiego w Choroszczy
2. Urzędu Gminy w Kobylinie Borzymach
3. Urzędu Miejskiego w Łapach
4. Urzędu Gminy w Poświętnem
5. Urzędu Gminy w Sokołach
6. Urzędu Miejskiego w Surażu
7. Urzędu Gminy w Turośni Kościelnej
8. Urzędu Miejskiego w Tykocinie
9. Urzędu Gminy w Wyszach,

a także Narwiańskiego Parku Narodowego.

Jak wspomniano powyżej Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W. opracowana została metodą konsultacji społecznych. W dniu 16 lutego 2008 r. w Surażu odbyły się I konsultacje społeczne w ramach aktualizacji Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich Stowarzyszenia N.A.R.E.W. Na konsultacje te zaproszeni zostali przedstawiciele wszystkich gmin wchodzących w skład LGD. Podczas spotkania poruszone zostały takie kwestie, jak:

1. Idea rozwoju obszarów wsi w nowym okresie programowania 2007-2013.
2. PROW 2007-2013 – zadania realizowane z udziałem LGD.
3. Rola LGD we wdrażaniu PROW.
4. Dotychczasowe osiągnięcia LGD „NAREW”
5. Ewaluacja analizy SWOT, Wizji i Celów.
6. Lokalna Strategia Rozwoju – formalna konstrukcja i cele powstania dokumentu.
7. Waga potencjału i zdolności administracyjnych LGD w „drodze po pieniądze” – czyli które elementy strategii mają najwyższą wagę punktową.
8. Wyznaczenie klucza podziału środków PROW redystrybuowanych w ramach puli LGD.
9. Omówienie fiszki projektowej i warsztaty dotyczące tworzenia projektów w ramach LSR.
10. Budżet LGD na lata 2008-2013.

Spotkanie to prowadzone było metodą seminaryjno- warsztatową. Podczas części warsztatowej mieszkańcy Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W. opracowali wstępną analizę SWOT obszaru LGD, a także, na tej podstawie ułożyli hasła promujące nasz obszar. Najciekawsze z nich, to:

**Obszar atrakcyjny turystycznie, wypromowany w sposób nowoczesny,
bogaty poprzez wykształconych, aktywnych mieszkańców,
żyjący w zgodzie z otaczającą przyrodą,
wykorzystujący w sposób mądry zasoby przyrodnicze i możliwości techniki,
czerpiący z tego środki do życia.**

NPN jako wyrazista wizytówka sposobu życia

i gospodarowania istniejącym bogactwem naturalnym.

**Czysta i naturalna rzeka Narew płynie przez zielone bagna, łąki i lasy,
a na plaży turysta sobie marzy:
„Kiedyś znowu tu powrócę z radością
i zetknę się znowu z Waszą gościnnością”.**

**Co było zobaczysz, co jest przeżyjesz, co będzie – wrócisz.
N.A.R.E.W. Kraina Gościnną.**

Kolejnym istotnym punktem konsultacji społecznych w Suraziu była praca uczestników nad wypełnienie wstępnej Karty Zgłoszenia Projektu do Lokalnej Strategii Rozwoju.

Wszystkie zgromadzone osoby wypełniły rozdane im karty, nanosząc na nie swoje plany, zamysły i marzenia, które chcieliby zrealizować na rzecz rozwoju Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W. przy wsparciu środkami PROW.

Karta, o której mowa miała następujący format:

KARTA ZGŁOSZENIA PROJEKTU DO LOKALNEJ STRATEGII ROZWOJU LGD N.A.R.E.W. Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi   Zgłaszający: Kontakt: Termin wypełnienia zgłoszenia: Nazwa projektu: Działanie w ramach, którego planowane jest finansowanie projektu: Krótki opis projektu: Podmiot, który będzie realizował projekt (np. gmina, sołectwo, organizacja pozarządowa, przedsiębiorca, osoba prywatna): Czas realizacji projektu: Szacunkowa wartość projektu: Podmiot finansujący przedsięwzięcie (w ilu %):

Spotkanie w Suraziu było pierwszym krokiem związanym z aktualizacją ZSRW do wymogów LSR.

Kolejne przedsięwzięcia związane z konsultacjami społecznymi podjęte zostały 26 listopada 2008 i trwały do 18 grudnia 2008 r. Wówczas to osoby zajmujące się koordynacją projektu realizowanego przez Stowarzyszenie N.A.R.E.W. w ramach II Schematu Leader+, a także koordynujące działalność Stowarzyszenia po zakończeniu realizacji projektu prowadziły konsultacje społeczne, odwiedzając po kolei każdą z gmin członkowskich.

- Poświętne: 26.11.2008
- Kobylin Borzymy i Tykocin: 28.11.2008
- Sokoły: 01.12.2008
- Choroszcz: 10.12.2008
- Łapy: 12.12.2008
- Turośń Kościelna: 16.12.2008
- Suraz: 17.12.2008
- Wyszki: 18.12.2008

W każdej z gmin zrealizowane zostały spotkania z mieszkańcami, w ramach których to przedstawiano ideę Programu Leader, dotychczasowe osiągnięcia LGD N.A.R.E.W. w ramach Programu Leader, a także prezentowano mieszkańcom nowe założenia i sposób funkcjonowania Programu w okresie programowania 2007-2013.

Po zapoznaniu uczestników konsultacji z założeniami i ideami Programu Leader otrzymywali oni do wypełnienia wstępne Karty Zgłoszenia Projektu do Lokalnej Strategii Rozwoju (zgodnie z wzorem prezentowanym powyżej).

Na podstawie przeprowadzonych konsultacji społecznych i zebranych w trakcie ich prowadzenia wstępnych Kart Zgłoszenia Projektu do Lokalnej Strategii Rozwoju określone zostały cele Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenia N.A.R.E.W. Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi, a także skonstruowany został budżet odpowiadający celom LSR, a więc potrzebom mieszkańców LGD N.A.R.E.W.

Działania podjęte w celu jak najskrupulatniejszego opracowania LSR nie skupiły się jedynie na konsultacjach społecznych. Mimo tego, iż Stowarzyszenie N.A.R.E.W. zakończyło realizację projektu w ramach II Schematu Leader+, to wciąż działało biuro Stowarzyszenia, które pełniło rolę swego rodzaju **punktu informacyjnego** (informacja o pracy biura znajdowała się na stronie www.stowarzyszenienarew.org.pl). Do biura w ciągu całego roku zgłaszały się osoby chcące zasięgnąć informacji na temat programu Leader oraz możliwości, jakie on za sobą niesie. Zainteresowane osoby mogły się tu dowiedzieć, jaką funkcję pełnić będzie biuro Stowarzyszenia N.A.R.E.W. w nowym okresie programowania, na jakie inwestycje i przedsięwzięcia można będzie pozyskać środki oraz jaka będzie procedura ich przyznawania.

Ponadto, w ramach opracowywania Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich do II Schematu PP Leader+ przeprowadzono **badanie jakości życia na terenie LGD N.A.R.E.W.** W trakcie badania ankietowego mieszkańcy LGD N.A.R.E.W. mogli ocenić funkcjonowanie poszczególnych sfer istotnych dla ich życia w zastanych warunkach. Na podstawie badań własnych ocena mieszkańców przedstawia się następująco:

Tabela 24. Ocena funkcjonowania wybranych sfer według mieszkańców Obszaru LGD N.A.R.E.W.

Ocena sytuacji w zakresie:	średnia ocen
ochrony zdrowia	2,8
opieki społecznej	2,7
bezpieczeństwa publicznego	2,6
edukacji i wychowania	2,8
sportu i rekreacji	2,7
kultury	2,4
sieci handlowej	2,6
usług	2,8
sieci drogowej	3,1
sieci kolejowej	2,8
zaopatrzenia w energię elektryczną	2,0
sieci wodociągowej	2,0
sieci kanalizacyjnej	2,8
zagospodarowania odpadów	2,2
telekomunikacji	2,2

Źródło: Badania własne „Gminy Narwiańskiego Parku Narodowego i ich mieszkańcy” M. Tefelski, K. Górnicki 2005

Rozpiętość ocen kształtowała się od 2,0 (czyli od oceny dobrej) do 3,1 (czyli do oceny dostatecznej). Najgorsze oceny uzyskały: stan dróg, ochrona zdrowia, edukacja i wychowanie, usługi, stan sieci kolejowej oraz sieć kanalizacyjna. Tym niemniej, jak wynika z powyższego zestawienia, prawie w każdej z wyszczególnionych sfer, jest coś do zrobienia lub poprawienia. Mimo, iż badania przeprowadzone zostały w 2005 r., to konsultacje społeczne i mające miejsce w trakcie ich trwania dyskusje z mieszkańcami pozwalają wnioskować, iż kwestie wskazane powyżej są wciąż istotnymi problemami.

Ponadto, w ramach opracowywania Lokalnej Strategii Rozwoju dla Stowarzyszenia N.A.R.E.W. **zastosowano dodatkową formę**. Na stronie internetowej Stowarzyszenia zamieszczona została wstępna Karta Zgłoszenia Projektu do Lokalnej Strategii Rozwoju. Dostęp do niej mieli więc wszyscy mieszkańcy Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W., którzy z jakiś powodów nie mogli uczestniczyć w konsultacjach. Dzięki tej dodatkowej formie konsultacji społecznych na adres mailowy Stowarzyszenia spłynęło wiele zgłoszeń w wersji elektronicznej.

12. Opis procesu wdrażania i aktualizacji LSR

Z końcem każdego roku prowadzona będzie ewaluacja wdrażania zapisów LSR N.A.R.E.W. (patrz: punkt 13). Ponadto, na terenie Lokalnej Grupy Działania N.A.R.E.W. założone zostały działania związane z nabywaniem umiejętności i aktywizacją, w ramach których planowane są spotkania z mieszkańcami terenu, a także działania informacyjne. Stanowią one doskonałą płaszczyznę do wymiany spostrzeżeń i opinii na temat przedsięwzięć realizowanych na terenie LGD N.A.R.E.W. W przypadku niezadowolenia społecznego z zastosowanych w LSR rozwiązań i zaplanowanych przedsięwzięć i/ lub w przypadku wniosków płynących z ewaluacji własnej Biuro Stowarzyszenia przygotowuje propozycje zmian w LSR. Rozpoczęcie procesu zmian zatwierdzić będzie musiał Zarząd. Obowiązkiem Biura natomiast będzie aktualizacja zapisów, przeprowadzenie ich konsultacji ze społecznością lokalną oraz podanie ich do publicznej wiadomości na okres 14 dni (strona www). W przypadku braku zastrzeżeń Walne Zgromadzenie może podjąć uchwałę o zmianie zapisów w LSR N.A.R.E.W.

13. Zasady i sposób ewaluacji własnej

Ewaluacja własna będzie procesem dwuetapowym. Pierwszy etap, to weryfikacja założeń, jakie postawione zostały w stosunku do każdego z konkursów: ilość złożonych wniosków, ich rodzaj, jakość oraz ilość rozdysponowanych środków w stosunku do założonej liczby. Na tej podstawie Biuro LGD N.A.R.E.W. szacować może tendencje osiągania założonych wskaźników oraz realizacji celów.

Drugi etap, to podsumowanie wszystkich konkursów zrealizowanych w ciągu danego roku budżetowego. W tym momencie szacowane będą założenia postawione wszystkim planowanym konkursom, zakładanym ilościom złożonych wniosków oraz rozdysponowanych środków. Sporządzane będą również listy projektów. Informacje roczne, płynące z podsumowań informować będą o rocznych trendach osiągania założonych wskaźników.

14. Powiązania LSR z innymi dokumentami planistycznymi związanymi z obszarem LSR

W ramach Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenia N.A.R.E.W. Narwiańska Akcja Rozwoju Ekonomicznego Wsi wyodrębniono 6 celów ogólnych przedstawionych poniżej:

- Podniesienie standardu życia mieszkańców LGD N.A.R.E.W.
- Aktywizacja mieszkańców LGD N.A.R.E.W. do podejmowania przedsięwzięć na rzecz rozwoju obszarów zlokalizowanych na terenie LGD N.A.R.E.W.
- Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej
- Rozwój mikroprzedsiębiorczości na terenie LGD N.A.R.E.W.
- Różnorodny rozwój regionu poprzez nawiązanie współpracy z Lokalnymi Grupami Działania w kraju i za granicą
- Funkcjonowanie i promocja LGD N.A.R.E.W.

Powyższe cele wykazują zgodność z celami następujących dokumentów strategicznych / planistycznych

1) Program Operacyjny Kapitał Ludzki

Celem głównym Programu jest wzrost poziomu zatrudnienia i spójności społecznej. Zgodnie z założeniami POKL cel ten realizowany jest m.in. poprzez aktywizację zawodową rozwijanie potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw i ich pracowników, podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego oraz wsparcie mechanizmów efektywnego zarządzania w administracji państwowej. W ramach programu wsparciem objęte są następujące obszary: zatrudnienie, edukacja, integracja społeczna, adaptacyjność pracowników i przedsiębiorstw, zagadnienia związane z rozwojem zasobów ludzkich na terenach wiejskich, z budową sprawnej i skutecznej administracji publicznej oraz partnerskiego państwa, a także z promocją postaw zdrowotnych wśród osób pracujących.

2) Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej

Celem głównym tego Programu jest przyspieszenie tempa rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej w zgodzie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Cel ten nawiązuje do wyzwania jakie stoi przed pięcioma najsłabiej rozwiniętymi regionami Polski w zakresie konkurencyjności i spójności z regionami kraju i Unii Europejskiej.

3) Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko

Głównym celem programu jest podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej Polski i jej regionów poprzez rozwój infrastruktury technicznej przy równoczesnej ochronie i poprawie stanu środowiska, zdrowia, zachowaniu tożsamości kulturowej i rozwijaniu spójności terytorialnej. Wzrost atrakcyjności Polski i regionów będzie osiągnięty dzięki inwestycjom w sześciu obszarach – transportu, środowiska, energetyki, kultury, ochrony zdrowia i szkolnictwa wyższego.

4) Program Rozwoju Obszarów Wiejskich

Podstawowym celem PROW jest realizacja koncepcji wielofunkcyjności rolnictwa i obszarów wiejskich. Zakłada ona wzmocnienie ekonomiczne gospodarstw rolnych i wzrost konkurencyjności sektora rolno-spożywczego, z jednoczesnym zapewnieniem instrumentów na rzecz różnicowania działalności gospodarczej w kierunku pozyskania i stworzenia alternatywnych źródeł dochodów mieszkańców wsi. Powyższy cel będzie realizowany za pomocą celów szczegółowych, które są odzwierciedlone w osiach Programu, tj. poprzez poprawę konkurencyjności rolnictwa i obszarów wiejskich, ochronę środowiska, poprawę jakości życia oraz aktywizację społeczną. Realizacja Programu przyczyni się do polepszenia jakości życia na obszarach wiejskich poprzez rozwinięcie sektora podstawowych usług na rzecz ludności, jak również będzie stanowić alternatywę dla obecnie dominującej roli obszarów wiejskich, jaką jest produkcja żywności.

5) Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego

Celem Programu jest wsparcie procesu zwiększania potencjału przedsiębiorców poprzez likwidację zidentyfikowanych barier rozwojowych. Zgodnie z tym dokumentem kluczem do podniesienia konkurencyjności podlaskich firm jest innowacja. Szybkie tempo rozwoju techniki i nowoczesnych technologii sprawia, że tylko przedsiębiorstwa innowacyjne mogą zaistnieć i utrzymać się na rynku, stąd niezwykle istotnym elementem wsparcia mają być działania wzmacniające konkurencyjność innowacyjną podlaskich przedsiębiorstw. Ponadto, przewiduje się, że wzmocnienie związku nauki z biznesem zaktywizuje sektor MSP do wykorzystywania nowych technologii, poprawi warunki rozwoju małych przedsiębiorstw zlokalizowanych przy szkołach wyższych i instytucjach naukowo – badawczych, doprowadzi do rozwoju systemów informacyjnych, a w efekcie do trwałego wzrostu gospodarczego. Spowoduje też powstanie załączków sprawnego systemu pobudzania, transferu i promocji innowacji.

W wyniku analizy celów głównych powyższych Programów należy stwierdzić, że mają one odzwierciedlenie w celach ogólnych jakie założone są w Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenia N.A.R.E.W.

Cele określone w Lokalnej Strategii Rozwoju oraz przytoczonych powyżej Programów są ze sobą zbieżne. Wiodącą ideą LSR jest poprawa warunków życia mieszkańców, aktywizacja, tworzenie nowych miejsc pracy. Opracowana Lokalna Strategia Rozwoju mieści się w kierunkach określonych w wyżej wymienionych Programach i jest z nimi zgodna. Położenie nacisku na aktywność mieszkańców objętych LSR, i na ich zaradność, koresponduje z założeniami przyjętymi w Strategii i powyższych Programach.

15. Planowane działania/ przedsięwzięcia/ operacje realizowane przez LGD w ramach innych programów wdrażanych na obszarze LSR

W ramach działalności Biura Stowarzyszenia N.A.R.E.W. planowane jest pozyskiwanie środków zewnętrznych na dofinansowanie przedsięwzięć związanych z integracją społeczną, aktywizacją zawodowo- edukacyjną oraz rozwojem turystyki.

Dofinansowania przedsięwzięć wskazanych do realizacji z zakresu integracji społecznej, aktywizacji zawodowo- edukacyjnej i rozwojem turystyki (w sferze węższej) planuje się pozyskać z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki z priorytetu: VI Rynek pracy otwarty dla wszystkich, VII Promocja integracji społecznej oraz IX rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach.

W ramach wskazanych powyżej priorytetów planuje się pozyskanie środków na takie działania, jak: szkolenie przewodników turystycznych, kwalifikacyjne kursy branżowe, kursy językowe, a także na działania promocyjne związane z rozwojem turystyki na terenie LGD N.A.R.E.W.

Zakłada się również możliwość podjęcia się przedsięwzięcia promocyjnego na szerszą skalę, na którego realizację możliwe byłoby do pozyskania środki w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego, oś priorytetowa III Rozwój turystyki i kultury, działanie 3.1 Rozwój atrakcyjności turystycznej regionu. W ramach tego działania możliwa byłaby do zrealizowania akcja promocyjna Stowarzyszenia na szeroką skalę w kraju, jak i za granicą.

Wskazanie rodzaju przedsięwzięć możliwych do realizacji stanowi listę otwartą, której zawartość aktualizowana będzie w odpowiedzi na potrzeby społeczne oraz sytuacją gospodarczo- ekonomiczną tak, by ich realizacja stanowiła odpowiedź na realnie istniejące zapotrzebowanie.

16. Przewidywany wpływ realizacji LSR na rozwój regionu i obszarów wiejskich

Walory przyrodnicze, wypoczynkowe i kulturowe Partnerstwa dają szansę rozwoju regionu, w oparciu o szeroko rozumianą branżę turystyczną. Wymaga to jednak podwyższenia standardów bazy turystycznej, a także zwiększenia nakładów na kulturę oraz promocję regionu. Wsparcia wymagają również działania zmierzające do ochrony dziedzictwa historycznego i kulturowego.

Województwo podlaskie, ze względu na niski stopień zanieczyszczenia środowiska naturalnego, duże bogactwo przyrodnicze i występowanie atrakcyjnych terenów wypoczynkowych, stwarza szansę na rozwój turystyki. Są to dziedziny dynamicznie rozwijające się na świecie. Wspieranie ich rozwoju, poprzez opracowanie odpowiednich projektów zawierających element innowacyjności, a także poprzez tworzenie nowych miejsc pracy w sektorze turystycznym i okołoturystycznym, doprowadzi do powstania nowych produktów turystycznych, ich promocji, a co za tym idzie do poprawy jakości życia mieszkańców i promocji przedsiębiorczości w zgodzie z naturą, generując dodatkowe zyski w tej branży, tym samym zapewniając mieszkańcom dodatkowe dochody.

Województwo podlaskie jest regionem zróżnicowanym kulturowo, etnicznie i wyznaniowo. Ze względu na bogactwo dziedzictwa historycznego i kulturowego regionu, konieczne jest stymulowanie jego rozwoju poprzez wspieranie inicjatyw/institucji zajmujących się turystyką, kulturą i ochroną dziedzictwa. Tego typu wsparcie doprowadzi w efekcie do zwiększenia i zróżnicowania oferty turystycznej i kulturalnej, a także promocji wewnętrznej i zewnętrznej dorobku kulturalnego województwa podlaskiego.

Migracje z terenów partnerstwa mają wpływ na ogólny problem województwa związany z wyludnianiem się terenów tzw. „ściany wschodniej”. Unikalne w skali kraju budownictwo drewniane i krajobraz kulturowy jest powoli degradowany. Brak inwestycji i koncepcji zagospodarowania tych terenów powoduje niszczenie zabytkowych obiektów, jak i całych układów wiejskich, na terenie partnerstwa. Tym samym obszary te mogą tracić wartość kulturowo – turystyczną. Konieczne jest więc wsparcie tych terenów poprzez ochronę zabytkowych zabudowań oraz przygotowanie do zaktywizowania turystyki na terenie gmin Partnerstwa.

Wsparcia wymaga również zachowanie określonego w Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego tzw. „dziedzictwa kulinarnego” w rozwoju obszarów wiejskich. Wielokulturowy charakter regionu powoduje, że województwo podlaskie posiada bogate zasoby tradycyjnych produktów spożywczych, które mogą stanowić znaczące wzbogacenie lokalnej oferty turystycznej, jak również stać się źródłem zaopatrzenia mieszkańców województwa, zamieszkujących większe skupiska miejskie. Wskazany w analizie SWOT rozwój grup producenckich oraz marketing produktów regionalnych i ekologicznych, w tym przetwórstwo artykułów rolnych w oparciu o tradycyjne metody, stanowić będzie w konsekwencji alternatywne źródło dochodów dla wielu mieszkańców obszarów wiejskich, nie znajdujących zatrudnienia w rolnictwie.

Nie wszystkie problemy regionalne mogą być rozwiązane dzięki realizacji zapisów ZSRW. Niemniej jednak, **przedsięwzięcia zaplanowane do wsparcia w ramach LSR** są wspólnie wskazywanym przez mieszkańców kierunkiem. Region posiada potencjał do rozwoju ekonomicznego, opartego na wykorzystaniu zasobów naturalnych i kulturowych. Partnerstwo N.A.R.E.W. w opisanych celach strategicznych LSR wskazuje na rozwój regionu poprzez różnicowanie działalności w kierunku nierolniczej, rozwój przedsiębiorczości, odnowę wsi i tzw. małe projekty przy mądrym i umiejętnym wykorzystaniu bogactwa przyrodniczego i kulturowego.

Zakłada się, iż realizacja powyższej strategii pozwoli na osiągnięcie założonych w niej celów:

1. Podniesienie standardu życia mieszkańców LGD N.A.R.E.W.
2. Aktywizacja mieszkańców LGD N.A.R.E.W. do podejmowania przedsięwzięć na rzecz rozwoju obszarów zlokalizowanych na terenie LGD N.A.R.E.W.
3. Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej
4. Rozwój mikroprzedsiębiorczości na terenie LGD N.A.R.E.W.
5. Różnorodny rozwój regionu poprzez nawiązanie współpracy z Lokalnymi Grupami Działania w kraju i za granicą
6. Funkcjonowanie i promocja LGD N.A.R.E.W.

Natomiast oddziaływania długofalowe, związane z osiągnięciem wymienionych powyżej celów przyczynią się do rozwoju gospodarczego regionu (dzięki rozwojowi przedsiębiorczości i różnicowaniu

działalności w kierunku nierolniczej), a także do rozwoju społeczno- kulturalnego poprzez poprawę warunków życia na terenach wiejskich oraz aktywizację społeczności lokalnej do włączania się w działania na rzecz rozwoju tejże społeczności.

Dzięki realizacji przedsięwzięć zapisanych w Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenia N.A.R.E.W. obszar LGD stanie się obszarem atrakcyjnym zarówno pod względem turystycznym, jak i inwestycyjno- gospodarczym.

17. Informacja o załącznikach